

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2561

**THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL VALUES AND
STRONG FAMILIES IN BAN DON PIN MOO 5
CHAECHANG SUB-DISTRICT SANKAMPHANG DISTRICT
CHIANGMAI PROVINCE**

BY

AUNNOP PINTANA

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2018

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัว
เข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแช่ช้าง
อำเภอสันกำแพง จังหวัด เชียงใหม่

ผู้วิจัย อรรถพ ปินตานา

สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ

ประธานกรรมการ

(ดร.สุชาติ ศรียารณ์ย)

ลงชื่อ

กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

(ดร.ศรีปริญญา ฐูประจ่าง)

ลงชื่อ

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)

(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ

กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)

(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)

ลงชื่อ

กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)

(ดร.ทวิช บุญธิร์ศมี)

ลงชื่อ

เลขานุการ

(อาจารย์อัญมณี ชุมฉี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัว เข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัด เชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	อรรณพ ปินตานา
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2561
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ ดร.เสวี พงศ์พิศ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน ที่ทำให้บ้านดอนปิ่นในอดีตอยู่รอดมาถึงปัจจุบันและกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนของครอบครัวในหมู่บ้านดอนปิ่นที่สืบทอดคุณค่าดั้งเดิมและปรับตัวให้มั่นคงและอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบัน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือประชากรดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนปิ่น แบ่งเป็นกลุ่ม ผู้นำท้องถิ่น ผู้อาวุโส ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติหมู่บ้านเรื่องราวในอดีต 10 คน ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมงานวิจัย 20 ครอบครัว การเก็บรวบรวมข้อมูล โดย การสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกตและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำไปพร้อมกันระหว่างการเก็บข้อมูล

ผลการวิจัย กระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนและคุณค่าทางวัฒนธรรมของครอบครัวที่เข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนปิ่น พบว่า ระบบกลไกภายในของชุมชนของบ้านดอนปิ่นมีการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมที่อยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน ที่ยังคงยึดโยงอยู่กับศาสนา ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและความสัมพันธ์ของครอบครัวความสัมพันธ์กับครอบครัวคือแก่นของวัฒนธรรมชุมชนเป็นกลไกการปกครองดูแลซึ่งกันและกันของบ้านดอนปิ่น คือ 1. ระบบหมวด ประกอบด้วย หมวดบ้าน หมวดวัด หมวดเหมืองฝาย ระบบหมวดทั้ง 3 เป็นการกระจายการดูแลครอบครัวสมาชิกในชุมชน 2. การนับถือผีเจ้านาย ศิบรรพชน เชื้อสายตระกูลฝายแม่ 3. การนับญาติสายตระกูลพ่อโดยใช้นามสกุล แสดงถึงแหล่งกำเนิดที่มา ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน เป็นกลุ่ม เครือญาติที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 4. การใช้ฤกษ์ยาม ของชุมชนซึ่งเป็นการจัดระเบียบชุมชนอย่างเป็นระบบเพื่อกำหนด กฎเกณฑ์ กติกา ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายช่วงอายุคน ให้ชุมชนดำเนินไปด้วยความ

เรียบริ้ว มีแบบแผน เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม หลักคำสอนของบรรพชน ระบบทั้ง 4 นี้ เป็นกลไกภายในของชุมชนที่คอยควบคุม ครอบครั้ว และสมาชิกในครอบครั้ว ให้เกิดความเข้มแข็ง

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือการเรียนรู้ด้วยตนเอง การถูกสั่งสอนมา การเลียนแบบคนอื่นและเป็นไปตามบริบทของชุมชน สถานการณ์ สิ่งแวดล้อมและตามสภาพสังคม ตามกาลเวลา การผสมผสานแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นที่ต่างจากวัฒนธรรมที่มาถิ่นอื่นๆเข้ามาปะปนอาศัยอยู่ร่วมกันในหมู่บ้าน จึงทำให้วัฒนธรรมของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนาของโลกเพื่อปรับตัวให้อยู่รอดได้ในปัจจุบันแต่ยังคงคุณค่าความหมายไว้เป็นเอกลักษณ์คุณค่าดั้งเดิม

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ครอบครั้วคือหน่วยสังคมที่เล็กที่สุด ที่มีความสำคัญมาก จึงจำเป็นต้องศึกษาครอบครั้วตามบริบทชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หลักคิดและหลักการครองเรือน ซึ่งที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมในครอบครั้วและขยายไปสู่ชุมชน จนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายนำไปสู่การพัฒนาชุมชนต่อไป

คำสำคัญ : วัฒนธรรมชุมชน, ความสัมพันธ์, การสืบทอดภูมิปัญญา, การเลี้ยงดูของครอบครั้ว

Abstract

Thesis Title	The relationship between cultural values and strong families in Ban Don Pin Moo 5 Chae Chang Sub-District San Kamphang District Chiang Mai Province.
Researcher	Aunnop Pintana
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2018
Principal Thesis Advisor	Prof. Dr.Seree Phongphit

This research aimed to study the value system of community culture that has been making Ban Don Pin last through past until present and to study cultural learning process of family in Ban Don Pin that has been inheriting their old values and adjust them to survive through the present society. The target group was 10 villagers, the local leaders, seniors and local savants, who have been living in Ban Don Pin. They provided basic information and history of the village. The target population of this study included 20 families. Data collections were interview, survey, observation and participation in group activities with the target group. The data was analyzed while collecting the data.

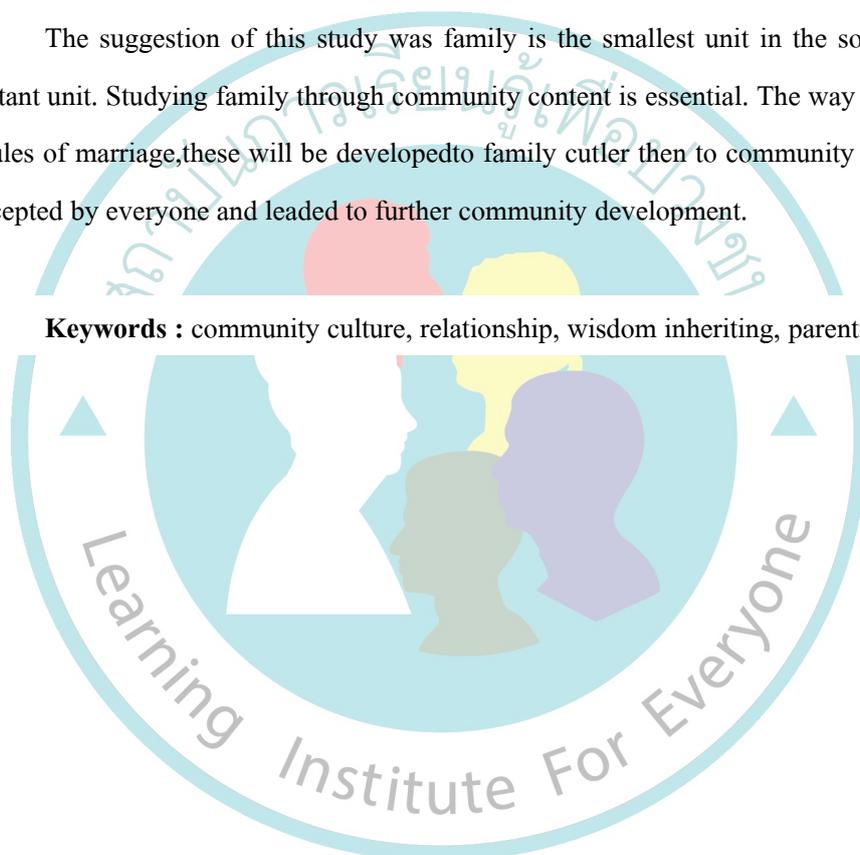
The result of this research, the community cultural learning process and the cultural value of strong family in Ban Don Pin has revealed that the system in Ban Don Pin village has been inheriting its old cultures which were still associated with religion, belief, tradition, rituals and family relationship. The family relationship was the heart of community culture. The system in Ban Don Pin village has been used to take care of people in the village. It included: 1. Units which were family unit, temple unit and irrigation system unit. These 3 units were used to decentralize the families in the community. 2. Showing respect to the ancestral spirits and mother's lineage. 3. Showing respect to father's lineage by using father's surname to show the root of the person. This was where love, unity and relative developed by supporting of each other. 4. Following an auspicious of the community. It allowed the community to systematize its rules and traditions that have been developed through many generations peacefully and traditionally. To carry on old

wisdoms and thoughts of antecedents, these 4 systems of the community will strengthen the bond in family and between family members.

Learning process of the community was self-learning processes, instructions, imitation and following the community situation, environment and society through time. The combination of knowledge sharing, way of life, living with people who came from different culture in the village, all of these created the transformation of the community which flowing by the change of the world. The community was adjusted yet remained its traditional values, meaning and identity.

The suggestion of this study was family is the smallest unit in the society. It is very important unit. Studying family through community content is essential. The way of life, thoughts and rules of marriage, these will be developed to family culture then to community culture that will be accepted by everyone and led to further community development.

Keywords : community culture, relationship, wisdom inheriting, parenting

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากความร่วมมือร่วมใจของ พ่อ แม่ พี่ น้อง ลูก หลาน ญาติมิตรบ้านดอนปิ่น ทุกหลังคาเรือน และกลุ่มเป้าหมาย ผู้ร่วมวิจัยทั้ง 20 ครอบครัว ที่คอยให้กำลังใจและเป็นกำลังหลัก เสียสละแรงกาย แรงใจ ร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมสัมพันธ์ จนทำให้บ้านดอนปิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงและมีแรงกระเพื่อมในการพัฒนาครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เสวี พงศ์พิศ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้มีเมตตา และกรุณาสละเวลาอันมีค่ามาให้คำปรึกษา และชี้แนะแนวทาง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องข้อจำกัดต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ หน่วยงานรัฐราชการ องค์การบริหารส่วนตำบลแซ่ซ้าง องค์กรเอกชน ที่มาช่วยหนุนเสริมกิจกรรมในงานวิจัยนี้ให้บรรลุความสำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์อันพึงได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ข้าพเจ้าขออุทิศให้แก่ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ คณาจารย์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน และเล่าบรรพชนบ้านดอนปิ่น ผู้ล่วงลับ ประชาชนชาวบ้านดอนปิ่นทุกคน เพื่อแสดงถึงความรัก ความเคารพต่อผู้มีพระคุณที่ได้ให้ชีวิตและความรู้ อบรมสั่งสอน ให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสปฏิบัติงานจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

อรรณพ ปินตนา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	4
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน.....	7
การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง.....	11
กระบวนการเรียนรู้การสืบทอดภูมิปัญญา.....	14
ครอบครัวเข้มแข็ง.....	20
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	28
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบและวิธีการดำเนินการวิจัย.....	29
ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง.....	29

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	30
วิธีเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล.....	31
สถานที่ในการวิจัย.....	32
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย.....	32
ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	32
4 ผลการวิจัย	
ตอนที่ 1 การสืบค้นประวัติหมู่บ้านคอนป็น ข้อมูลชุมชน.....	34
ตอนที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ทราบความหมาย ครอบคลุมเข้มแข็ง.....	58
ตอนที่ 3 ข้อมูลที่เกิดจากกระบวนการทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย.....	65
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	74
อภิปรายผลการวิจัย.....	77
ข้อเสนอแนะ.....	82
บรรณานุกรม.....	85
ภาคผนวก ก. เครื่องมือการวิจัย.....	88
ภาคผนวก ข. ภาพประกอบการวิจัย.....	93
ประวัติผู้วิจัย.....	102

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	32
4.1 ตารางครอบครัวที่มีเจ้าบ้านใช้นามสกุลเดียวกัน.....	56
4.2 รายชื่อผู้ร่วมให้ข้อมูล.....	59

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	28
4.1 สมุดข่อยและใบลาน.....	35
4.2 เสวนาชำระประวัติศาสตร์หมู่บ้าน.....	36
4.3 แผนที่หมู่บ้านคอนป็น.....	39
4.4 ประเพณี ตานข้าวใหม่ เดือนสี่เป็ง.....	43
4.5 แม่บัวหล่น ขัตติปัญญา (น้อยหล้า).....	45
4.6 งานแกะสลักบ้านคอนป็น.....	46
4.7 ล่าม หมวด หัว นายภักดี ปินตานา.....	48
4.8 ล่าม หมวด อ้อ นายศิริชัย มณีจันทร์.....	49
4.9 ล่าม หมวด ใจ นายมนตรี ปินตานา.....	49
4.10 ล่าม หมวด หาง นายขยัน วิริยะ.....	50
4.11 สัมภาษณ์อดีต กำนันมนัส ใจเขื่อนแก้ว.....	52
4.12 พ่อบรรดร น้อยหล้า ผู้ดูแลหอเจ้านาย.....	54
4.13 แม่จันแก้ว น้อยหล้า ผู้รับมรดก ผีหมอนิ่ง ไก่ว้าว.....	54
4.14 พ่อน้อยเกษม ชุมภูแก้ว.....	55
4.15 รดน้ำดำหัวของตระกูลป็นแก้ว.....	58
4.16 กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group).....	62
4.17 การสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านกิจกรรมลดค่าใช้จ่ายในบ้าน.....	65
4.18 การศึกษาดูงานบ้านไบบุญ ต.หลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่.....	67
4.19 กิจกรรมปลูกต้นมะป็น(มะตูม).....	68
4.20 อาหารว่างและน้ำสมุนไพรจากมะป็น.....	69
4.21 กระบวนการทบทวนข้อมูล (Focus group).....	69
4.22 ปฏิทินล้านนาที่แสดงวันเก้ากองและวันฟ้าตีแสง วันหัวเรียงหมอน.....	72
5.1 แผนผังแสดงระบบคุณค่าวัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง.....	79
5.2 แผนผังแผนผัง แสดงความสัมพันธ์วัฒนธรรมครอบครัวใหม่.....	81

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
1. ผู้ร่วมวิจัย ตลอด โครงการ ตัวแทนครัวเรือน 20 คน.....	93
2. สังเกต ผู้ร่วมวิจัย ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน.....	93
3. กระบวนการมีส่วนร่วม ของผู้ร่วมวิจัย กับกิจกรรมชุมชน.....	94
4. กิจกรรมสาธิตการทำอาหารของกลุ่มแม่บ้าน.....	94
5. สังเกตการร่วมกิจกรรมชุมชนของผู้ร่วมวิจัย.....	94
6. เพื่อน้อยสัมฤทธิ์ สุรินทร์คำ ปราชญ์ด้าน วรรณกรรม และอักษรล้านนา.....	95
7. การมอบประกาศนียบัตรเชิดชูความดี ของผู้บำเพ็ญตนต่อชุมชน.....	95
8. การนำขนมโบราณมาเป็นอาหารว่าง (ขนมเบรค).....	95
9. กิจกรรมเยาวชนรักบ้านเกิด.....	96
10. เยาวชนพัฒนาบ้านดอนปิ่น และเยาวชนคนเก่ง “หน่อมแน้ม”.....	96
11. กลุ่มเป้าหมายและพ่อบุชา ปิ่นแก้ว ร่วมกันปลูกต้นมะปิ่น.....	96
12. หน้ไม้ค้ำโพธิ์ของตระกูล ปินตนา 15 เม.ย. 2561.....	97
13. สะตวงส่งเคราะห์ ในวันปากปี 16 เม.ย.2561.....	97
14. ทรายและสายสัญญาณ หลังจากเสร็จพิธีจะนำไปหว่านบริเวณบ้าน.....	97
15. หอเสื้อบ้านดอนปิ่น และหอเสื้อวัดดอนปิ่น.....	98
16. เสาหลักบ้านดอนปิ่น มี 5 หลัก และพระภูมิเจ้าที่ ในวัดดอนปิ่น.....	98
17. หออุปคุต และหอท้าวทั้งสี่ วัดดอนปิ่น.....	98
18. พิธีกรรม ความเชื่อ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชน.....	99
19. การทำสะตวง และครัวกรรม ครัวตาน ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพ.....	99
20. พิธีเผาหลอก กรณีที่มีคนตายซ้อนกัน ถัดกัน.....	100
21. ขั้นตอนที่ใช้ในงานเจริญพุทธมนต์ และขันน้ำส้อมป้อย สุมา ครัวตาน.....	100
22. รูปแบบถ้วยสลาก (กลมหรือตะกร้า)อาจเปลี่ยนไป แต่คุณค่ายังคงเดิม.....	100
23. ร่วมกับผู้ร่วมวิจัยในกิจกรรมของชุมชน งานสร้งน้ำพระธาตุ.....	101
24. มีส่วนร่วมกับกิจกรรมชุมชน ช่วยแบ่งปันความรู้.....	101
25. สัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัย อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นการ.....	101

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้านคอนป็น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ ตามตำนานหมู่บ้านกล่าวว่า อพยพมาจากสิบสองปันนา ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน โดยการกวาดต้อนครั้งสุดท้ายสมัยเจ้ากาวิละ มีเจ้ากระหม่อมสุริยวงศา เจ้าเมืองยอง เป็นผู้นำในครั้งนั้น เริ่มแรกหมู่บ้าน มี 32 หลังคาเรือน เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ขยายมาจากบ้านบวกค้ำที่อยู่ใกล้กัน เพื่อออกมาแสวงหาไร่นาทำสวน ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่หัวไร่ปลายนาว่า บ้านไเฮ้ (บ้านไร่) ตั้งอยู่ระหว่างบ้านแม่แตงกับบ้านปางแยงซ่าง ต่อมาได้สร้างวัดขึ้นบนเนินซากกองอิฐซึ่งมีต้น มะปิ่น (มะตุม) ขึ้นอยู่บนเนินนั้น โดยการนำของภิกษุนามว่า พระเตป็น เทวธัมโม (ครูบาเตป็น) จากชื่อต้นไม้และชื่อผู้สร้างออกเสียงเหมือนกัน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อวัดว่า วัดคอนป็น (คอนหมายถึงเนิน) ต่อมาจึง เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านตามชื่อวัดเป็นหมู่บ้านคอนป็น จนถึงปัจจุบัน

หมู่บ้านคอนป็น มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,472 คน ชาย 685 คน หญิง 787 คน จำนวน 597 หลังคาเรือน (ข้อมูล อบต.แซ่ซ่าง, 2560, หน้า 3) ชาวบ้านคอนป็น มีภาษาพูด คือ ภาษาของสำเนียงเน้อ และภาษาเขียนเป็นภาษาล้านนา ที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอเมืองเชียงใหม่ อยู่ห่างจากตัวเมือง ระยะทางประมาณ 15 ก.ม.และอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอสันกำแพง 1.5 ก.ม. การเดินทางเข้ามาหมู่บ้าน ถ้าเริ่มจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ แล้วจะเดินทางเข้ามาได้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางแรกเข้ามาทางสายเชียงใหม่-สันกำแพง (สายเดินรถเดิม) จะผ่านตัวอำเภอสันกำแพงมีรถประจำทาง และเส้นทางสายที่สอง จะเป็นเส้นทางสายคอนจั่น ไปสู่อำเภอแม่ออน การเดินทางเส้นนี้จะสะดวกมากกว่าเส้นทางเดิม เพราะเป็นถนนซูเปอร์ไฮเวย์ จะมีขนาดกว้างกว่า และการจราจรก็ไม่ติดขัดมากเหมือนทางสายเก่า แต่ไม่มีรถประจำทาง บ้านคอนป็นเป็นชุมชนที่มีลักษณะ ชนบทกึ่งเมือง คือ มีทั้งชุมชนดั้งเดิม และหมู่บ้านจัดสรร ถึง 3 หมู่บ้าน อยู่ในเขตพื้นที่ เดียวกันอีกทั้งยังมี ท่าเล ที่ตั้งอยู่ใกล้ที่ว่าการอำเภอสันกำแพง และห่างจากโรงพยาบาลสันกำแพง 1 กิโลเมตร ทำให้มีบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินเปล่าปลูกสร้างบ้านร่วมอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันอีกจำนวนหนึ่ง

พรวิไล เลิศวิชา (2534, หน้า 49) กล่าวว่า ชุมชนหมู่บ้านล้านนาที่มีพื้นฐานความเชื่อคือการนับถือผี ศาสนาพุทธซึ่งเข้ามาภายหลังนั้น นอกจากได้ช่วยขยายระเบียบวิธีคิดทางศีลธรรมของชาวบ้านให้กว้างขวางขึ้นอีกซึ่งก็ได้ขัดขวางหรือทำลายความเชื่อเดิมของชุมชนลงไป แนวคิดศาสนาพุทธที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อชุมชน คือ ความคิดเรื่อง บาป กรรม และนิพพาน ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหล่านี้ ก็เข้าผสานกับการถือผีตามจังหวะที่ชาวบ้านเห็นเหมาะสม ความคิดแบบเหตุ-ผล หรือแบบวิทยาศาสตร์ตามแบบสมัยใหม่นั้นเข้าไปมีอิทธิพลมากในหมู่เด็ก และเยาวชน แต่เนื่องจากชีวิตหมู่บ้านยังคงถูกนำโดยคนสูงอายุนั้น 50-60 ปีขึ้นไป ซึ่งยังคงมีฐานความคิดผูกพันกับระบบเดิม ดังนั้น การคิดแบบเหตุผลนิยมแบบสมัยใหม่จึงยังไม่อาจเบียดขับพื้นที่ของแนวคิดแบบผีและพุทธในหมู่บ้านลงไปได้มากอย่างที่คิดกันว่าจะเป็น

วิถีชีวิตชาวบ้านดอนปีนในอดีต ประกอบอาชีพด้านการเกษตร การทำไร่ ทำนา ทำสวน และวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยกันและกัน เว้นว่างจากการทำนา ก็ปลูกผักสวนครัว ไร่รอบบ้านหรือตามหัวไร่ปลายนา เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เอาไว้กิน เอาไว้ใช้งาน ยามว่างจากงานเกษตรทำไร่ทำนา ก็ทำงานอดิเรกเป็นอาชีพเสริม อยู่กับบ้าน เป็นช่างตีมีด ช่างทำส้าวแกะสลัก ผู้หญิงเป็นช่างเย็บผ้า ทอผ้าฝ้าย ผู้สูงอายุทำเครื่องจักสานตระกร้า ซ้าหวด ไม้กวาด เป็นอาชีพอิสระ เสริมสร้างรายได้หลังฤดูทำนาแบบพอมือพอกิน พอเก็บ ตั้งแต่ครั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย ปฏิบัติตามกันมานาน ครอบครัวพี่น้องอยู่กันพร้อมหน้า พึ่งพาอาศัย มีกิจกรรมสัมพันธ์ช่วยเหลือ เลี้ยงดูลูกหลานไม่เลือกว่าหลานคนไหน ลูกคนนี้ ช่วยกันดูแลคนทั้งหมู่บ้าน ชุมชนเป็นญาติกันหมด มีความรักใคร่สามัคคี

เสรี พงศ์พิศ (2554, หน้า 18) กล่าวว่า “การพัฒนาที่ผ่านมาให้สิ่งอำนวยความสะดวกมากมายกับชีวิต มีถนนหนทาง และเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยแต่ ผู้คนกลับห่างเหินกันมากขึ้น มีการติดต่อสัมพันธ์กันน้อยลงบ้านกำแพงรั้วติดกันก็ยังไม่รู้จักกันและก็ไม่สนใจจะรู้จักด้วย ต่างคนต่างอยู่ตัวใครตัวมัน

จากกระแสการพัฒนาประเทศ ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่ผ่านมา ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวเป็นอย่างมาก ประชาชนในหมู่บ้านดอนปีน ต่างเผชิญกับการดิ้นรนทางเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ทำให้ครอบครัวจำนวนมากในชุมชน ต้องถูกผลักออกจากฐานการผลิตด้านการเกษตร การทำไร่ ทำนา และวิถีชีวิตดั้งเดิม เริ่มเลื่อนราง จางหาย กลายเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงานนอกบ้าน และกิจกรรมนอกบ้าน นอกพื้นที่หมู่บ้าน ลูก ๆ เอาเวลาไปทำการบ้านที่โรงเรียนพิเศษ แทนการกลับมาทำที่บ้าน พ่อบ้านทำงานพิเศษเสริมรายได้้นอกเวลางาน ปล่อยให้ปู่ ย่า ตา ยาย เฝ้าบ้าน

ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เคยเป็นต้นทุนด้านความเกื้อกูล ความเอื้ออาทรที่มีต่อกันเสื่อมถอย และเริ่มห่างเหินกันซึ่งแต่ละครอบครัว ในชุมชนต่างก็ หลีกหนีไม่พ้นจากผลกระทบเหล่านี้ไปได้

เมื่อสังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบันที่ สถาบันครอบครัว ถูกลดคุณค่าลงไป สมาชิกในครอบครัวเริ่มมีความห่างเหิน ขาดการมีปฏิสัมพันธ์ ร่วมกัน ต่างคนต่างอยู่หรือบางที่ อยู่ในบ้านเดียวกัน แต่ก็ไม่ค่อยได้พูดคุยกัน อยู่ในห้องโถง หน้าจอทีวีเครื่องใหญ่ ลูกเล่นเกมสั่นโทรศัพท์ พ่อ นั่งเล่นไลน์ เป็นเพื่อนแม่ดูละครทีวี ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวลดน้อยลง แม้จะอยู่ด้วยกันก็ตาม ไม่มีกิจกรรม ไม่มีการสนทนาพูดคุยสอดแทรกคำสอนจาก พ่อ แม่ ต่างคนต่างเงียบ อยู่ในโลกส่วนตัว ซึ่งนำไปสู่ปัญหาที่ซับซ้อนหลากหลายยิ่งขึ้น ได้แก่ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง เด็กขาดสมาธิ ไม่มีสัมมาคารวะ ปัญหาผู้สูงอายุขาดการดูแลปัญหาความรุนแรงในครอบครัวพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของวัยรุ่นปัญหายาเสพติด เป็นต้น

ครอบครัวส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยวจึง ขาด โอกาสเรียนรู้ถ่ายทอด ภูมิปัญญาจากครอบครัวเดิมของตน การขาด โอกาสเรียนรู้และการฝึกฝน เพื่อเผชิญหน้าและปรับตัว กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของสังคม ทำให้แต่ละครอบครัวขาดโอกาสที่จะเรียนรู้จักกัน และร่วมมือกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในฐานะชุมชนเดียวกันเช่นในอดีต

การที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลดลงหรือหมดสิ้นไปด้วยวิธีการ ที่ผ่านมา โดยให้หน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอกชุมชนหรือรัฐราชการ เข้าไปแนะนำสั่งการกับชุมชน พบว่า แก้ไขปัญหาได้เป็นกรณีไป และบางเรื่องกลายเป็นปัญหาซ้อนขึ้นมาใหม่อีก เนื่องจากบุคคลเหล่านั้นเป็นบุคคลภายนอกจึงไม่รู้จักคุณค่าที่แท้จริงของชุมชน ทำให้ขาดความสามัคคี ขาดความเอื้ออาทร ขาด การอุทิศตน และ เสียสละของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อหมดงบประมาณหมดเงิน โครงการสิ้นสุดลงกิจกรรมก็ถูกระงับไป จึงทำให้ไม่ต่อเนื่องหรือบางที่พอมีงบประมาณเข้ามาก็เริ่มกันใหม่ไปเรื่อย ๆ บางที่โครงการที่มีงบประมาณนั้นก็ทำลายความเสียสละอุทิศตน วิถีปฏิบัติ ของชาวบ้าน โดยไม่รู้ตัว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน ที่ทำให้บ้านดอนปิ่นในอดีตอยู่รอดมาถึงปัจจุบันได้อย่างไร
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนของครอบครัวในหมู่บ้านดอนปิ่น ที่สืบทอดคุณค่าดั้งเดิมและปรับตัวให้อยู่รอดเข้มแข็ง มั่นคงได้ในสังคมปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บ้านดอนปิน หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เหตุผลในการเลือกพื้นที่นี้เพราะผู้วิจัยเป็นชาวบ้านดอนปิน โดยกำเนิด

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 การศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านดอนปิน ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วิถีชีวิต จารีต ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม หลักคำสอน ความสัมพันธ์เครือญาติ ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน

2.2 ศึกษากระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนของครอบครัว การสืบทอดภูมิปัญญาที่ทำให้ครอบครัวเกิดความเข้มแข็ง รูปแบบกระบวนการดำเนินชีวิตของครอบครัว

3. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยชาวบ้านดอนปิน หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยคัดเลือกจากประชากรดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนปิน โดยแบ่งเป็นกลุ่มบุคคล ผู้นำท้องถิ่น ผู้อาวุโส ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่สามารถให้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน 10 คน ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจเข้าร่วมงานวิจัย 20 ครอบครัว

4. ขอบเขตระยะเวลา

ตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ.2561 ถึง เดือน สิงหาคม พ.ศ.2561 รวมระยะเวลา 8 เดือน

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ชุมชนบ้านดอนปินในอดีต มีระบบคุณค่าวัฒนธรรมชุมชน ความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณี ที่ทำให้ชุมชนอยู่รอดมาถึงปัจจุบันได้อย่างไร มีอะไรบ้าง

2. มีวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ในกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชนอย่างไร ให้ครอบครัวในชุมชนบ้านดอนปิน สืบทอดคุณค่าดั้งเดิม และปรับตัวให้อยู่รอด เข้มแข็งมั่นคงได้ในปัจจุบัน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์และผูกพัน ในบ้านหลังเดียวกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศหรือพี่น้องกันก็ได้ สมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนม ห่วงใย รัก และเข้าใจกัน มีการทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีปัญหาสมาชิกในครอบครัวสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีพฤติกรรมที่ทำให้สมาชิกมีการปรับตัวไปในทิศทางที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขและความเข้มแข็ง ไม่จ้องจับผิดกัน มีความรู้สึกอยากช่วยเหลือกัน อยากทำให้ผู้อื่นพึงพอใจ และสิ่งสำคัญ คือ สมาชิกครอบครัวมีการกำหนดเป้าหมายในชีวิตร่วมกัน

ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ความเป็นชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างและสั่งสม มาแต่โบราณ เน้นความสำคัญแบบวัฒนธรรมชาวบ้าน มีลักษณะเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน ไม่แข่งขัน หรือเอาใจเปรียบกัน มีภูมิปัญญาสามารถพึ่งตนเองได้ และเน้นความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติในลักษณะที่ทำให้ความเคารพซึ่งกันและกัน มีระเบียบ แบบแผน ทางสังคมของชุมชนดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา และทุกคนยอมรับ เห็นพร้อมว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม ไม่ปฏิเสธ หรือเห็นต่าง ขอมจ่านน เช่น ความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติรอบตัว และในสากลจักรวาล

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจาก 3 องค์ประกอบ คือ 1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการลองผิดลองถูกจนกลายเป็นความรู้และถ่ายทอดให้ลูกหลานของตนเอง 2) การถูกสั่งสอนต่อกันมา การส่งต่อองค์ความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบ ที่มีลายลักษณ์อักษร และ ไม่มีลายลักษณ์อักษร 3) การเลียนแบบ ลอกเลียนปรับเปลี่ยนสิ่งที่ได้ไปพบเห็นมา แล้วนำมาปรับใช้กับตนเองและส่วนรวมใน สิ่งได้ไปพบเห็นมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

การสืบทอดภูมิปัญญา หมายถึง การส่งต่อองค์ความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบ ที่มีลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษร เช่น ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่าง ๆ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปพิธีกรรม พิธีการ รวมถึงสิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ผลผลิตทางศิลปกรรมงานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่าง ๆ เช่น สำเนียงการพูด

คุณค่าประเพณีและความเชื่อดั้งเดิม หมายถึง การทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับท้องถิ่นที่อาศัยอยู่และได้ประพฤติปฏิบัติสืบกันมานับเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมา ซึ่งครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านของผู้คน ทั้งทางด้านอาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ศิลปะ ศาสนา และลัทธิความเชื่อ ประติมากรรม หัตถกรรม และการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมของศาสนาและระบบความเชื่อ ซึ่งปรากฏอยู่ในชุมชน สะท้อนถึงความหวัง ความปรารถนา ความหวาดกลัว และความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดและอารมณ์ของผู้คน เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อของตนเอง

การเลี้ยงดูของครอบครัว หมายถึง การอบรมสั่งสอน ทั้งกายและใจ การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก ตลอดจนการส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่ได้อย่างรอบด้าน คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา สามารถควบคุมอารมณ์ พฤติกรรม ของตนเองได้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม ทักษะคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และความหวังของสังคม ปฏิบัติตามอุดมคติ ค่านิยม และการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ

การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การใช้ชีวิตอย่างมีเหตุมีผลใช้จ่ายอย่างรอบคอบประมาณตนไม่ฟุ้งเฟ้อและไม่ถึงกับกระเป๋ยกระเสีย พึ่งพาตนเองได้ด้วยสัมมาชีพสุจริต มีการป้องกันตนด้วยหลักคุณธรรมคือการไม่เบียดเบียนใครและไม่ทำให้ใครเดือดร้อน อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยไม่โดดเด่นยั่วตัวเอง สามารถสื่อสารและมี ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมรอบข้างได้อย่างมีประโยชน์และความสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้วิจัยและชุมชน ได้รับรู้และรับทราบประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่ ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน รากเหง้า ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาตลอดถึง วัฒนธรรมครอบครัวใหม่
2. ชุมชนบ้านคอนปิ่น สามารถนำความรู้ไปสร้างแผนชุมชน เพื่อพัฒนาครอบครัวในอนาคตต่อไปได้
3. ชุมชนใกล้เคียงสามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในชุมชนของตนได้

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อช่วยให้สามารถสร้างแนวคิดในการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
2. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
3. กระบวนการเรียนรู้การสืบทอดภูมิปัญญา
4. ครอบครัวเข้มแข็ง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

จากการศึกษา แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจากผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2557) สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “วัฒนธรรมชุมชนได้กลายเป็นฐานคิดใหม่ของกระบวนการพัฒนาชุมชนในสังคมไทย อย่างน้อยก็นำทางด้านนี้ในองค์กรพัฒนาเอกชนเชื่อเช่นนั้นและลงมือปฏิบัติ โดยเน้นการเรียนรู้ของชุมชนในการค้นหารากเหง้าของตนเอง พัฒนาจิตสำนึกใหม่ เน้นการเรียนรู้ การวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลง การวิจัยแบบที่ประชาชนไม่ใช่ผู้ถูกวิจัย แต่เป็นผู้ร่วมวิจัย การพัฒนาที่ประชาชนไม่ใช่ผู้ถูกพัฒนา แต่เป็นผู้ร่วมการพัฒนาในฐานะที่เป็น Subject ผู้กระทำ ไม่ใช่ Object ผู้ถูกกระทำ”

สาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอาจสรุปได้จากที่มาของแนวคิดของ บาทหลวง นิพนธ์ เทียนนิหาร นักพัฒนาแห่งล้านนาผู้มีบทบาทสำคัญวางรากฐาน “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” ความมั่นคงในอุดมการณ์แสวงหาทฤษฎีพื้นเมือง “ประวัติศาสตร์แห่งความรอดอยู่ใน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” คือแก่นความคิดสำคัญ เป็นพลังขับเคลื่อนความคิดแบบปฏิบัติ จนประสานมิติทางจิตวิญญาณ ทางศาสนาหลอมรวมกับมิติด้านชีวิตของชาวบ้านอย่างกลมกลืน

นิพนธ์ เทียนวิหาร (2555, หน้า 36) กล่าวว่าชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้วมีระบบคุณค่า ที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชน ที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แก่นกลางของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนกัน (harmony) ในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลาช้านานเพราะมีความผสมกลมกลืนกันในชุมชน ทั้งในขณะปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหากนับย้อนขึ้นไปสมาชิกก็มีบรรพชนร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐาน วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นปรากฏที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้านถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก สามารถต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ และการครอบงำจากภายนอกยกยาะจะกระทำได้ วัฒนธรรมชุมชนจะยังคงอยู่ เพราะชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมคือทำติดต่อกันทุก ๆ ปี ซึ่งแม้ว่าจะมีใหม่เข้ามาสิ่งเดิมก็ยังคงอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนานเข้าก็กลายเป็นพิธีกรรม คงอยู่คู่ชุมชนตลอดเวลายาวนานตลอดไป

นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชน คนสำคัญที่ทำให้แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับในวงกว้างในสังคมไทยทั่วประเทศคือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี อาจารย์ได้เสนอให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรย่อย ๆ นำเอาวัฒนธรรมสิ่งที่สะสมกันมาในชุมชนออกมา เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็ง ให้สมาชิกแต่ละคน โดยกลุ่มและองค์กรเหล่านี้ อาจปรากฏในรูปชุมชน หมู่บ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มทางปัญญา ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม เป็นแบบเท่าเทียมกัน ควรลดอำนาจและหน้าที่ของรัฐลง แล้วนำเอาอำนาจและหน้าที่นั้นกลับคืนมาที่องค์กร ซึ่งเมื่อหน้าที่เหล่านี้กลับเป็นของกลุ่มหรือองค์กรย่อยแล้ว ก็อาจไม่ต้องใช้อำนาจของรัฐก็ได้ นอกจากนี้ อาจารย์ประเวศ วะสี ยังต้องการให้ปรับปรุงวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเพิ่มธรรมะของศาสนาพุทธและนำเอาวัฒนธรรม โดยเฉพาะวิชาการจากสากล เข้ามาผสมด้วย และในขณะที่เดียวกันชุมชนหมู่บ้านที่ปรับใหม่ก็จะมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้น เพราะจะได้มีการโยกย้ายหน้าที่ ซึ่งขณะนี้ เป็นของรัฐ คือ การพัฒนากลับมาเป็นของชุมชน และสลาย อำนาจรัฐลง (ปาฐกถา : ศ.นพ.ประเวศ วะสี “การขับเคลื่อนท้องถิ่นสู่การพัฒนาประเทศ” สำนักข่าวอิสรာ, 2553)

บำรุง บุญปัญญา (2549, หน้า 8) นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนอีกท่านหนึ่งผู้ที่ได้ฉายาว่าเป็นราชสีห์อีสาน กล่าวว่า แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนั้นมีสาระสำคัญในช่วงต้น มี 3 ประการ คือ

1) มีการปฏิบัติความคิดความเข้าใจการมองชุมชนว่าเป็น “สถาบัน” ของชาวบ้านคือ ไม่ใช่แค่ชุมชน แต่มีพื้นที่ ทำกิน ระบบนิเวศน์และคุณค่าทางวัฒนธรรม ทั้งหมดคือ ชุมชนปะทะกับ

ความหมายของทำเลที่ตั้ง และหมู่บ้านของรัฐ ชุมชนคือ เขตแดนของการอยู่อาศัยของมนุษย์ ซึ่งอิงอยู่กับสภาพแวดล้อม ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วกระตุ้นให้เกิด การส่งเสริมสิทธิ ในด้านต่าง ๆ ระบบวัฒนธรรมชุมชน ทำให้รู้ว่าขอบเขตสิทธิของเราอยู่แค่ไหน ความเป็นญาติมิตรครอบครัว และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน วิธีแห่งชุมชนไทย คือ "การแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อนบ้านญาติพี่น้อง" นั่นคืออำนาจของชุมชน คือ "ทรัพยากร" ที่สังคมทุนนิยมไม่มี

2) จะพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นปรากฏที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้านเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นตนเอง มีประวัติยาวนานย้อนกลับไปไกลโพ้น เป็นของ ๆ ชาวบ้านเอง

3) ในแง่วิธีการพัฒนาจะต้องทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่แจ่มชัด ในวัฒนธรรมของเขา ปัญญาชนของชาวบ้าน (organic intellectual) เช่น ผู้เฒ่า หมอผี แถน ของชุมชนอีสาน ชาวบ้านควรร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน ที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้น การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์จะช่วยให้รู้หรือพิน ค้นหาได้ว่า การปฏิบัติและพิธีกรรมมีที่มาเป็นอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้เอกลักษณ์และคุณค่า ของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นภัยของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอก

การที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน สัมพันธ์กัน เกิดเป็นจารีตประเพณี มีระบบกฎเกณฑ์ และ พิธีการต่าง ๆ เป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไป ได้ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดกันต่อไป ซึ่งการที่มนุษย์ได้มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหรือสังคมนั้นมีความรัก ความสัมพันธ์ มีการแบ่งปัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ พิธีกรรม เพื่อควบคุม พฤติกรรมและเป็นแนวทางให้สมาชิกในชุมชนหรือสังคมถือเป็นแนวปฏิบัติ

ศุรเชษฐ เวชพิทักษ์ (2533, หน้า 12) ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมของชุมชนในชนบทก่อตัวขึ้นจาก การต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกิน และจากการที่ต้องอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคมชุมชน การต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกิน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิต แบบกสิกรรมซึ่งได้ก่อให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่นการปั้นคันนา (ยกคันนา) เพื่อกักเก็บน้ำสำหรับปลูกข้าวซึ่งเป็นเทคโนโลยีของชาวบ้านในที่ราบลุ่ม การทำเครื่องมือล่าสัตว์ในป่า และเครื่องมือจับสัตว์น้ำต่าง ๆ การต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอดนี้ต้องอยู่กับธรรมชาติและสิ่งพาธรรมชาติ จึงเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ประกอบกับความต้องการคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัว ความเป็นมา และความเป็นไปของจักรวาลโลกและชีวิต พัฒนขึ้นเป็น วัฒนธรรมทางความเชื่อ เกิดระบบคุณค่า และเกิดการรับศาสนาเข้ามาในชุมชนพร้อมกับพิธีกรรมต่าง ๆ

กาญจนา แก้วเทพ (2553, หน้า 42) กล่าวว่า “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นที่รวมของพลัง ความสามารถ พลังภูมิปัญญา และพลังสร้างสรรค์ ที่จะแก้ปัญหาของชุมชน และได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เรามองเห็นได้ เช่น ศิลปวัฒนธรรม อาหารการแต่งกาย ประเพณี พิธีกรรม การเรียนรู้ และส่วนที่เรามองเห็นไม่ได้ เช่น ระบบคิด ระบบคุณค่า โดยมีกรอบความคิดความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนไว้ ดังนี้ หนึ่งการทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบ ระบบคิด พฤติกรรมที่ชาวบ้านประพฤติปฏิบัติอยู่เพื่อเป็นการค้นหาความหมายเบื้องต้น และเบื้องลึกของวัฒนธรรมชุมชน สอง การรื้อฟื้นวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ เช่น การย้อนรอยการแตกหน่อต่อยอดของคุณค่าที่ดีงาม สามการพิจารณาวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่งผลสืบเนื่องถึงการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และฟื้นฟูให้มีอายุยืนยาว สี่ การพิจารณาถึงศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ของชุมชน ห้า การมีกรอบความคิดและความเข้าใจวัฒนธรรมแบบองค์รวม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวันร จะนู (2555, หน้า 10) ได้ สรุป 3 ข้อจากหนังสือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย ไว้ดังนี้

1. “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” เกิดจากการสำนึกถึง ความสำคัญของจิตวิญญาณของตัวเอง อยากสืบสานวัฒนธรรมของบรรพบุรุษและมาตุภูมิ แสวงหาสิ่งสูงสุดในประวัติการรับรู้ของครอบครัว ชุมชน และสังคมของเราเอง อยากเข้าใจและอธิบายเส้นทางชีวิตของตัวเองชุมชนและสังคมของตนเอง สามารถทำมาหากิน โดยพึ่งตัวเองและช่วยกันเองภายในชุมชนและสังคมได้

2. “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” กำลังถูกคุกคามจากแนวคิดทุนนิยมแบบสุดโต่ง ทำให้ผู้คนนึกถึงแต่การเป็นเจ้าของและการบริโภควัตถุ ปฏิเสธวัฒนธรรมอันประกอบไปด้วยระบบคุณค่าและศาสนา ชุมชนและสังคมปัจจุบันจึงมีปัญหา โดยเฉพาะเรื่องการสืบทอดของหนุ่มสาว ลูกหลานชาวบ้าน และคนชั้นกลาง ปัญหาจากระบบการศึกษาและสื่อเข้ามาครอบงำระบบคิด อย่างต่อเนื่องคือการบูชาผลประโยชน์ทางวัตถุ ปราศจากคุณธรรม ไม่มีน้ำใจ แข่งขัน แย่งชิง เอารัดเอาเปรียบ ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง

3. ทางออก โดยเฉพาะสำหรับสังคมไทย คือ รักษาและพัฒนาวัฒนธรรมแบบครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นจิตวิญญาณของชาวไทย พัฒนาชุมชนขนาดเล็ก หมู่บ้าน ตำบล เมืองท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ ต่อยอดทางเทคโนโลยี และรวมกลุ่มผู้ผลิตหัตถกรรม พยายามยึดโยงชุมชนกับที่ดิน และระบบนิเวศ พึ่งตัวเองและทำงานหลากหลายอาชีพ ให้การศึกษาที่ดี ให้ผู้คนเข้าใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น สถาบัน และองค์กรศาสนาปรับตัว เป็นส่วนสำคัญของชีวิตและจิตวิญญาณของท้องถิ่น แทนบทบาททางด้านพิธีกรรม ที่ขาดความหมาย ชุมชนและ

องค์กรชุมชนทั้งหลายรวมกันเป็นเครือข่าย ช่วยเหลือร่วมมือกัน ทำงานและให้บริการสาธารณะขนาดใหญ่

จากความหมายแนวคิด ทฤษฎีข้างต้น ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ความเป็นชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างและสั่งสม มาแต่โบราณ เน้นความสัมพันธ์ แบบชาวบ้าน มีลักษณะ เกื้อกูล พึ่งพาอาศัย ไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน ไม่แข่งขัน หรือเอาใจเอาเปรียบกัน มีภูมิปัญญาสามารถพึ่งตนเองได้ มีความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณี เป็นระเบียบทางสังคมของชุมชน มีความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในลักษณะที่ให้ความเคารพ ซึ่งกันและกัน ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติรอบตัว และในสากลจักรวาล ยินยอมพร้อมใจกันเดินไปข้างหน้าท่ามกลางกระแสสังคมและการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ด้วยวัฒนธรรมที่ก่อเกิดขึ้นมาใหม่ตลอดเวลาจากความรักความสามัคคี ของชุมชนอย่างมีภูมิคุ้มกัน และมั่นคงยั่งยืน ยืนหยัดเผชิญปัญหาอันจะเกิดขึ้นในอนาคตได้

2. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) เป็นปรัชญา ที่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้คนไทยสามารถอยู่รอด ได้ด้วยการพึ่งพาตนเอง ท่ามกลางกระแสการพัฒนา ที่มีการแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วรุนแรง ใน ยุคโลกาภิวัตน์ ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

“เศรษฐกิจพอเพียง... จะทำความเจริญให้แก่ประเทศได้ แต่ต้องมีความเพียร แล้วต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน ต้องไม่พุดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน ถ้าทำโดยเข้าใจกัน เชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้” พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ร.9 พระราชทาน ณ วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป” พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ร.9 จากวารสารชัยพัฒนา เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2542

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำรงชีวิตอย่างปกติที่สุด ปราศจากกิเลส ตัณหา ดำเนินชีวิตอยู่บนความพอดี หรือทางสายกลาง บนพื้นฐานของชีวิตและโลก โดยอาศัยพื้นฐานที่มาจากความรู้ ที่ประกอบไปด้วย การรู้จักตนเอง รู้จักคนรอบข้าง รู้จัก ชุมชน รู้รากเหง้าให้เกิดความภาคภูมิใจ ค้นพบทุน หรือขุมทรัพย์ที่ตนเองมีอยู่ สามารถนำทุนเหล่านั้นมาใช้ให้เกิด

ประโยชน์ ประกอบไปด้วย ทุนภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาในตระกูลจากบรรพชน จนถึงคนรุ่นปัจจุบัน ภูมิปัญญาของชุมชนคือวิถีของชุมชนนั้นๆ เช่น ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ความเชื่อ กฎระเบียบต่าง ๆ ที่หลอมรวมกันในชุมชนเข้าด้วยกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นความรักความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่อย่างพี่น้อง ซึ่งเป็นทุนทางสังคม เป็นปรกาการที่แข็งแกร่งที่สุด รวมถึงการนำทุนที่เป็นเงิน จากกลุ่มหรือกองทุนต่าง ๆ ในชุมชนมาใช้

เมื่อเข้าใจในตัวเองแล้ว มองเห็นทุนของตัวเอง ก็ทำให้สามารถประมาณตนในความรู้ ความสามารถ และฐานะของตนเอง ที่มี เพื่อให้การปฏิบัติ และดำรงตนเป็นไปอย่างพอดี ไม่เบียดเบียนตนเอง ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมเป็นการค้นพบคุณค่า ที่นำไปสู่การคิดที่เป็นระบบ เป็นเหตุเป็นผล มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม เห็นความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทุกสรรพสิ่ง เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง เริ่มจากง่ายไปหายาก จากเล็กไปหาใหญ่ ด้วยการคิดอย่างเป็นขั้นเป็นตอนในสิ่งที่ทำและมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้น เหตุปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อ ซึ่งเมื่อมีความเข้าใจที่ลึกและละเอียด ก็จะสามารถเข้าถึงแนวทางการลงมือปฏิบัติและมีแนวทางในการป้องกันปัญหา ที่อาจเกิดขึ้นได้ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเองเพื่อให้ผ่านพ้นปัญหาไปได้อย่างมีสติ ซึ่งจะช่วยให้การทำกิจการงานต่าง ๆ ได้ผลลัพธ์ออกมาดีโดยมีคุณธรรมเป็นตัวกำกับ การเคารพต่อตนเอง บุคคลรอบข้างและธรรมชาติ เป็นการสร้างสมดุลให้กับชีวิต เพื่อให้การดำรงชีวิต ในทุกวันนี้ดีที่สุด รวมถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดสิ่งที่ดีกว่าเดิมเพิ่มขึ้น และเกิดเป็นนวัตกรรม

ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง จึงไม่ใช่การกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม หากแต่เป็นการจัดการชีวิตให้เป็นระบบ สามารถพึ่งพาตนเอง ปรับแนวคิดใหม่อาศัยการเรียนรู้ตลอดเวลา การผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิม เข้ากับศาสตร์สากล การวางแผนที่รอบด้าน และลงมือปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน อาศัยความเพียร ความรอบคอบ และสติปัญญาที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้าทดลอง ปฏิบัติ สังเกต คิดวิเคราะห์ ด้วยเหตุผลบนพื้นฐานความเป็นจริง ไม่หลอกหรือเข้าข้างตัวเอง มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการทำสิ่งต่าง ๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตนเองก่อน เมื่อตนเปลี่ยนแปลงได้แล้วจึงขยายแนวคิดสู่คนรอบข้างให้สามารถอยู่รอดได้ด้วยการพึ่งตนเอง มีการทำงานและเรียนรู้ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลร่วมมือกันแบบผืนปีกพลัง (synergy) เชื่อมโยงและบูรณาการเป็นเครือข่ายภายในชุมชนให้เติบโตร่วมกันโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

เสรี พงศ์พิศ (2554, หน้า 37) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ถ้าใจปรารถนา, เพราะมีเหตุผลที่จะเกิดได้คือ

1. เกิดจาก “กระแส” ในเมืองไทยและในโลกขณะนี้ที่ เอื้อต่อเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแม้กระแสหลักยังแข็งแรง แต่กระแสโลก ก็กำลังเปลี่ยน ผู้คนจำนวนมากเริ่มหันกลับมาสู่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีสาเหตุ เพราะมีปัญหาเรื่องสุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บ โรคอุบัติใหม่ที่เกิดจากการบริโภคอาหารเป็นพิษ และสารเร่งการเจริญเติบโต ปัญหาเศรษฐกิจที่ต้องดิ้นรนหาแต่เงิน จนเห็นเงินเป็นพระเจ้า มีการพูดถึง “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” (GDH) มากขึ้นเรื่อย ๆ พูดถึง HPI (Happy Planet Index) อย่างจริงจัง สหประชาชาติ เริ่มกำหนดตัวชี้วัดใหม่ ให้เป็น HDI (Human Development Index) มากกว่าการวัดด้วย GDP ผู้คนในโลกได้หันกลับมาแสวงหา "ธรรมชาติ" ผู้คนตื่นตัวเรื่องการดูแลสุขภาพมากขึ้น และหันมา ออกกำลังกาย บริโภคอาหารปลอดสารพิษ อาหารอินทรีย์ ปรึบการกินการอยู่ กันมากขึ้น

2. สังคมไทยมี ศักยภาพพอเพียง เพราะมี “ทุน” เป็นอันมาก ที่จะนำมาพัฒนาเพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง เรามีภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมและสืบทอดกันมานับพันปี เป็นเหมือนมรดกที่มีคุณค่า ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยสี่ และวิถีของชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณค่า และมีมูลค่ามหาศาล ประเทศไทยมีคนที่มีความรู้ มีสถาบันการศึกษามากมาย ทุกระดับอย่างพอเพียง และยังมีทุนทางสังคม คือสิ่งที่ร้อยรัดผู้คนเป็นพี่น้อง เป็นชุมชน เป็นสังคมเดียวกัน ทุนซึ่งเป็นทั้งกฎระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติต่าง ๆ ทำให้คนยังช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีน้ำใจต่อกันที่เรียกว่า ทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

3. สังคมไทยมีศักยภาพที่จะ “แข่งขัน” ได้ใน โลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่ไม่ใช่แข่งขันตามวิถีทุนนิยม เพราะประเทศเราไม่รวยพอที่จะไปแข่งขันกับสังคมโลก ถ้าจะแข่งขันกันที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศคือมูลค่าตลาด คงสู้เขาไม่ได้ และเมื่อพิสูจน์กันแล้วว่ามันไม่ใช่การพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ได้ทำให้ผู้คนมีความสุขจริง การสร้างความสุขมวลรวมประชาชาติ ซึ่งดูมีศักยภาพดีกว่ามากในสังคมไทย จึงเป็นทางเลือกที่ดีกว่า ที่จะพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนได้ด้วยวิธีและวิถีของตนเอง

4. “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทาน และทรงเป็นศูนย์รวมใจของคนไทยทั้งชาติ ทำให้สามารถผนึกกำลังกัน ทำให้ปรัชญาดังกล่าวเกิดเป็นจริงในชีวิตครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวมได้ดังนั้นการจะทำให้เศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงจะต้องร่วมมือกันในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับ ท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกันนโยบาย ซึ่งในการพัฒนา จะต้อง ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวาระแห่งชาติ เป็น “หัวใจ” ของยุทธศาสตร์การพัฒนา และ ไม่ทำให้คนเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องชาวบ้าน แต่เป็นการพัฒนาในทุกระดับและทุกภาคส่วน เน้นการ

มีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน ของท้องถิ่น การรวมใจผู้คนในชาติให้เป็นหนึ่ง ในเป้าประสงค์เดียวกัน (purpose) ว่าต้องการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของประชาชน อย่างแท้จริง โดยจะต้องรู้จริงและชัดเจนใน หลักการ เหตุผล และวิชาการ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (principle) ด้วยการศึกษาวิจัย ทดลองปฏิบัติ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ และเกิดปัญญา เพื่อที่จะให้ทุก ฝ่าย ทุกส่วน ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนายุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียงในทุกระดับ (participation) แล้วจึงแบ่งบทบาทหน้าที่ เพื่อการดำเนินการตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดเป็นจริง (organization) กันต่อไปเป็นลำดับ

การที่ชุมชน จะสามารถจัดการชีวิตของตนเองได้อย่างมีแบบ มีแผน มีข้อมูล มีความรู้ สามารถค้นหาทุนอันอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่นของตนเองได้ ค้นหาทุนทรัพยากร ทุนความรู้ภูมิ ปัญญา ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรมได้ และ นำมาปรับใช้ เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง เรียกความเชื่อมั่นที่หายไปกลับคืนมา สามารถหลุดพ้นจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์ที่ถูกครอบงำมานาน เข้าสู่วัฒนธรรมข้อมูลและความรู้ ชุมชนได้เรียนรู้อดีต รู้รากเหง้า รู้จักตัวเอง รู้ปัญหาและ สาเหตุของปัญหา รู้ความต้องการที่แท้จริงของตัวเอง เรียนรู้จักโลก เปลี่ยนวิธีคิดและวิถีจัดการ แบบแยกส่วน มาคิดแบบเชื่อมโยง บูรณาการ และจัดการ แบบผนึกพลัง (synergy) จัดระเบียบชีวิต ใหม่ ตัดสินใจได้เองว่า จะอยู่อย่างไร

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่ เสาเข็มและลิ่มเสาเข็มไปเสียด้วยซ้ำไป” (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 วารสารชัยพัฒนา)

3. กระบวนการเรียนรู้การสืบทอดภูมิปัญญา

สุรางค์ โควตระกูล (2553, หน้า 186) กล่าวว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มี การเรียนรู้ ได้อย่าง มากมาย มหัศจรรย์ สามารถใช้ความรู้ นั้น เพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมของ ตนได้ จะโดยพัฒนาการทางร่างกาย และ สมอง หรือ โดยการพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อการอยู่รอดใน สังคมก็ตาม มนุษย์มีวิวัฒนาการของการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้เพื่อที่จะมีชีวิตรอด ตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิตไปสู่การทำมาหากินและการยังชีพ จนกระทั่งพัฒนาขึ้นเป็นวิถีชีวิตของ ชุมชนตนเอง เริ่มมีการทำให้การเรียนรู้มีรูปแบบขึ้น เพื่อถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม จากคนรุ่นหนึ่งไป อีกรุ่นหนึ่ง ในสังคมไทยนับแต่บรรพกาล การเรียนรู้เริ่มจากบ้าน จากครอบครัว เรียนรู้ที่จะทำมา หากิน เรียนรู้ที่จะอยู่รอด จนวิวัฒนาการไปสู่การเรียนรู้ในวัด และในสกุลช่าง ต่าง ๆ จนเมื่อก้าวเข้า

สู่การพัฒนาประเทศเข้าสู่ความเป็นสากล จึงเริ่มมีโรงเรียนขึ้น เมื่อประมาณ 100 กว่าปีที่ผ่านมา และก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มิติของการเรียนรู้ที่หลากหลายบางสิ่งบางอย่างหายไป คงไว้แต่เพียงมิติของการเรียนรู้ใน ระบบโรงเรียนทั้ง ๆ ที่มีมิติของการเรียนรู้ที่นอกระบบ และหลากหลายยังคงอยู่ มนุษย์มีการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ กล่าวคือ

การเรียนรู้ที่เป็นทางการนั้น มีการจัดระบบการเรียนรู้ที่มีรูปแบบชัดเจน มีหลักสูตร มีสื่อ มีวิธีการ ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล จะเข้าไปในระบบ หรือนอกระบบก็ตาม แต่เป็นเรื่องที่สามารถคาดหมายได้ วางแผนได้

ส่วนการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ไม่ชัดเจนตายตัว เรียนรู้โดยการเลียนแบบ (Animate) เรียนรู้จากการทำงาน เรียนรู้จากการเล่น เรียนรู้จากการสนทนา เรียนรู้จากการเข้าไปสัมผัสกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตามสถานการณ์ ไม่อาจคาดหมาย ะการล่วงหน้าได้ แต่กระนั้นก็ตามก็อาจเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจไว้ล่วงหน้าก็ได้

ลักษณะการเรียนรู้ที่ดี

1. เกิดจากกระบวนการที่สร้างความเข้าใจ การให้ความหมายกับสิ่งที่รับรู้มา
2. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่รู้อยู่ก่อนแล้วและจะมีกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่
3. เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
4. ผู้เรียนสามารถกำหนดขั้นตอนการเรียน และวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง
5. ผู้เรียนมีความชัดเจนในเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียน และเป้าหมายของการเรียนนั้นมีความหมายกับตัวผู้เรียน
6. มีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เรียนกับชีวิตจริง

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้มิใช่เกิดจากการสั่ง การสอนการถ่ายทอด เพียงอย่างเดียว แต่ต้องเกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสของมนุษย์โดยเน้น

- เนื้อหาที่มีความหลากหลายครอบคลุมทุกมิติของชีวิตมนุษย์
- กระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะหลากหลายร่วมกันในลักษณะผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น เรียนรู้จากสื่อธรรมชาติจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่

จากแหล่งงานอาชีพในชุมชน จากการค้นคว้าทางสื่อเทคโนโลยี ฯลฯ

องค์ประกอบของการเรียนรู้

สิริอร วิชชาวุธ (2554, หน้า 2) ได้กล่าวว่าการเรียนรู้มีองค์ประกอบ 3 อย่างคือ

1. มนุษย์ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงจากไม่รู้ เป็นรู้ ทำไม่ได้ เป็นได้ ไม่เคยทำ เป็นทำ
2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นเป็นไปอย่างถาวร
3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น เกิดจากประสบการณ์การฝึกฝนและการฝึกหัด

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของบุคคล อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีต ทั้งจากการฝึกฝน การปฏิสัมพันธ์กับประสบการณ์รอบตัว และมีปริมาณองค์ความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น

ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้

ในสภาพการเรียนรู้ต่าง ๆ ย่อมประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ ด้วยกัน คือ

1. ตัวผู้เรียน (Learner)
2. เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation)
3. การกระทำหรือการตอบสนอง Action หรือ Response

สรุปได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ครอบคลุม ชุมชน นั้นเกิดจาก

1. การเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลองผิดลองถูกจากตนเองก่อนจนกลายเป็นความรู้และได้ทดลองใช้ในกรอบครวัของตนเองก่อนและถ่ายทอดให้ลูกหลานของตนเองเมื่อคนรอบข้างเห็นว่าเป็นสิ่งดีจึงนำไปปฏิบัติและถ่ายทอดสู่ชุมชนต่อไป
2. การถูกสั่งสอนต่อกันมาจากบรรพบุรุษ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ในลักษณะเป็นความเชื่อหรือพิธีกรรม เป็นการส่งต่อองค์ความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบ ที่มีลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษร โดยผู้รับเองก็ยินดีปฏิบัติตาม
3. การเลียนแบบ ลอกเลียนปรับเปลี่ยนสิ่งที่ได้ไปพบเห็นมาการศึกษาดูงาน การเดินทางท่องเที่ยว แล้วนำมาปรับใช้กับตนเองและส่วนรวมใน สิ่งได้ไปพบเห็นมาทั้งในอดีตและปัจจุบันแล้วเกิดการยอมรับในคนหมู่มากหรือทั้งชุมชน

การสืบทอดภูมิปัญญา

จากการศึกษาความหมายและลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขาเป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วอายุคน หลายสิ่งหลายอย่าง ไม่ทราบที่มาว่าใครเป็นผู้คิด ผู้สร้างความรู้ ความสันทัด ขึ้นมาเมื่อไร การประมวลเอาความรู้ ความคิด และประสบการณ์เหล่านี้

ขึ้นไว้ จึงมีคุณค่ายิ่งนัก น่าจะสรุปได้ว่าภูมิปัญญาที่มีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชน ดังต่อไปนี้

ความสำคัญของภูมิปัญญา

1. ภูมิปัญญาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตรุ่นยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเอง และชุมชนตลอดมา
2. ภูมิปัญญาเป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคนประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดี และอย่างมีความเชื่อต่อกันมา
3. ภูมิปัญญาเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์
4. เป็นข้อมูลพื้นฐานของการดำรงชีวิต และการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
5. ภูมิปัญญาเป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน
6. ภูมิปัญญาช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับประชาชนในชุมชน เพราะต่างพึ่งพาอาศัยกัน

เสรี พงศ์พิศ (2547, หน้า 140) ได้ให้คำจำกัดความของภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย ไว้ว่า คำว่าภูมิปัญญา ถ้าแปลตามคำก็อาจหมายถึง “ที่ตั้งของปัญญา” ถ้าแปลความลึกกลง ไปก็ได้ ความหมายว่าเป็นปรัชญาชีวิตของชาวบ้าน ปรัชญาอันเป็นที่ตั้ง ที่มาของวิถีชีวิต วิธีคิด วิธีปฏิบัติ อันอยู่ภายใต้การมองโลกมองชีวิตแบบหนึ่ง ภูมิปัญญาเป็นปรัชญาอันเป็นที่มาของความรู้ต่าง ๆ ที่สืบทอดถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่คนรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ได้อนุรักษ์ฟื้นฟู ประยุกต์ รวมถึงสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ในสังคมที่ผสมผสานกันระหว่างความรู้ที่มาจากที่อื่น ๆ จากทั่วโลก ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ คือ

1. เป็นความสำคัญที่ใกล้ชิดกัน ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

จากลักษณะ 3 ประการนี้ มีผสมผสานกันอยู่กับวิถีของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตอย่างมีเอกภาพ

ประเวศ วะสี (2534, หน้า 11-17) กล่าวว่า ภูมิปัญญา มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการด้วยกันดังนี้

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่นเรื่องที่ชัดเจนอยู่ในตัวตามความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจน จากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่า ภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก แต่เอาไปใช้ในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือไม่ดี

2. มีความเชื่อมโยงเป็นบูรณาการสู่ชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งในเรื่องของกายใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ รุกขเทวดา ที่ตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติมาเป็นนามธรรม ที่สื่อไปถึง ส่วนลึกของจิตใจที่เชื่อมโยงไปสู่ อุตลประโยชน์ โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง ให้คนเคารพธรรมชาติ คนเราเมื่อเคารพสิ่งใดย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้น การรู้อะไรถ้าสัมผัสได้เพียงวัตรธรรมแต่ไปไม่ถึงนามธรรมย่อมสัมผัสได้เพียงต้น ๆ หยาบ ๆ เป็นส่วนเป็นเลี้ยว ขาดสัมผัสทางใจที่ลึกซึ้ง และการมุ่งประโยชน์ เช่นว่า ดินก็ดี แม่น้ำก็ดี ข้าวก็ดี ต้นไม้ก็ดี ก็เป็นแค่วัตถุซึ่งมีส่วนประกอบอย่างนี้ ตามหลักวิทยาศาสตร์ ไม่มีความเคารพจะทำอะไรกับสิ่งเหล่านี้ก็ได้ ความคิดและทำที่อย่างนี้ จึงนำไปสู่การทำลายสูง

3. มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์จึงมีความเคารพอาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีของไทย จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาภูมิ 2 ลักษณะ คือ

3.1 เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุ การกระทำทั้งหลาย เช่น การเกษตร หัตถกรรม ศิลปกรรมดนตรี การทำมาหากิน

3.2 เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ประชญาหรือแนวทางการดำเนินชีวิต

คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ที่เกิดจากการดำรงชีพ สังคมสืบทอดและพัฒนาจนทำให้ สังคมกลุ่มชนมีความสุข ในการดำรงชีพแล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาสามารถปรับใช้ ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ เป็นสิ่งที่มีค่า สามารถสะท้อนสภาพการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนได้ และสามารถปรับปรุง คิดค้น สืบทอดและพัฒนาได้

ภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม ความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณี ความเชื่อนี้เป็นรากฐานของระบบคุณค่าต่าง ๆ ความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติรอบตัว และในสากลจักรวาลหรือ ระบบคุณค่า เป็นศีลธรรม ของสังคม บวกกับ จิตวิญญาณ ของความเป็นมนุษย์

ความเชื่อ “ผี” หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ เป็นที่มาของการดำเนินชีวิตทั้งของส่วนบุคคล และของชุมชน โดยรวมการเคารพในผีปู่ตาหรือผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านมีความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นลูกหลานของปู่ตาคนเดียวกัน รักษาป่าที่มีบ้านเล็ก ๆ สำหรับผีปลูกอยู่ติดหมู่บ้าน ผีป่า ทำใ้คนตัดไม้ ด้วยความเคารพ ขออนุญาตเลือกตัดต้นแก่ และปลูก

ทดแทนไม่ทิ้ง สิ่งสกปรกลงแม่น้ำด้วยความเคารพในแม่คงคา กินข้าวด้วยความเคารพในแม่โพสพ คนโบราณกินข้าวเสร็จ จะไหว้ข้าว

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีหรือพิธีกรรม กระชับ หรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน คนจะเดินทางไกล หรือกลับจากการเดินทาง สมาชิกใหม่ ในชุมชน คนป่วย หรือกำลังฟื้นไข้ คนเหล่านี้จะได้รับพิธีสู่ขวัญ เพื่อให้เป็นสิริมงคล มีความอยู่เย็นเป็นสุข นอกนั้นก็ยังมีพิธีสืบชะตาชีวิตของบุคคล หรือของชุมชน

นอกจากพิธีกรรมกับคนแล้ว ยังมีพิธีกรรมกับสัตว์และธรรมชาติ มีพิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญวัว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียน เป็นการแสดงออกถึงการขอบคุณ การขอขมา พิธีดังกล่าวไม่ได้มีความหมายถึงว่า สิ่งเหล่านี้มีจิต มีผีในตัวเอง แต่เป็นการแสดงออก ถึงความสัมพันธ์กับจิตและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นสากลในธรรมชาติทั้งหมด ทำให้ผู้คนมีความสัมพันธ์อันดีกับทุกสิ่ง คนขับแท็กซี่ในกรุงเทพฯ ที่มาจากหมู่บ้าน ยังซื้อดอกไม้ แล้วแขวนไว้ที่กระจกในรถไม่ใช่เพื่อเช่นไหว้ผีในรถแท็กซี่ แต่เป็นการรำลึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลจักรวาล รวมถึงที่สิ่งอยู่ในรถคันนั้น

ผู้คนสมัยก่อนมีความสำนึกในข้อจำกัดของตนเอง รู้ว่า มนุษย์มีความอ่อนแอ และเปราะบาง หากไม่รักษาความสัมพันธ์อันดี และไม่คงความสมดุลกับธรรมชาติรอบตัวไว้ เขาคงไม่สามารถมีชีวิตได้อย่างเป็นสุข และยืนนาน ผู้คนทั่วไปจึงไม่มีความอวดกล้าในความสามารถของตน ไม่ทำทายธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรักษาภาวะเบียบประเพณีอย่างเคร่งครัด

เสรี พงศ์พิศ (2547, หน้า 67) ได้อธิบายถึงคำว่า คืนสู่ฐาน Back to Basic หมายถึง การกลับไปสู่หลักการพื้นฐานอย่างเรียบง่าย และไม่สับสนระหว่าง “ความจำเป็นกับความต้องการ” เพราะความต้องการของคนไม่มีที่สิ้นสุด การคืนสู่ฐานจึงเป็นการเรียนรู้จักพอ อยู่พอดี กินพอดี ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป และเป้าหมายสุดท้ายคือความสุข ไม่สับสนระหว่างเป้าหมายและเครื่องมือ ไม่ใช่เอาเงินเป็นเป้าหมายเอาความสุขเป็นผลพลอยได้ และทำทุกวิถีทางที่จะหาเงินให้ได้มาก ๆ จนเกิดทุกข์ สำหรับชีวิตพอเพียง คนจนคือคนที่ไม่รู้จักพอ คนรวยคือคนที่รู้จักพอ คนมีความสุขเพราะรู้จักพอ

อาจารย์เสรี พงศ์พิศ ยังได้อธิบายถึงคำต่อไปว่า ที่มีลักษณะคล้ายๆกัน อีกคำหนึ่งคือ คำว่า คืนสู่รากเหง้า (back to the roots) เป็นคำที่ใช้เพื่อหมายถึงแนวคิดที่ เกี่ยวกับการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟูเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ (identity) ของท้องถิ่น โดยการ สืบสาวราวเรื่องในอดีต ค้นหาประวัติความเป็นมา คุณค่าต่าง ๆ อันบูรณาการอยู่ในวิถีของชุมชนในลักษณะต่าง ๆ แล้วนำมาปรับประยุกต์เพื่อสืบทอดคุณค่าเหล่านั้นอย่างเหมาะสมกับสภาพทางสังคมปัจจุบันที่แตกต่างไปจากอดีต การคืนสู่รากเหง้าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเชื่อมั่นในตัวเอง ทำให้เคารพ

บรรพบุรุษ ความรู้ภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายที่เป็นรากฐานของเผ่าพันธุ์และชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่สืบทอดและถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา การคืนสู่รากเหง้าทำให้เข้าใจวิถีของผู้คนในอดีตเข้าใจความสัมพันธ์อันดีและสมดุลที่ผู้คนมีต่อธรรมชาติต่อกันและกัน

การคืนสู่รากเหง้าไม่ใช่การคืนสู่อดีต อาจารย์เน้นย้ำว่า ไม่ใช่การกลับไปสู่รูปแบบดั้งเดิม ไม่ใช่การฟื้นฟูรูปแบบ แต่ฟื้นฟูเนื้อหา หรือคุณค่า ที่ดีงาม และที่ทำให้ชีวิตของผู้คนดีกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การเป็นอยู่ร่วมกันเป็น ชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งในอดีตมีหลายรูปแบบ เช่น การลงแขก แต่ วิธีการลงแขกแบบเดิมไม่อาจใช้ได้ในวิถีสังคมปัจจุบัน มีชุมชนหลายแห่ง โดยเฉพาะในภาคใต้ที่ปรับให้เป็นแชร์แรงงาน มีระเบียบกฎเกณฑ์ ซึ่งการลงแขกในอดีตไม่มี แต่เนื้อหาคือการพึ่งพาอาศัยกัน จัดการแรงงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมการคืนสู่รากเหง้าเป็นการค้นหาตัวตน เป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้รู้จักอดีตเพื่อกำหนดอนาคตที่มาเพื่อจะได้รู้ที่ไปของตนเอง

อีกคำหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือร้อยคำที่ควรรู้ ของอาจารย์เสรี พงศ์พิศก็คือคำว่า คืนสู่ธรรมชาติ Back to the Nature เป็นการทบทวนกระแสโลกปัจจุบันที่ได้พบว่าการพัฒนา ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างรวดเร็วในสามร้อยปีที่ผ่านมาได้ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปมากจนเกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้คน ทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม จึงมีความพยายามที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหลืออยู่และฟื้นฟูที่เสียไปให้กลับมาให้มากที่สุดเพื่อฟื้นฟูความสมดุลในธรรมชาติ และยังมีคำที่มีความหมายลึกซึ้งไปอีกคำคือ คืนสู่ต้นธารชีวิต คืนสู่ธรรมชาติ (Back to the Source) หมายถึง การกลับไปหาหลักธรรมหรือหลักปรัชญาอันเป็นพื้นฐานของแต่ละคนเพื่อที่จะได้รู้ “ที่มา” และ “ที่ไป” ของตนเอง และจะได้รู้จักแยกแยะระหว่างความดีกับความชั่ว ความจริงกับความเท็จ ไม่สับสนระหว่าง “ทางไปสวรรค์กับทางลงนรก” การกลับไปทบทวนหลักธรรมทางศาสนาทำให้พบคุณค่าและความหมายของชีวิตได้ฟื้นฟูหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม วางเป้าหมายชีวิตที่ดี และมีวิธีการที่ถูกต้องเพื่อบรรลุเป้าหมาย ทำให้มีความสุข

4. ครอบครัวยุคใหม่

ครอบครัวเป็นสถาบันหลักและเป็นพื้นฐานแรกในการพัฒนาคุณภาพคน ถือได้ว่าเป็นหน่วยย่อยที่เล็กที่สุดของสังคม แต่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากครอบครัวเป็นบ่อหลอมคุณค่าชีวิตและบ่มเพาะคุณลักษณะที่งดงามของความเป็นมนุษย์ให้กับสังคม

ความหมายของครอบครัว

รฐา ฎัไพบูลย์ (2537, หน้า 9) ครอบครัว หมายถึง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิก ซึ่งมีความสัมพันธ์กันผูกพันกัน เช่น ความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม สมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันและมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน เช่น เป็นบิดา เป็นมารดา เป็นสามีหรือภรรยา หรือเป็นบุตร ฯลฯ ซึ่งสมาชิกเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายของครอบครัวในเชิงสหวิทยาการ ดังนี้

1. ด้านชีววิทยา ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่มีความผูกพันทางสายโลหิต
2. ด้านเศรษฐศาสตร์ ครอบครัวหมายถึง กลุ่มบุคคลที่ใช้จ่ายเงินจากงบประมาณเดียวกัน แม้จะอาศัยอยู่ต่างสถานที่กัน
3. ด้านสังคมศาสตร์ ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมเคหะสถานหรือบ้านเดียวกันมีปฏิสัมพันธ์ สนใจต่อทุกข์ซึ่งกันและกัน มีความผูกพันกัน มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน โดยไม่จำเป็นต้องสืบสายโลหิตเดียวกัน
4. ทางกฎหมาย หรือนิติศาสตร์ ครอบครัวหมายถึง ครอบครัวที่ชายหญิงจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งครอบคลุมถึงบุตรและบุตรบุญธรรม กฎหมายยังได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบิดา มารดา สามี ภรรยา และบุตรที่มีต่อกัน และกำหนดสิทธิในการรับมรดกตามกฎหมาย

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ได้ให้นิยาม ความหมายครอบครัวไว้ดังนี้
ครอบครัว หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่ใช้ชีวิตร่วมกัน โดยมีความผูกพันทางสายโลหิตทางกฎหมาย ทางจิตใจ หรือทางสังคม ซึ่งสมาชิกในครอบครัวต่างมีบทบาทหน้าที่ต่อกัน และมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน

สถาบันครอบครัว หมายถึง หน่วยพื้นฐานทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัว ที่ทำหน้าที่ตามบทบาทและสถานภาพในครอบครัว รวมทั้งทำหน้าที่ในการสร้างสรรค์สมาชิกของสังคม

ครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเอง พร้อมทั้งจะเกื้อกูลสังคมและคนรอบข้าง ปรับตัวได้ในสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ไม่สั่นคลอนกับปัญหาหรืออุปสรรค เมื่อเผชิญปัญหาก็สามารถร่วมกันแก้ไขจนคลี่คลายไปได้ด้วยดี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554, หน้า 15) ได้ให้ความหมาย ครอบครัวอบอุ่น หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ ในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมายในบรรยากาศที่สงบสุขด้วยการทำหน้าที่ของครอบครัวได้อย่าง

เหมาะสม และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง โดยแยกได้เป็น 3 องค์ประกอบ คือ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว และการพึ่งพิงตนเองของครอบครัว

รูปแบบและองค์ประกอบของครอบครัว

1. ครอบครัวเดี่ยว มี 2 รูปแบบ ได้แก่ ครอบครัว 1 รุ่น คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย สามีและภรรยา และครอบครัว 2 รุ่น คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก
2. ครอบครัวขยาย หรือครอบครัว 3 รุ่น คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกอยู่ร่วมกับ ปู่ ย่า ตา ยาย
3. ครอบครัวลักษณะเฉพาะ หมายถึง ครอบครัวที่มีองค์ประกอบหรือความต้องการเฉพาะด้าน เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวผู้สูงอายุอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวที่มีเพศเดียวกัน ครอบครัวที่มีภาระในการดูแลสมาชิกที่เจ็บป่วย พิการ ต้องง้อ และครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ความสำคัญของครอบครัวที่เป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุดแต่เป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยสังคมแรกที่หล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัวให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน ครอบครัวเป็นแหล่งผลิตคนเข้าสู่สังคม สังคมจะดีมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมสั่งสอน หล่อหลอมพฤติกรรม การกระทำ ความคิด ความรู้สึก เรียกโดยรวมว่า ช่วยหล่อหลอมบุคลิกภาพของมนุษย์ สร้างและพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ในสังคม

สังคมไทยในอดีต ครอบครัวจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมมีความผูกพัน มีสัมพันธภาพแน่นแฟ้น มีความเคารพนับถือ ให้ความช่วยเหลือ ดูแลกันอย่างทั่วถึง มีการติดต่อไปมาหาสู่หมั่นญาติพี่น้องสม่ำเสมอ ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย ถือเป็นครอบครัวใหญ่ที่ประกอบไปด้วยญาติพี่น้องของสามีหรือภรรยา เช่น พี่ ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น อยู่ร่วมในครอบครัวด้วย

ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้สภาพครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไป ครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว มีเฉพาะสามี ภรรยา บุตร และอาจมีผู้ช่วยทำงานบ้าน พ่อแม่ลูก ไม่ค่อยจะมีความใกล้ชิดกันมากนัก เพราะต้องออกไปหารายได้นอกบ้านมาช่วยเหลือ จนเมื่อครอบครัวต้องจ้างคนอื่นเลี้ยงลูก หรือให้ญาติดูแล หรือต้องฝากเข้าโรงเรียนก่อนวัยเรียน การไปมาหาสู่ กับญาติพี่น้องน้อยลง

บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว

1. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดสิทธิของบุคคล ชายหรือหญิง เมื่อแต่งงานอยู่กินถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ทั้งสองสามี ภรรยา ย่อมต้องมีสิทธิตามกฎหมาย มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของซึ่งกันและกัน ผู้อื่นไม่สามารถละเมิดสิทธิอันชอบธรรมลักษณะนี้ได้ สิทธิตามกฎหมายนี้เป็นที่ยอมรับทั้งในกฎหมายและจารีตประเพณี

2. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่สมาชิกภายในครอบครัว การที่ชายและหญิงแต่งงานกันตามกฎหมาย ย่อมต้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว มีความรักความผูกพันซึ่งกันและกัน ฉะนั้นสามีภรรยา เมื่อมีบุตรเกิดขึ้นมา บุตรนั้นย่อมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนทั้งสองครองรักร่วมกันตลอดไป หน้าที่ของสามีย่อมต้องปฏิบัติให้เหมาะสมกับการเป็นพ่อบ้านที่ดี ประกอบสัมมาอาชีพ เลี้ยงดูครอบครัวตามสมควรแก่ฐานะภาพ ภรรยาก็ต้องมีหน้าที่ดูแลเอาใจใส่สามีและบุตร เป็นแม่บ้านที่ดี รักและเทิดทูนสามี ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ข้อสำคัญอย่างยิ่งก็คือสามีภรรยาจะต้องมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรที่เกิดมา ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้บุตรของตนเติบโตขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมต่อไป

3. บทบาทหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดู สั่งสอน สมาชิกที่เกิดใหม่ในครอบครัว และถ่ายทอดความรู้และเป็นธุระจัดหาที่เล่าเรียนให้แก่บุตร ตลอดจนการกระทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี เพื่อให้บุตรเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม และนำความรู้ ความสามารถร่ำรวยสังคมให้พัฒนาสืบต่อไป

4. หน้าที่ในการกำหนดสถานะทางสังคมให้แก่บุตร เมื่อบุตรเกิดมาในครอบครัว สถานภาพเบื้องต้น ได้แก่ การกำหนดเชื้อชาติ ศาสนา เป็นต้น อีกทั้งสถาบันครอบครัวยังมีหน้าที่ในการกำหนดสถานภาพแห่งการเป็นบุตรสมาชิกเกิดมาด้วยทั้งนี้ย่อมมีผลตามกฎหมายในการสืบต่อการเป็นทายาทของบิดา มารดา เกี่ยวกับมรดก ซึ่งพึงมีพึงได้ในอนาคตครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดและมีความสำคัญที่สุด ในชีวิตที่ทุกคนที่เกิดมาต้องผ่านสถาบันนี้ไม่ว่าสภาพของครอบครัวจะเป็นอย่างไร รูปแบบไหน จึงต้องให้การดูแลเอาใจใส่ เพราะทำหน้าที่ในการหล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ ทั้งการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิก เพื่อให้บุคคลเป็นคนดีมีคุณภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว (พ.ศ. 2547-2556) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ครอบครัวมีชีวิตที่เป็นสุขและปราศจากความรุนแรง สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีอาชีพสุจริต ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเลี้ยงลูกให้มีความสุขและมีพัฒนาการรอบด้านที่เหมาะสมตามวัย ครอบครัวเป็นพลังสร้างสังคมที่มีคุณภาพ ลดปัจจัยเสี่ยงและสภาพแวดล้อมที่

เป็นอันตรายและบั่นทอนครอบครัว พร้อมทั้งเพิ่มปัจจัยเกื้อหนุน และสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว จัดบริการที่เหมาะสมแก่ครอบครัวที่มีปัญหาจนสามารถกลับคืนสู่ภาวะปกติ สร้าง พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับครอบครัวให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง บุคลากรที่ทำงานด้านครอบครัวได้รับความรู้ ทักษะ และมีเจตคติที่ถูกต้องในการพัฒนาป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัว องค์กรทุกภาคส่วนมีการประสานและดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และเพื่อส่งเสริมให้สื่อมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารทั้งในรูปแบบและเนื้อหาสาระที่ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อพัฒนาครอบครัว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เป็นแผนที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนการปฏิรูป ประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีได้กำหนดแผนพัฒนาในส่วนที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 10 ยุทธศาสตร์ และในยุทธศาสตร์ที่ 1 คือ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทย ที่จะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 โดยที่สัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19.8 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ในขณะที่จำนวนประชากรวัยแรงงานได้เริ่มลดลงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาวะที่ผลิตภาพแรงงานไทยก็ยังต่ำ เนื่องจากปัญหาคุณภาพแรงงาน ความล่าช้าในการพัฒนาเทคโนโลยี และปัญหา การบริหารจัดการจึงเป็นข้อจำกัดในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและศักยภาพการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งการสร้างรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณา คุณภาพคนพบว่ายังมีปัญหาในแต่ละช่วงวัยและส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงกันตลอดช่วงชีวิต ตั้งแต่พัฒนาการไม่สมวัยในเด็กปฐมวัย ผลลัพธ์ทางการศึกษาของเด็กวัยเรียนค่อนข้างต่ำ การพัฒนาความรู้และทักษะของแรงงานไม่ตรงกับตลาดงาน

ขณะที่ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพและมีแนวโน้มอยู่คนเดียวสูงขึ้นครอบครัวมีรูปแบบที่หลากหลาย และเปราะบางสูงส่งผลต่อการบ่มเพาะให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ ประกอบกับการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยผ่านสังคมยุคดิจิทัล ในขณะที่คนไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อวิกฤตค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต การพัฒนาในระยะต่อไปจึงต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์

เริ่มตั้งแต่กลุ่มเด็กปฐมวัยที่ต้องพัฒนาให้มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีทักษะทางสมอง ทักษะการเรียนรู้ และทักษะชีวิต เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ควบคู่กับการพัฒนาคนไทยในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีมีสุขภาวะที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม มีทักษะความรู้และความสามารถปรับตัวเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงรอบตัวที่รวดเร็ว บนพื้นฐานของการมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็งทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันชุมชน และภาคเอกชนที่ร่วมกันพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีคุณภาพสูง อีกทั้งยังเป็นทุนทางสังคมสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อปรับเปลี่ยนให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม ให้มีทักษะในการดำรงชีวิตสำหรับโลกศตวรรษที่ 21 มีสุขภาวะที่ดีตลอดช่วงชีวิต เสริมสร้างสถาบันทางสังคมให้มีความเข้มแข็งเอื้อต่อการพัฒนาคนและประเทศ

แผนพัฒนาในส่วนที่ 4 ในเป้าหมายที่ 5 สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา ชุมชน สื่อมวลชน และ ภาคเอกชน **ตัวชี้วัดข้อ 5.1** ดัชนีครอบครัวอบอุ่นอยู่ในระดับดีขึ้น **ตัวชี้วัดข้อ 5.2** ประชากรอายุ 13 ปีขึ้นไปมีการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนาเพิ่มขึ้น ในหัวข้อที่ 3. แนวทางการพัฒนาข้อ 3.1 ปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ 3.1.1 ส่งเสริมการเลี้ยงดูในครอบครัวที่เน้นการฝึกเด็กให้รู้จักการพึ่งพาตัวเอง มีความซื่อสัตย์ มีวินัย มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบ ในรูปแบบของกิจกรรมที่เป็นกิจวัตรประจำวัน และให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กสามารถเรียนรู้และยึดถือเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต

ครอบครัว คือ สิ่งมหัศจรรย์ที่ธรรมชาติสร้างขึ้น หากมีการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล จัดการทุกสิ่งด้วยหลักของความเป็นจริง เหมาะสมกับการใช้ชีวิตและสถานการณ์ปัจจุบัน ก็จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข และนั่นจะเป็นอีกรากฐานหนึ่ง ที่ทำให้ครอบครัว เต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจและ นำไปสู่ครอบครัวที่เข้มแข็ง เป็นสุข ร่วมกันในที่สุด

ครอบครัวเข้มแข็ง จึงควรหมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์และผูกพัน สมาชิกในครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้ง ด้านสัมพันธภาพ เศรษฐกิจ การจัดการปัญหาและความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ให้กับครอบครัว การมีคุณธรรมจริยธรรม การดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจ ตลอดจนการสร้างโอกาสการเรียนรู้ การอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดี และสามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนที่ตนอาศัยอยู่โดยทางเครือข่ายตระกูลการสืบทอดภูมิปัญญา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ด้วยการเสียสละ ช่วยเหลือ แบ่งปันอย่างมีความสุข

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มาลีวัล เลิศสาครศิริ (2557) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็ง ต้นทุนชีวิต กับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสหศึกษาเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ความสัมพันธ์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็ง ต้นทุนชีวิต และพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสหศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสหศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบกำหนดสัดส่วนและสุ่มอย่างง่าย จำนวน 230 คน จากโรงเรียนพระแม่มาลีสาทร โรงเรียนยานานาเวศวิทยาคม และโรงเรียนโกศลภัทรวินัย เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามประกอบด้วยข้อมูลส่วนบุคคล ครอบครัวเข้มแข็ง ต้นทุนชีวิต และพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง ผลการวิจัย พบว่า ต้นทุนชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง ได้แก่ ด้านโภชนาการ ด้านความรับผิดชอบต่อสุขภาพ ด้านการทำกิจกรรมและการออกกำลังกาย ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคลด้านการจัดการความเครียด ด้านความสำเร็จในชีวิต สำหรับครอบครัวเข้มแข็งมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับน้อยกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองด้านการทำกิจกรรมและการออกกำลังกาย ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ด้านการจัดการความเครียด ด้านความสำเร็จในชีวิต จากผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการส่งเสริมให้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมให้การสนับสนุน และจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนมีความเข้มแข็งในการดูแลสุขภาพตนเองให้มากขึ้น

พระมหาอภิชาติ ธมฺมาภินนฺโท (2554) ได้ศึกษา มิติทางวัฒนธรรมของการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองซ้าง ตำบลหนองซ้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อ ศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรม ที่มีลักษณะเด่นของชุมชนบ้านหนองซ้าง ตำบลหนองซ้าง อำเภอสามชัย จังหวัด กาฬสินธุ์ และ ศึกษารูปแบบ กระบวนการพัฒนาชุมชน ของชุมชนบ้านหนองซ้าง การบูรณาการมิติทางวัฒนธรรมของการพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองซ้าง เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี โดยใช้แนวทางการ วิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 15 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์อาจารย์ประจำคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เหตุผลเชิงตรรกะและการสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านหนองซ้างเป็นชุมชนของคนชาติพันธุ์ผู้ไทย สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติสูง มีความมุ่งมั่นในการรักษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้ง ภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อที่

สืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ และภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ให้ดำรงอยู่อีกทั้ง สามารถนำมา บูรณาการกับการพัฒนาชุมชน โดยอาจมีการปรับหรือประยุกต์บางส่วนให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ กระบวนการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านนี้เริ่มต้นจากการรวมตัวของสมาชิกชุมชน เพื่อ ทบทวนแนวทางการพัฒนาในอดีตที่มีผลกระทบทางลบ แล้วหันมาให้ความสำคัญกับมิติทาง วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา มีความพยายามรักษา ควบคู่กับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน มีการวางแผนด้วย การทำประชาคมหมู่บ้าน ทำให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนจนเกิดเป็นแผน ชุมชน ที่ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการพัฒนาด้านวัตถุ แต่เน้นไปที่การพึ่งตนเองตามวิถีชีวิตของชุมชน

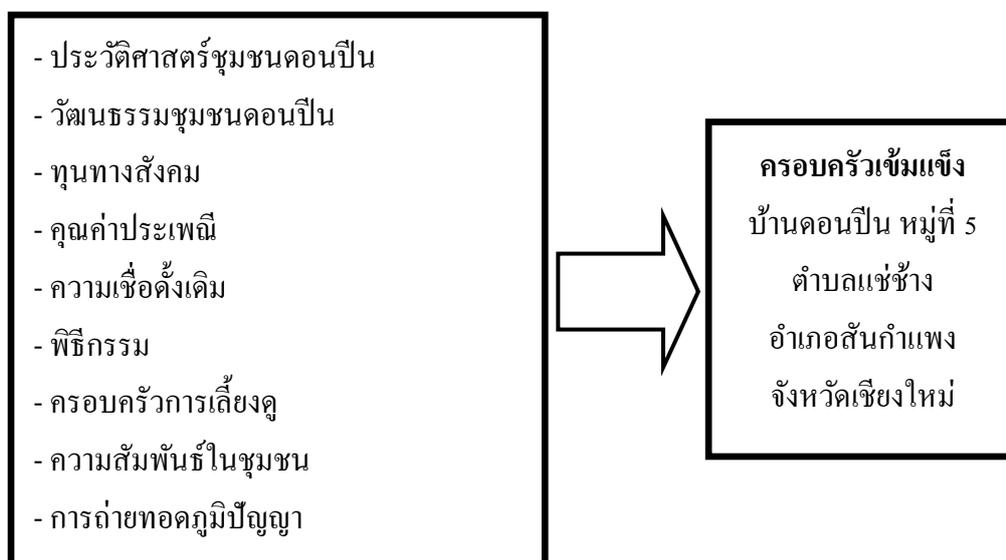
ต่อมาเมื่อภาคีเครือข่ายที่สนับสนุนการพัฒนา จนทำให้เกิด โครงการต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมี รูปแบบที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการแก้ปัญหาและปรับปรุงความเป็นอยู่ของคนใน ชุมชน ด้วยการขับเคลื่อนการพัฒนาที่อยู่บนฐานความเข้าใจบริบทของชุมชน และปรับเนื้อ หาให้ สอดคล้องกัน จึงเกิดการบูรณาการทั้ง ด้านเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล มี การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนควบคู่กับการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากภายนอกมา ผสมผสานปรับใช้ให้เหมาะสม แล้วสรุปเป็นบทเรียนเฉพาะของชุมชน จนสามารถพัฒนาไปสู่ ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง องค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนอง ช้าง คือ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง การถอดบทเรียนอย่างต่อเนื่อง การสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนรัก ความเป็นชาวผู้ไทย การมีความรักและเอื้ออาทรต่อกันของสมาชิกชุมชน การพยายามรักษา ภาพลักษณ์ที่ดีของชุมชน รวมถึงการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีพลวัต

ทิพวัลย์ รามรงค์ (2554) ได้ศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็งโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็งโดยใช้เทคนิคเดลฟายศึกษาจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 19 ราย ซึ่งแบ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญประเภทข้าราชการ 5 ราย ผู้เชี่ยวชาญประเภทนักวิชาการและอาจารย์ ระดับอุดมศึกษา 7 ราย ผู้เชี่ยวชาญประเภทนักพัฒนาเอกชนและธุรกิจเอกชนด้านครอบครัว 7 ราย ซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม 3 รอบ รอบที่ 1 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด รอบที่ 2 เป็นแบบสอบถาม มาตรฐานส่วนประเมินค่า 5 ระดับ รอบที่ 3 เป็นแบบสอบถามเหมือน รอบที่ 2 แต่เพิ่มค่า มัชฐานและ ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ลงไปแบบสอบถามเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้ทบทวนคำตอบ ผลการ ศึกษาวิจัยพบว่าตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็งที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันซึ่งมีค่ามัชฐาน ตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป และค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ น้อยกว่า 1.50 แบ่งออกได้เป็น 8 ด้าน 54 ตัวชี้วัด ได้แก่ ด้านการจัดการปัญหา ภาวะเสี่ยงและการจัดการภาวะยากลำบาก 10 ตัวชี้วัด ด้านสัมพันธภาพ 9 ตัวชี้วัด ด้านสุขภาพ 8 ตัวชี้วัด ด้านการอบรมเลี้ยงดู 6 ตัวชี้วัด ด้านทุนทางสังคม 6 ตัวชี้วัด ด้าน คุณธรรม 5 ตัวชี้วัด ด้านการเรียนรู้ 5 ตัวชี้วัด และด้านเศรษฐกิจ 5 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่ได้จัดทำ

มติจากผู้เชี่ยวชาญครั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวทั้งภาครัฐและเอกชนอาจนำไปใช้กับกลุ่มครอบครัวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อทดสอบว่าจะสามารถวัดความเป็นครอบครัวเข้มแข็งได้หรือไม่อย่างไร

บังอร เทพเทียน และคณะ (2551) ได้ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็งโดยมีการสำรวจครัวเรือนในทุกภาคของประเทศไทย โดยใช้วิธีการสุ่มหลายขั้นตอนจำนวนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 4,778 ครัวเรือน การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์โดยพนักงานสัมภาษณ์ที่เป็นบุคคลในพื้นที่และได้รับการอบรมจากผู้ควบคุมภาคสนามมาแล้วเป็นอย่างดีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ Logistic Regression ในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าครอบครัวที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (มีความสมดุลทางรายได้กับรายจ่าย) และครอบครัวที่สมาชิกในครัวเรือนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน (มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันเรื่องอาหารต่อกัน และมีกิจกรรมร่วมกันทั้งในและนอกครัวเรือน) รวมทั้งเป็นครอบครัวที่มีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใส ไม่ดื่มสุรา และมีหลักประกันในชีวิต ปัจจัยที่กล่าวมานี้มีความสำคัญต่อครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย อย่างไรก็ตามครอบครัวเข้มแข็งค่อนข้างเป็นนามธรรมอยู่มาก

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบและวิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชนบ้านคอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยยึดหลักแนวทางการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ เพื่อให้ การค้นหาคำตอบ และความเข้าใจเกี่ยวกับนิยามความหมายของคำว่า ครอบครัวเข้มแข็งเป็นอย่างไร ตามบริบทของประชาชนบ้านคอนปิ่น แล้วนำเอาข้อมูลที่ได้ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนของชุมชน ที่จะพัฒนาครอบครัวที่ยังไม่เข้มแข็งให้เกิดเป็นครอบครัวเข้มแข็งในอนาคต

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

1. กลุ่มประชากรที่ศึกษา

ผู้นำและอดีตผู้นำท้องถิ่น ผู้อาวุโสผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่สามารถให้ข้อมูลพื้นฐานประวัติศาสตร์ของชุมชน เรื่องราวในอดีตได้ จำนวน 10 คน

2. กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนชาวบ้านคอนปิ่น จำนวน 20 ครัวเรือน โดยผู้วิจัยคัดเลือกอย่างเจาะจงครอบครัวเป้าหมายที่เกิด และอาศัยอยู่ในหมู่บ้านคอนปิ่นมาเป็นเวลามากกว่า 10 ปี เป็นผู้เสียสละช่วยเหลืองานชุมชน เป็นอย่างดี แบ่ง ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 หัวหน้าครอบครัวอายุไม่เกิน 30 ปี กลุ่มที่ 2 อายุระหว่าง 31 ปีถึง 60 ปี กลุ่มที่ 3 อายุ 60 ปีขึ้นไป

เครื่องมือใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้กระบวนการสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการสนทนากลุ่มและกิจกรรมกลุ่มร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

1. แนวสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ อย่างเป็นทางการ อย่างเป็นทางการเหมือนญาติ อาจเป็นช่วงจังหวะที่ชุมชนมีงานก็ได้ แต่มุ่งเจาะลึกประเด็น และอาจสัมภาษณ์หลายครั้ง โดยผู้วิจัยมีแนวทางในการสัมภาษณ์ดังนี้

1.1 แนวทางการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น

- 1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเป็นอย่างไร
- 2) อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น
- 3) ของดี สิ่งที่น่าภาคภูมิใจของชุมชนคืออะไร

1.2 แนวสัมภาษณ์ผู้รู้-ปราชญ์ชาวบ้าน

- 1) ครอบครัวคนสมัยก่อนมีลักษณะและแตกต่างกับปัจจุบันอย่างไร
- 2) มีหลักคำสอน ที่เป็นเฉพาะของครอบครัวนั้น ๆ และคำสอนเหล่านั้นจะยังคงใช้ได้อยู่อีกหรือไม่
- 3) มีภูมิปัญญาอะไรที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชนที่ควรนำมาใช้ได้บ้างในการดำรงชีวิต

1.3 แนวสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

- 1) ได้ทราบคุณค่า ความหมายของครอบครัวเข้มแข็งว่าอย่างไร
- 2) เปรียบเทียบความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนได้อย่างไร
- 3) เมื่อรับรู้ความหมายครอบครัวเข้มแข็งและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้หรือไม่
- 4) จำเป็นหรือไม่ที่ครอบครัวต้องมีการสืบทอด หลักคำสอนวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม

5) การร่วมกิจกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อครอบครัวตนเองหรือไม่ อย่างไร

2. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

2.1 บันทึกรายละเอียดการสนทนากลุ่มอย่างเป็นทางการด้วยประเด็นคำถามปลายเปิด

- 1) กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจว่าครอบครัวเข้มแข็งมีลักษณะอย่างไร
- 2) กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจว่าในหมู่บ้าน มีครอบครัวลักษณะดังกล่าวหรือไม่

3) กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจว่าครอบครัวตนเองเข้มแข็งหรือไม่

2.2 บันทึกรายละเอียดการสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ

3. การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

3.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในขณะที่กลุ่มเป้าหมายกำลังทำกิจกรรม เช่น กิจกรรมลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาดูงานรวมถึงการกระทำที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องจนเป็นแบบแผนเช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมของชุมชน ศาสนพิธีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

3.2 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipative Observation) เป็นการสังเกตการณ์ที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยสังเกตเหมือนกับเป็นคนข้างนอก เช่น การใช้ชีวิตประจำวันหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน การทำกิจกรรมของประชาชนในหมู่บ้านและกลุ่มเป้าหมายโดยที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมด้วย งานเลี้ยงในกลุ่มเครือญาติ เป็นต้น

วิธีเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยวิธีการดังนี้

1. เก็บข้อมูลบริบทของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพสังคม เศรษฐกิจ การดำรงชีพ สภาพครอบครัว เปรียบเทียบในอดีต และปัจจุบัน การใช้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เช่น หลักคำสอนของครอบครัว หลักการครองเรือน หลักธรรม คำสอน ปรัชญา ระบบคุณค่า กฎเกณฑ์ กติกา ประเพณี ระเบียบชุมชน เป็นต้น การสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การแปลจากหนังสือโบราณ โดยผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งรูปแบบ เนื้อหา และความหมาย

2. เก็บรวบรวมข้อมูล กระบวนการทำงานร่วมกันภายในกลุ่มของกลุ่มเป้าหมาย อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกต ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษารั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต สทนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งมีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์

การวิเคราะห์จะไม่แยกออกจากการเก็บข้อมูล แต่จะทำไปพร้อมกันระหว่างการเก็บข้อมูล ทั้งนี้จะเชื่อมโยงกับกรอบความคิด คือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการเรียนรู้ คีนสู่รากเหง้า การสืบทอดภูมิปัญญา อันคิงามของชุมชนภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน

สถานที่ในการวิจัย

บ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2561 ถึง สิงหาคม พ.ศ. 2561 รวมระยะเวลา 8 เดือน

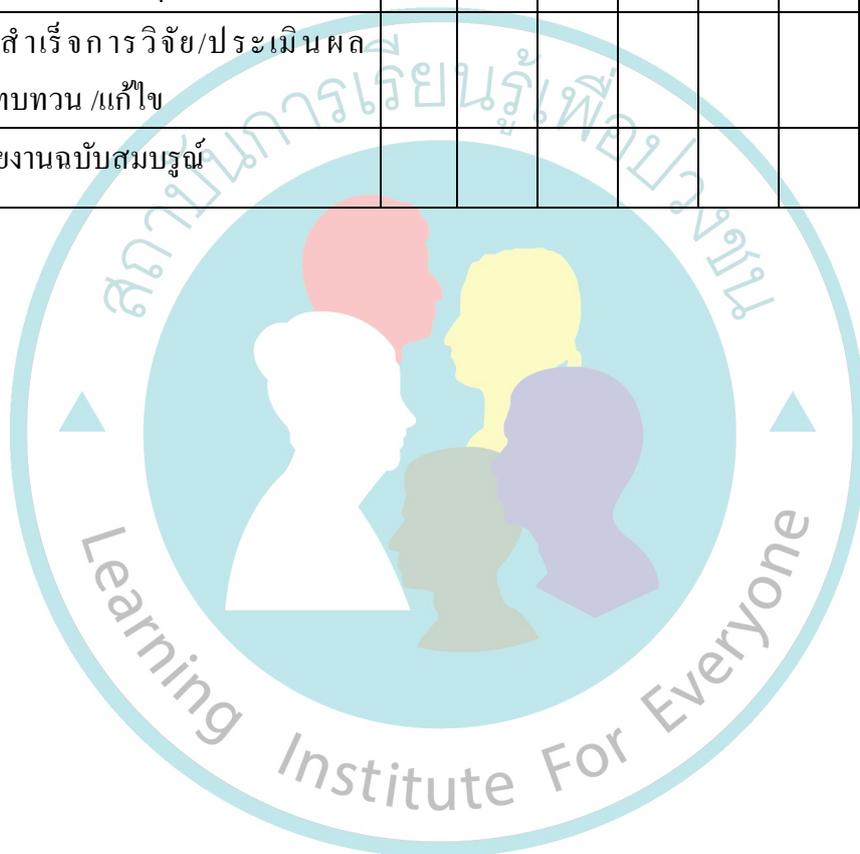
ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน

กิจกรรม	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย.
1. ศึกษาบริบทและประวัติศาสตร์ชุมชนจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
2. จัดเวที เสนวนา คีนข้อมูลชุมชน/เวทีเรียนรู้ในชุมชน/กิจกรรมกลุ่มเป้าหมาย				✓				✓	

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน (ต่อ)

กิจกรรม	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย.
3. กิจกรรมสานสัมพันธ์ครอบครัว กลุ่มเป้าหมาย / สันทนาการกลุ่ม / ชวนคิดชวน คุย/ ทบทวนข้อมูล	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	
4. เสวนา / ชวนคิดชวนคุย /				✓				✓	
5. วัตถุประสงค์สำเร็จการวิจัย/ประเมินผล กิจกรรม/ทบทวน / แก้ไข								✓	✓
6. สรุปรายงานฉบับสมบูรณ์									✓

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนปิน หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ระเบียบวิธีวิจัยแบบกรณีศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้บ้านดอนปินในอดีตอยู่รอดมาถึงปัจจุบันและศึกษากระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนของครอบครัวในหมู่บ้านดอนปินที่สืบทอดคุณค่าดั้งเดิมและปรับตัวให้อยู่รอดเข้มแข็ง มั่นคงได้ในสังคมปัจจุบัน การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาภายใต้ขอบเขตเนื้อหา ขอบเขตพื้นที่ และนำผลการศึกษามาสรุปเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 การสืบค้นประวัติหมู่บ้าน ดอนปิน ข้อมูลชุมชน

ตอนที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ทราบความหมาย ครอบครัวเข้มแข็งบ้านดอนปิน

ตอนที่ 3 ข้อมูลที่เกิดจากกระบวนการทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย

ตอนที่ 1 การสืบค้นประวัติหมู่บ้านดอนปิน ข้อมูลชุมชน

การเก็บข้อมูล โดยการ สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้เฒ่า ผู้แก่ กลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคล และ การสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ เรื่องระบบความสัมพันธ์ของครอบครัว ชุมชน สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ความเชื่อ พิธีกรรม ศาสนา มีการสืบค้นจากเอกสารบันทึกโบราณ หนังสือ การวิเคราะห์จะไม่แยกออกจากการเก็บข้อมูล แต่จะนำไปพร้อมกัน ระหว่างการเก็บข้อมูล ทั้งนี้จะเชื่อมโยงกับกรอบความคิด คือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การเรียนรู้ การสืบทอดภูมิปัญญา หลักคำสอน วิถีชีวิต อันติงามของชุมชนตามสถานการณ์ปัจจุบัน การวิเคราะห์ข้อมูล จาก “คำสำคัญ” และ “คำพูดสำคัญ” หรือ “หลักคำสอนของครอบครัว” “วาทกรรม” ที่สะท้อนออกมาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง แบบไม่รู้ตัว นำความรู้ที่ได้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ ในรูปแบบ และ เนื้อหา ความหมายในส่วนนี้เน้นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของชุมชน

ภาพที่ 4.1 สมุดข่อย และใบลาน

สัมภาษณ์ พ่อน้อยสัมฤทธิ์ สุรินทร์คำ (4 เม.ย.2561) ผู้มีความรู้เรื่องอักษรล้านนาและเคย
 บวชเรียนอยู่ที่วัดดอนปินมาก่อนได้แปลจากจารึกที่ ครอบาคำชาว ญาณรังสี เจ้าอาวาสวัดดอนปิน
 รูปที่ 2 พ.ศ. 2452-2484 ได้จาร (เขียน) ลงในสมุดข่อยและใบลานเป็นภาษาพื้นเมืองล้านนาเมื่อเม็ง
 วันศุกร์แรม 6 ค่ำ เดือนยี่ ปีเมืองไส้ (ปีมะเส็ง) จุลศักราช 1279 รศ.136 พ.ศ.2460 จากหอ
 พระไตรปิฎกวัดดอนปินกล่าวว่าบ้านดอนปินเดิมที่เป็นปรกร้าง ลักษณะเป็น ป่าแพะ (ป่าละเมาะ)
 เป็นสถานที่แรมวัว แรมควาย ของชาวบ้านเชื้อสายชาวของเหนือวัดบวกก้าง แรกเริ่มมี หนานหลวง
 ตะนะ อดีตเจ้าอาวาสวัดบวกก้าง เมื่อลาสิกขาบทแล้วก็ได้ออกมาแรมวัว แรมควาย บุกเบิก ทำนา
 ทำสวน สร้างบ้านอยู่บริเวณนี้ ต่อมาในปีเดียวกันนั้นได้มี ครอบครัว น้อยทะนองชายหนานหลวง
 ตะนะ พร้อมด้วย หนานกาวิ หนานสิ่วจ้อย ปู่จันตา ปู่หนานสาน น้อยวิลาด รวมทั้งหมด 7 ครัวเรือน
 ได้ย้ายเข้ามาอยู่ร่วมกัน

เริ่มแรกจาก 7 หลังคาเรือนในปีฉิ่งเป้า (ปีฉลู) จุลศักราช 1215 รศ.72 พ.ศ.2396 ขยาย
 พื้นที่ขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อทำผามวัวผามควาย (คอกวัวคอกควาย) และห้างนา (เถียงนา) ผั่วถางทำนา
 ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่หัวไร่ปลายนานี้ว่าบ้าน“ไฮ่ก่อปิ่น” (ไร่ต้น
 ปิ่น) เนื่องจากมีดินมะปิ่น (มะตุม) ขึ้นอยู่มากมายโดยเฉพาะบนเนินดิน ซึ่งเป็นกองซากอิฐโบราณ
 สันนิษฐานว่าเป็นซากเจดีย์เก่า ชาวบ้านเรียกว่า กู่แดง ทำเลที่ตั้ง อยู่ ระหว่างบ้านแม่เตเก่า กับ บ้าน
 ปางแยงช้าง (บ้านป่าไผ่ หรือบ้านแช่ช้างปัจจุบัน)

พ่อน้อยสัมฤทธิ์อธิบายเพิ่มเติมว่าเนื่องจากบุคคลที่อพยพมาอยู่ในยุคแรกเริ่มนั้น เป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน และมีผู้นำขณะนั้นคือหนานหลวงตะนะ ที่เคยผ่านการเป็นเจ้าอาวาสมาก่อน* (ภาษาถิ่น ผู้ที่ผ่านการบวชเณร เรียกว่า น้อย ส่วนผู้ที่ผ่านการบวชพระ เรียก หนาน ผู้ที่ผ่านการบวชพระจนกระทั่งได้เป็นเจ้าอาวาส เรียกว่า หนานหลวง ในสมัยก่อนจะให้หนานหลวงเป็น “ปู่จ้าน” หรือม้านายกเพราะเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ศาสนาพิธี) ดังนั้นคนทั้งหลายที่มีความศรัทธาใน วิชาอาคมและ การรักษาศีล ภาวนา เป็นกิจวัตร แต่เนื่องจากวัดบวค้ำ ซึ่งเป็นสถานที่ไปทำบุญเป็นประจำ อยู่ห่างไปไกลพอสมควร การเดินทางไปกลับก็ลำบากต้องเดินกันไปตามคันนา บางครั้งปลั่งพลาดตกคันนา ร่างกายมอมแมม กว่าจะถึงวัดก็สายไม่ทันทำบุญ เขาทั้งหลายเหล่านั้นจึงได้พากันปรึกษากันว่าสมควรสร้างอารามบำเพ็ญบุญไว้ใกล้ ๆ ที่พัก โดยจะสร้างวัดขึ้นบนเนินชากกองอิฐเจดีย์เก่า ที่มีต้นมะปิ่นขึ้นอยู่นั้นเป็นการสมควรแล้วก็มีมติเอกฉันท์ให้ร่วมกันสร้าง โดยเริ่มต้นลงมือลงแรงช่วยกันขุดคันแฉ่วถาง ตกแต่งสถานที่ เมื่อ วันเพ็ญขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ปีเมืองเล่า (ปีระกา) จ.ศ. 1223 รศ.80 พ.ศ.2404 จนถึง ออกพรรษา เดือนยี่ ขึ้น 12 ค่ำ เม็งวันจันทร์ที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2405 ฤกษ์ได้ 26 ตัว เป็นสมโภชฤกษ์ ปีกาบเส็ด (ปีจอ) จุลศักราช 1224 รศ.81 จัตวาศก เป็นวันที่ชาวบ้านได้ไปนิมนต์พระภิกษุจากวัดบวค้ำ ซึ่งเป็นลูกชายของหนานกาวิ นามว่าพระเตปิน เทวธัมโม พรรษา 9 อายุ 29 ปี จากสำนัก วัดบวค้ำ มาเป็นเจ้าอาวาส มีหนานหลวงตะนะ เป็นปู่จ้าน (ม้านายก) แลมีต้นมะปิ่น ขึ้นอยู่บนเนินนั้นหนึ่ง แลโดยการนำของภิกษุนาม พระเตปิน หนึ่ง จากชื่อต้นไม้มะปิ่นและชื่อภิกษุผู้สร้าง ออกเสียงเหมือนกัน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อวัดว่า วัดคอนปิ่น (คอน หมายถึง เนิน) ต่อมาในปี พ.ศ. 2425 จึง เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านตามชื่อวัดเป็น หมู่บ้านคอนปิ่น จนถึงปัจจุบัน (ชำระประวัติหมู่บ้านคอนปิ่นในงานเสวนาย้อนรอยอดีตบ้านคอนปิ่น, วันผู้สูงอายุ 13 เมษายน พ.ศ 2561)

ภาพที่ 4.2 เสวนาเพื่อชำระประวัติศาสตร์หมู่บ้านคอนปิ่น

จากตำนานเสื้อบ้านดอนปิ่นที่จารึกในสมุดข่อย กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ในบรรดาแต่ละครอบครัวชาวของเหนือวัดบวกล้างที่อพยพ มาอยู่ทั้งเก่าและใหม่ ต่างก็เป็นลูกหลานชาวของที่อพยพมาจากเมืองของ สิบสองปันนา ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน โดยเกิดจากการถูกกวาดต้อนแบบเทครัว ครั้งสุดท้ายสมัย เจ้ากาวิละพุทธศักราช 2339-2356 ในยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมืองมีเจ้ากระหม่อมสุริยวงศา (หม่อมกะลิก) เจ้าเมืองของ เป็นผู้นำการอพยพ บิดาหม่อมกะลิกชื่อ เจ้าแสงเมืองหรือเจ้าแสงเมือง เมื่อสิ้นชีวิตลง ชาวของที่อพยพมา ได้ถือเอาเป็นเจ้านายฝ่ายตนจึงพากันสร้างหอไว้เคารพบูชาเพื่อปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขในดินแดนใหม่สืบไป

ข้อมูลวัดดอนปิ่น

จากหนังสือประวัติวัดดอนปิ่น ตั้งอยู่เลขที่ 108 หมู่ 5 ตำบลแซ่ซ้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 5 ไร่ 2 ตารางวา น.ส.3 ก เลขที่ 464 อาณาเขตทิศเหนือประมาณ 2 เส้น 10.2 วา จรดถนน ทิศใต้ประมาณ 2 เส้น 10.2 วา จรดถนน ทิศตะวันออกประมาณ 2 เส้น 2 วา จรดถนน ทิศตะวันตกประมาณ 2 เส้น 2 วา จรดถนน มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน 3 แปลง เนื้อที่ 9 ไร่ 2 งาน 9 ตารางวา น.ส.3 ก เลขที่ 1007 ,1064และ2434 อาคารเสนาสนะประกอบด้วย วิหาร กุฏิ ศาลาการเปรียญ หอธรรม (หอพระไตรปิฎก) และมีเจ้าอาวาสปกครองมาตามลำดับดังนี้

1. พระเตป็น เทวธมโม (ครูบาเตป็น)	พ.ศ. 2405 -2451
2. พระคำชาว ญาณรังสี (ครูบาญาณรังสี)	พ.ศ. 2452 - 2484
3. พระครูญาณลังการ (ถึง สุริโย)	พ.ศ. 2484 - 2533
4. พระอธิการวาทิน วรทินโน	พ.ศ. 2533 - 2544
5. พระอธิการณรงค์ศักดิ์ วชิรญาโณ	พ.ศ. 2544 –ปัจจุบัน

พ่อน้อยเกษม ชุมภูแก้ว อายุ 84 ปี (สัมภาษณ์ 13 เมษายน 2561) กล่าวว่า ในอดีตคนวัยต่าง ๆ ไปวัดในสัดส่วนที่พอ ๆ กันแต่ในปัจจุบันคนสูงอายุและเด็กที่ยังไม่เข้าโรงเรียนเท่านั้นที่ไปวัดในวันพระคนหนุ่มสาว และคนวัยกลางคน หรืออาจจะเรียกได้ว่า วัยทำงานจะไปวัดน้อยลง แต่ในโอกาสวันสำคัญ ๆ เช่น วันสงกรานต์ งานปอยหลวง งานदानก้วยสลาก และวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ถวายทานข้าวใหม่ เดือนหกเป็ง สรงน้ำพระธาตุเดือนแปดเป็ง (วันเพ็ญเดือนแปด) หรือวันพระใหญ่สำคัญ ๆ ชาวบ้านก็ยังไปวัดกันอย่างเนืองแน่น อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นวันหยุด ทำให้คนหนุ่มสาวไม่ต้องไปทำงาน เป็นโอกาสให้ได้ไปวัดทำบุญสุนทานบ้าง ภาพที่เห็นอยู่เสมอตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน คือ การที่ผู้ใหญ่พ่อแม่ หรือตายายเอาลูกหลานตัวเล็ก ๆ ไปวัดด้วยทำให้เด็ก ๆ มีความรู้สึกคุ้นเคย และผูกพันกับวัดในระดับหนึ่งก็ยังพอมีให้เห็น

พระอธิการณรงค์ศักดิ์ วัชรญาโณ เจ้าอาวาสวัดดอนปิ่นรูปปัจจุบัน กล่าวว่า ปัจจุบันคนเข้าวัดน้อยลง อาจเป็นเพราะว่า จากการที่วัดลดความสำคัญลงและชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับวัดน้อยลงนั้น อาจมีผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ หรือวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไปของชาวบ้าน การที่วัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาอบรมกุลบุตรอย่างแต่ก่อน ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เด็ก และเยาวชนไม่ได้รับการปลูกฝังทางด้านความเชื่อทางศาสนามาตั้งแต่ต้นเหมือนในอดีตที่ชาวบ้านไม่มีโรงเรียน ต้องส่งลูกไปบวชเป็นเณรและพระ เพื่อจะมีโอกาสได้รับการศึกษาให้อ่านออก เขียนได้ และมีความรู้ในระดับหนึ่งก่อนที่จะสึกออกมาเป็นฆราวาส ที่มีความผูกพัน และรับผิดชอบกับวัด ในฐานะที่เคยเป็นสถาบันที่ได้อบรมสั่งสอนตนมา ความรู้สึกผิดชอบเช่นนี้ทำให้คนไม่ไปไกลวัด แต่ปัจจุบันการศึกษาในระบบทำให้วัดสูญเสียบทบาท และความสำคัญแต่เดิมมา จำนวนพระและเณร จำพรรษาน้อยลงเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่ยากจนเท่านั้น ให้ลูกบวชเรียนเพื่อจะได้มีโอกาสเล่าเรียน ส่วนผู้ชายที่บวชเรียนเป็นพระภิกษุก็มีน้อยลง และบวชเป็นระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ตามประเพณีเท่านั้น ผู้ที่จบวชเรียนเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาได้ยากมาก ในทัศนะของชาวบ้าน การที่คนไปวัดนั้น เพราะต้องการที่จะทำบุญอุทิศส่วนกุศล ทำสมาธิให้จิตใจสงบเชื่อว่าทำบุญในชาตินี้มาก ๆ ชาตินี้หน้าจะสบายแม้แต่ผู้ที่ไม่ได้ไปวัดเป็นประจำก็ยังเชื่อว่าตนเองจะได้บุญ เพราะพ่อแม่หรือบุคคลในบ้านได้ทำบุญเพื่อแล้ว สภาพที่เห็นในปัจจุบัน คือ “เดี๋ยวนี้คนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยมีศรัทธาในพุทธศาสนา เนื่องจากเขาไม่มีความผูกพันกับวัดมากนัก มีหน้าที่ต้องไปโรงเรียน และประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเอง จะมาวัดก็ทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเท่านั้น” การที่ชาวบ้านจำนวนมากมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาในโอกาสวันสำคัญ ๆ นั้นยังถือว่า วัดก็มีส่วนในการเหนี่ยวรั้ง วัฒนธรรม และความผูกพันในท้องถิ่นเอาไว้

อาณาเขตติดต่อ

หมู่บ้านดอนปิ่น มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ชุมชนบ้านป่าไผ่กลาง หมู่ 7 ต.แซ่ซ่าง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับ ชุมชนบ้านบวกล้าง หมู่ 1 ต.บวกล้าง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

เป็นชุมชนชาวไทยของดั้งเดิมที่อพยพ มาของชาวบ้านดอนปิ่น

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ชุมชนบ้านป่าไผ่เหนือ หมู่ 6 และชุมชนบ้านดงจีเหล็ก หมู่ 4 ต.แซ่ซ่าง อ.สันกำแพง จ. เชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ชุมชนบ้านป่าไผ่กลาง หมู่ 7 และ ป่าไผ่ใต้ หมู่ 8 ต.แซ่ซ่าง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 4.3 แผนที่หมู่บ้านคอนปิ่นโดยสังเขป

สถาบันครอบครัวในหมู่บ้านคอนปิ่น

ลักษณะครอบครัว ในอดีต

จากการสนทนากับผู้สูงอายุในโอกาสต่าง ๆ พอสรุปได้ว่า ลักษณะของครอบครัวแบบดั้งเดิมสมัยก่อนที่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยของบ้านบวค้ำนั้น มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายแบบชั่วคราว คือเมื่อลูกสาวแต่งงาน และนำลูกเขยเข้ามาอยู่ที่บ้าน จนกระทั่งมีลูก 1 คน หรือลูกสาวคนต่อไปของบ้านจะแต่งงานคู่แต่งงานคู่แรกก็จะย้ายออกไปปลูกเรือนใหม่ ในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านพ่อแม่ของฝ่ายหญิง หรือเมื่อคู่แต่งงานมีความพร้อมก็สามารถแยกเรือนลงไปได้ ลักษณะครอบครัวก็จะกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว จนกระทั่งมีคู่แต่งงานใหม่เข้ามาอยู่บ้านพ่อแม่ และสุดท้ายส่วนมากคู่แต่งงานที่หลังซึ่งมักเป็นลูกสาวคนสุดท้ายจะต้องเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ต่อไป

ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า การที่หนุ่มสาวจะเริ่มแต่งงานกันในสมัยก่อน จะมีการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวจนกระทั่งนำไปสู่การแต่งงานนั้น จะมีทั้งในรูปแบบหนุ่มสาวเป็นคนบ้านเดียวกัน ซึ่งจะพบปะกันเป็นประจำ หรือเมื่อทำงานในท้องถิ่นด้วยกัน ดำนา เกี่ยวข้าว เจอกันบ่อย ๆ หรือ การไปทำบุญที่วัด การไปเที่ยวชมหรรษาที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน และการมาเยี่ยมบ้านตอนกลางคืน หากหนุ่ม

สาวเป็นคนต่างบ้าน โอกาสในการพบกันส่วนใหญ่ก็จะเป็นงานปอยหลวง ปอยอาราม หัววัดถึงกัน ศรัทธาก็ถึงกัน หรือออกไปทำงานนอกหมู่บ้านของตนเอง เมื่อชอบพอรักใคร่กันจึงบอกกล่าวให้พ่อแม่ไปสู่ขอ โดยฝ่ายชายจะให้พ่อแม่ ผู้อาวุโสเป็นผู้ไปสู่ขอเจรจา และหมั้นหมายฝ่ายหญิง แล้วกำหนดฤกษ์ยาม เป็นที่เรียบร้อย วันงานญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายหญิงจะเตรียมของไปสู่ขอฝ่ายชาย เรียกว่า ประเพณีขอเขย เพื่อรับเจ้าบ่าวมาทำพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะนำดอกไม้ รูปเทียน และเงินอีกจำนวนหนึ่ง ติดตัวไปเป็นค่าเสียดิให้ฝ่ายหญิง บางทีฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะมีเงินมอบให้พ่อแม่ เจ้าสาว เป็น “ค่าน้ำนม อมข้าวม่่า” ที่ฝ่ายหญิงจะต้องได้ ส่วนใหญ่สมัยก่อนนิยมนำเจ้าบ่าวไปจัดพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว และให้ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้ข้อมือ อวยพรให้คู่บ่าวสาว ส่วน การจัดเลี้ยงจะไม่ใหญ่โต เลี้ยงกันเฉพาะญาติ และเพื่อนสนิทเท่านั้น เน้นคุณค่าความหมายการอยู่ร่วมกันด้วยพิธีกรรม ความเชื่อเช่นการผูกข้อมือด้วยฝ้าย 9 เส้น ที่มีความหมายถึงการผูกมัด ผูกพันกันไปตราบชั่วชีวิตคงมีคำกล่าวที่ว่า “เอาฝ้ายมาพันเป็นเกลียว มัดมือเตื่อเตว อยู่กันกุ่มเฒ่า” หมายถึงเอาฝ้ายมาทำเป็นด้ายผูกข้อมือคู่บ่าวสาวครั้งเดียวก็อยู่กันไปจนแก่เฒ่า

ลักษณะครอบครัว ในปัจจุบัน

การสังเกตครอบครัว พบว่าปัจจุบันนี้ลักษณะของครอบครัวในบ้านคอนปิ่น ที่ก่อเกิดขึ้นจากหนุ่มสาวสองคนชอบพอกัน และตกลงที่จะอยู่ด้วยกันนั้น การแต่งงานของฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงที่เกิดขึ้น มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามสภาพการณ์หรือความจำเป็นเพราะหนุ่มสาวสมัยใหม่ ส่วนใหญ่จะออกไปทำงานในตัวเมือง เมื่อได้พบเจอกันพอถูกใจกันก็จะทดลองอยู่ด้วยกันเลย และมีการวางแผนแต่งงานในภายหลัง เมื่อมีความพร้อมที่จะแต่งงานก็จะมาสู่ขอให้ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรม หรือบางคู่ เมื่ออยู่ด้วยกันนาน ไปพลอมมีลูก มีทายาท ก็พามาให้พ่อแม่ทั้งสองฝ่ายได้รู้จัก และเข้ามาอาศัยอยู่บ้านของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายก็แล้วแต่กรณีไป จะเข้ามาอยู่แบบไม่ต้องการแต่งงานสู่ขอหมั้นหมายใหญ่โตอะไรก็ได้ ดังนั้นลักษณะของครอบครัวในปัจจุบันจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับครอบครัวในอดีตอย่างหนึ่งนั่นคือส่วนใหญ่จะเป็นแบบครอบครัวขยาย คือมีพ่อแม่ ลูก และลูกเขย หรือลูกสะใภ้ อยู่ในบ้านหลังเดียวกันบางครั้งครอบครัวอาจมีหลานเพิ่มมาอีกคน และส่วนใหญ่ก็จะไม่ออกเรือนไปไหนเนื่องจากพ่อแม่ในยุคปัจจุบันนิยมมีลูกคนเดียว

จากการสำรวจลักษณะครอบครัวกลุ่มเป้าหมายที่มีอายุไม่ถึง 30 ปี ในหมู่บ้านคอนปิ่น พบว่าอาศัยอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิง 6 ราย และพ่อแม่ฝ่ายชาย 11 ราย รวมจำนวน 17 ครอบครัว ส่วนใหญ่ไปทำงานในเมืองหรือต่างพื้นที่ ไม่ได้กลับมาพักอาศัยกับพ่อแม่ตนเองในหมู่บ้านแต่ยังคงมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน นาน ๆ จึงจะกลับมาบ้านสักครั้ง ในโอกาสวันหยุดตามเทศกาล แต่ก็ติดต่อสื่อสารกันทางโทรศัพท์ และอินเทอร์เน็ต เมื่อมีลูก ก็จะส่งมาให้พ่อแม่ของตนเองที่บ้านเป็นผู้ดูแลเนื่องจาก ทั้งสองคนต้องไปทำงานหารายได้ ไม่มีผู้ดูแลลูกที่ยังเล็ก ดังนั้นปู่ ย่า ตา ยาย จึงอยู่

ที่บ้านร่วมกับหลาน โดยลูกของตนเองที่ไปทำงานในเมืองหรือต่างพื้นที่จะส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลหลาน

การสังเกตครอบครัวสมัยใหม่ที่มีลูกชาย หรือลูกสาวคนเดียวเมื่อมีคู่ครองซึ่งส่วนใหญ่จะพบกันในที่ทำงาน เมื่อหนุ่มสาวตกลงที่จะอยู่กันสามีภรรยา ก็จะให้ผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่ายมาพูดคุยกัน มีการสืบทอดประเพณีดั้งเดิมคือการหาฤกษ์ยามวันหัวเรียงหมอน มีการผูกข้อมือและมีคำสินสอดของหมั้นตามสมควรที่จะตกลงกัน จากการสังเกตและสนทนากับชาวบ้านดอนปีน พบว่าสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านยังคงต้องปฏิบัติอยู่ไม่หลงลืม นั่นก็คือการไหว้วางบอกผีปู่ย่า หรือที่เรียกว่า การใส่ผีฝ่ายหญิง ซึ่งยังคงทำกันอยู่ในปัจจุบันก่อนที่จะตกลงกันว่าฝ่ายชายจะมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง หรือ ฝ่ายหญิงจะไปอยู่บ้านฝ่ายชาย ขึ้นอยู่ที่ความพร้อมและความจำเป็นเนื่องจากพ่อแม่ต่างก็มีลูกคนเดียวจึงไม่จำเป็นต้องไปซื้อหาเรือนหอหรือบ้านใหม่ เว้นแต่ฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมีพี่น้อง 2 คนขึ้นไป ส่วนการออกรเรือนหรือออกไปตั้งครอบครัวใหม่อยู่ตามลำพัง นั้นในปัจจุบันในหมู่บ้านดอนปีนยังไม่ปรากฏพบ จากการสำรวจข้อมูล 350 ครอบครัว พบว่าครอบครัวที่มีหัวหน้าอายุต่ำกว่า 30 ปีมีอยู่ 3 ครอบครัว ดังนี้

ครอบครัวที่ 1 (สัมภาษณ์ 6 เมษายน พ.ศ. 2561) เป็นลูกผู้ชายคนเดียว อายุ 30 ปี พ่อแม่เสียชีวิตจากโรค HIV ขณะยังเป็นเด็กเล็กอยู่ จึงได้อาศัยอยู่กับแม่หลวง (ยาย) สองคน และอยู่ในการเลี้ยงดูของแม่หลวง หลังจากเกณฑ์ทหารแล้วได้แต่งงานกับผู้หญิงต่างหมู่บ้านต่อมามีลูกชายด้วยกัน 1 คน ตนและภรรยาอาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับแม่หลวง เนื่องด้วยเพราะแม่หลวงชราภาพและมีโรคประจำตัวไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จึงต้องช่วยกันดูแล ต่อมาแม่หลวงได้เสียชีวิตลง ครอบครัวก็เลยต้องอยู่กันเพียงลำพัง 3 คนในบ้านหลังเดิมของแม่หลวง ทุกวันนี้ครอบครัวมีความสุข มีหนี้สินพอประมาณแต่ก็สามารถชำระได้ ครอบครัวไม่มีทะเลาะเบาะแว้งเพราะรู้ตัวว่าอยู่กัน 3 คน ญาติผู้ใหญ่สายตระกูล ปู่ ลุง น้า ป้า ก็ให้ความเมตตาและช่วยเหลือเป็นอย่างดี ครอบครัวมีความสุขไม่คิดว่าตนเองถูกทอดทิ้งแต่อย่างไร

ครอบครัวที่ 2 (สัมภาษณ์ 22 เมษายน พ.ศ. 2561) ผู้หญิง อายุ 24 ปี ส่วนสามี 28 ปี พ่อแม่ได้หย่าร้างกัน แม่ย้ายออกจากบ้าน ไปมีสามีใหม่ต่างจังหวัด ส่วนพ่อก็ย้ายออกไปอยู่กับภรรยาใหม่ต่างอำเภอ เธอจึงพาสามีเข้ามาอยู่ในบ้าน เมื่อมีลูกด้วยกัน จึงต้องอยู่กันตามลำพังครอบครัว 3 คน อาศัยอยู่ที่บ้านเดิมของพ่อซึ่งก็อยู่ใกล้ ๆ บ้านของพ่อหลวงแม่หลวง (ปู่กับย่า) พ่อแม่ก็ยังไม่มาหาสู่กันอยู่นาน ๆ ครั้งไม่มีความรู้สึกที่ถูกทอดทิ้งแต่อย่างไรเวลามีปัญหาที่ปรึกษา พ่อหลวงแม่หลวง ลุงป้าได้เพราะอยู่บ้านบริเวณใกล้เคียงกัน

ครอบครัวที่ 3 (สัมภาษณ์ 22 เมษายน พ.ศ. 2561) ผู้ชาย อายุ 30 ปี เดิมทีมีครอบครัวพร้อมหน้าพ่อแม่ ลูก ต่อมาครอบครัวมีภาระหนี้สินอันเกิดจากการพนัน ทำให้พ่อแม่ขายบ้าน ขายที่ดิน แล้วย้ายไปเช่าบ้านอยู่ต่างอำเภอ ต่อมาพ่อแม่หย่าร้างกันพ่อย้ายไปอยู่ที่อื่น จึงอาศัยอยู่กับแม่ในบ้านเช่า เมื่อเติบโตสามารถหางานทำได้ และได้พบกับภรรยา อยู่กินกัน มีลูกด้วยกัน 2 คน หญิง 1 คน ชาย 1 คน ด้วยเศรษฐกิจไม่ดี ประกอบกับแม่ถูกดำเนินคดี และเข้าไปอยู่ในเรือนจำ จึงได้ชวนกันกลับมาอยู่ในหมู่บ้านคอนปิ่น โดยเช่าบ้านของญาติฝ่ายแม่ซึ่งเป็นบ้านร้าง ไม่มีคนอยู่ ในราคาถูก และทำงานรับจ้างขายของในซูเปอร์มาร์เก็ตในตลาดสันกำแพง ส่วนลูก 2 คนก็ฝากเลี้ยงที่ศูนย์เด็กเล็กในหมู่บ้าน เมื่อถามว่าเวลามีปัญหาครอบครัวทำอย่างไร? “ก็จะปรึกษาญาติทางฝ่ายภรรยาบ้าง ญาติผู้ใหญ่ที่มีบ้านใกล้เรือนเคียงบ้าง เยอะแยะไม่เหมือนอยู่ที่อื่นต่างถิ่นต่างอำเภอ ที่นี้เป็นพี่น้องกันช่วยเหลือดูแลกัน เวลาชุมชนมีงานก็ไปช่วยตามกำลังที่ตัวเองสามารถทำได้ ชีวิตมีความสุขดี”

จากกรณีทั้ง 3 ครอบครัวที่พบในบ้านคอนปิ่นแสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่มีความจำเป็นจริง ๆ คู่สมรสที่มีอายุน้อยกว่า 30 ปีในปัจจุบัน จะไม่นิยมออกรเรือนหรือแยกออกจากพ่อแม่ไปไหนคล้ายวิถีชีวิตครอบครัวในอดีต และการสังเกตจากครอบครัวทั้ง 3 ที่มาจากรอบครัวเดิมที่เคยมีปัญหา ล้มเหลว มาก่อน แต่เมื่อได้สร้างครอบครัวขึ้นมาใหม่ กลับมีบริบทที่แตกต่างกัน มีความเข้มแข็งภายในครอบครัวอย่างสังเกตเห็นได้ชัดเจน อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ด้วยตนเองที่จะไม่เดินไปในเส้นทางที่พ่อแม่เคยทำ เช่น มีการใช้ถ้อยคำ การสนทนาในครอบครัวที่อ่อนนุ่ม สุภาพ หัวหน้าครอบครัวไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน บริเวณบ้านสะอาดสวยงาม เป็นต้น

การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พ่อน้อยเกษม ชุมภูแก้ว เล่าว่าชาวบ้านคอนปิ่น มีภาษาพูด คือ ภาษาของ และภาษาเขียน เป็นภาษาล้านนา มีสำเนียงเหน่อ เป็นเอกลักษณ์ วิถีชีวิตในอดีต ประกอบอาชีพด้านการเกษตร การทำนา ทำไร่ ทำสวน และวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยกันและกัน เว้นว่างจากการทำนา ก็ปลูกผักสวนครัว ไร่รอบบ้านหรือตามหัวไร่ปลายนา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เอาไว้กิน เอาไว้ใช้งาน เมื่อเวลามีเทศกาลงานใหญ่ แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ก็ล้มวัว ล้มควาย ทำอาหารเลี้ยงกันไม่ต้องไปซื้อหามาให้ เปลืองเงินเปลืองทอง ไม่ต้องจ้าง ชาวบ้านช่วยกันทำ ช่วยกันกิน เป็นการฝึกการเรียนรู้ของบรรดาหนุ่ม ๆ สาว ๆ ได้หัดทำอาหาร หัดนั่งข้าว ก่อไฟ เมื่อยามมีครอบครัวก็จะได้ทำเป็น เรียกว่า เรียนกันที่งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ นั่นเลย พี่สอนน้อง เพื่อนสอนเพื่อน ผู้ใหญ่สอนลูกหลาน แงงนั่นใส่นี้ ใครมีเคล็ดลับอะไรก็เอามาอวดกัน แงงหม้อกระทะใหญ่ ๆ เช่นแกงฮังเล ต้องใช้หม้อม ๆ กำลังดี ๆ ผลัดกันใช้ไม้พายคนเป็นชั่วโมง ๆ กว่าหม้อจะเป็ย สมัยก่อนมีงานศพหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็จะอยู่ในครัว ส่วนคนในวัยอายุมากหน่อย พวกผู้ชายก็จัดสถานที่ ทำสะดวกจาก

กาบกล้วย เตรียมของทำพิธี ให้พวกผู้หญิงเขา เตรียมครัวกรรมครัวทาน ให้คนตาย เดี่ยวนี้ก็ยังมิให้เห็นในวันก่อนวันเผาศพเรียกว่า วันดา แต่ก็เลื่อนรางจาง ไปมากแล้ว

ยามว่างจากงานช่วงฤดูทำนา รอข้าวโตตั้งท้องก็ขุดบ่อกักน้ำไว้ท้ายที่นาถึงเวลาละน้ำนา คือปล่อยน้ำออกจากที่นาหลังจากข้าวตั้งท้องเริ่มออกรวง ปลา ก็จะไหลตามน้ำแล้วไปลงที่บ่อท้ายที่นา รอถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวในนา ปลา ก็โตได้ที่พอดี เสร็จจากเก็บเกี่ยวข้าวก็วิดน้ำเอาปลา มากิน เอามาสู่วิว่ว ขวัญควาย นัยว่าชอบคุณที่ช่วยเป็นแรงไถ ทำนา จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หลังฉลองเสร็จจากฤดูทำนา ก็ถึงวันเพ็ญเดือนสี่เพ็ง (ยี่ได้) ในอดีตเอาข้าวเปลือกและข้าวสาร ที่เก็บเกี่ยวใหม่ เกิดจากการตำข้าว กันเองจากครกกระเดื่องของหนุ่ม ๆ สาว ตำข้าวไปจับกันไป แต่ปัจจุบันเดี๋ยวนี้ ยุคสมัยเปลี่ยนไป มีโรงสีข้าว ก็สีข้าวใหม่ เป็นข้าวสาร เอาข้าวทั้ง 2 อย่างไปถวายวัด นัยว่าเป็นสิริมงคลเพื่อปีหน้าข้าวกล้าจะได้ บริบูรณ์ อีกทั้งทำสำหรับอาหารพร้อมกับนั่งข้าวใหม่หอมๆ ไปถวายพระอุทิศไปหาบรรพบุรุษ ที่ได้ให้มรดกที่อยู่ที่ทำกิน เรียกประเพณีนี้ว่า ตานข้าวใหม่ ในเดือนสี่เพ็ง เดือนหกภาคกลาง ราวกลางเดือนมกราคม ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีการทำประเพณีนี้อยู่ แต่รูปแบบการทำบุญเปลี่ยนเป็นถวายขันข้าว (สำหรับอาหาร) ซึ่งมีข้าวใหม่หนึ่ง อาหารคาวหวานและปัจจัยมาถวายพระ ถ้าตรงกับวันหยุดจะเห็นลูกหลานไปวัดกันมากเป็นพิเศษและหลายคนเดินทางมาจากในเมืองหรือที่ไกล ๆ เพื่อมาทำบุญนี้ โดยเฉพาะสำหรับรูปแบบการทำบุญก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเพราะคนสมัยใหม่ไม่ได้ทำนากันเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังคงระลึกถึงบรรพชนที่ส่งมอบมรดกที่ทำกินไว้ให้ได้อยู่ได้กินได้ใช้ ตลอดมา

ภาพที่ 4.4 ประเพณี ตานข้าวใหม่ เดือนสี่เพ็ง

ผู้เฒ่าผู้แก่เคยเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในอดีตข้าวเปลือกที่ชาวบ้านนำมาถวายวัดนั้นจะเก็บไว้ที่ (เก) ไร่ มุกหน้าวิหาร เมื่อมีใครเดือดร้อนไม่มีข้าวกินก็ไปขอยืมกรรมกรวัดไปกินก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็จะนำมาคืน หรือเวลามีภัยธรรมชาติกรรมกรวัดก็จะเอาออกมา แจกจ่ายให้ผู้

ได้รับความเดือนร้อนเป็นกรณีไปตามการตกลงกันระหว่างกรรมการวัดกรรมการบ้าน หรือเวลาวัดมีงานใหญ่ ๆ เช่น งานปอยหลวง ก็จะเอาข้าวมาตำเป็นข้าวสาร นึ่งเลี้ยงคณะศรัทธาหัววัดที่มาร่วมงาน เป็นภูมิปัญญาที่แสดงถึงการป้องกันความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหาร เป็นการวางแผนล่วงหน้าเช่นปีไหนจะมีงานปอยหลวงคงจะเก็บข้าวเปลือกไว้มากเป็นพิเศษสำหรับงานต้อนรับแขกที่เดินทางมาร่วมงานจากที่ไกล ๆ

การสืบทอดภูมิปัญญา อาชีพเสริม หลังฤดูทำนาของชาวบ้านดอนปิน

พ่อคำมูล ขัติปัญญา (สัมภาษณ์ 13 เมษายน พ.ศ. 2561) กล่าวว่า หลังฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านก็เอาเครื่องมือการเกษตรมาซ่อมแซมเก็บไว้ใช้ใน ปีถัดไป ชาวบ้านดอนปินในอดีตเป็นคนมีศิลปะวิทยาการจึงสามารถทำการซ่อมแซมเครื่องมือการเกษตรจนกลายเป็น งานอดิเรกเป็นอาชีพเสริมอยู่กับบ้านตัวเองได้เลย เช่น เป็นช่างตีมีด ทำเคียวเกี่ยวข้าว ช่างทำลั่วแคะสลัก รวมถึงเป็นช่างแกะสลักไม้สัก สวยงาม บ้างก็เป็นช่างเย็บผ้า ปักผ้า ทอผ้าฝ้าย ทำจักสานไม้ไผ่ สานตะกร้า ซ้าหวด ไม้กวาด รวมถึงรวมกลุ่มกัน ตีเหล็กเข้าล้อเกวียนซึ่งต้องช่วยกันทำหลายคน เป็นอาชีพ สร้างรายได้ ช่วงหลังฤดูทำนา ทำมาตั้งแต่ครั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย ปฏิบัติตามกันมานาน แบบพออยู่พอกิน พอเก็บ ครอบครัวยุคหนึ่งอยู่กันพร้อมหน้า พี่พาทอาศัย มีกิจกรรมสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังมีคำกล่าวไว้ว่า “แม่หญิงบ่อสู้อัจฉริยะ บ่อจายบ่อสู้อัจฉริยะ ใจบ่อได้” หมายถึง ผู้หญิงไม่รู้จักฝ้าย บั่นฝ้ายทอผ้าไม่เป็น ก็ไม่มีผ้าสวย ๆ ใส่ไปอวดหนุ่ม ๆ และถ้าผู้ชายไม่รู้จักตอกหมายถึงจักตอกไม่เป็น สานข้องสานไซ จับปูจับปลาไม่เป็น หากินไม่เก่ง ก็คงไม่มีอะไรกิน เป็นคนที่ใช้ไม่ได้ ไม่ควรเอามาเป็นสามี

จากการสำรวจและสังเกต พบว่า การงานอาชีพต่าง ๆ ที่เคยมีในอดีตของบ้านดอนปิน เริ่มเสื่อมความนิยมและไม่มีควมสำคัญอีกต่อไปบางอาชีพ เช่น ช่างตีเหล็กเข้าล้อเกวียน ปัจจุบันก็ไม่ใช้เกวียนกันแล้ว ทำให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนี้ ก็พลอยเริ่มเลือนรางจางหายไปด้วย อาชีพจักสานตะกร้า ซ้าหวดที่เหลืออยู่ 3 คนซึ่งก็มีอายุมากแล้ว

แม่บัวหล่น ขัติปัญญา ปราชญ์ด้านการทอผ้าฝ้ายก็กระตุก กล่าวว่า ตัวท่านเองเรียนปั่นฝ้ายทอผ้ามาตั้งแต่ 10 ขวบปัจจุบันอายุ 81 ปี ฝ้ายทอมือจากก็กระตุก เป็นที่ต้องการของตลาดแต่ก็ขาดคนสืบทอด ที่เห็นและมาช่วยงานกันไม่ถึง 10 คนแล้ว ต่างคนก็ต่างมีอายุมาก คนรุ่นใหม่ ๆ ไม่มีใครสนใจมาเรียน

ภาพที่ 4.5 แม่บัวหล่น ชติปัญญา (น้อยหล้า)

พ่ออุทัย ศรีสุข อายุ 86 ปี ปราชญ์ด้านการตีเหล็ก ทำมิด ทำเคียวเกี่ยวกับเหล็ก กล่าวว่า ในอดีต ชาวบ้านดอนปิ่นมีชื่อเสียงด้านการตีเหล็กเข้าลื้อเกวียน หลังฤดูทำนา จะมีชาวบ้านต่างถิ่น เอาเกวียนเป็นจำนวนมาก มาเข้าเหล็กลื้อ ซึ่งต้องช่วยกันทำเป็นทีมหลายสิบคน เปลี่ยนกันเข้า เปลี่ยนกันออก บางคนเอาเกวียนมาจากที่ไกลก็มาพักค้างแรม ชาวบ้านก็ได้ขายของกินของใช้ รายได้ดีมาก บางครอบครัวก็มีอาชีพเป็นช่างตีเหล็ก ตีขวาน หลาย ๆ ครอบครัวก็ทำเคียวเกี่ยวข้าว เคียน (กลิ้ง) ด้ามมิด ด้ามเคียว ด้ามขวาน ทำมิดพัวขอพินคันทนา สารพัดเกี่ยวกับเหล็ก “หน้าแล้ง ช่วงสงกรานต์ คนเยอะเยอะเดินกันให้ขั้วกัใจวเลยที่เคียวหมู่บ้าน ดอนปิ่น นี้ มีชื่อเสียงโด่งดังเรื่องตีเหล็กปัจจุบันคนไม่ใช้เกวียนกันแล้ว คนทำก็เหลือคนเดียวนี้แหละ” พ่ออุทัยกล่าว

ชัยรัตน์ มณีวรรณ ประธานกลุ่มแกะสลักและกลุ่ม OTOP ของบ้านดอนปิ่น กล่าวว่า ปัจจุบันก็พอขายได้แต่ก็พยายามประคองเพื่อให้อาชีพแกะสลักยังคงอยู่กับคนบ้านดอนปิ่น คนที่ยังทำงานด้านนี้อยู่จึงเหลือแต่คนที่มีใจรักในอาชีพนี้จริง ๆ ไม่ก็คน เดียวนี้กลุ่มใช้วิธีสร้างเครือข่าย เพื่อให้ได้ชิ้นงานหลากหลายเวลาไปออกบูทโชว์จะได้มีงานหลากหลายแนว เมื่อถามว่า ถ้าเศรษฐกิจดี คิดว่าคนที่เลิกไปตอนนี้จะกลับมาทำหรือเปล่า ชัยรัตน์ตอบว่า กลับมาแน่นอนเพราะอาชีพศิลปินพวกนี้อยู่ในสายเลือด จับสั้ว จับค้อน ครูบาอาจารย์ก็เข้าสิงเองทำได้เลย

ภาพที่ 4.6 งานแกะสลักบ้านคอนป็น

จากการสำรวจพบว่า มีอาชีพอิสระของชาวบ้านคอนป็น อีกหลายกลุ่มเช่น กลุ่มเย็บกระเป๋าค่า การทำสกรีนเสื้อ ปักผ้า เขียนรูป ภาพวาด การปั้นพระพุทธรูป การปั้นรูปเหมือน ทำสร้อย ทำกรอบรูป ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว ที่มีการทำงานกลุ่มหนึ่งไม่เกิน 10 คน และจะอยู่ในวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ

อาชีพเกษตร เช่น การเลี้ยง วัวเนื้อ การเลี้ยงไก่เนื้อ การเลี้ยงไก่ชน การเลี้ยงปลาในท่อซีเมนต์ การเลี้ยงผึ้ง การทำสวนมะนาว เพาะถั่วงอก มีทั้งที่เป็นกลุ่มและทำส่วนตัว

ระบบกลไกความสัมพันธ์ที่สร้างภูมิคุ้มกันให้ครอบครัวและชุมชน

การสืบค้นและศึกษาสำรวจข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนพบว่า ระบบกลไกภายในชุมชนบ้านคอนป็น ที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวและของชุมชน ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาตามยุคสมัย มีส่วนทำให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วไปได้ด้วยระบบกลไกภายในของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นโดยชุมชนเอง และถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านคอนป็น เป็นสิ่งที่บรรพชนได้ทดลองทำและเห็นดีจึงถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม สร้างภูมิคุ้มกัน เป็นอย่างดี ความเข้มแข็งภายในของชุมชนที่เรียกว่า ระบบหมวด

พรวิไล เลิศวิชา (2545, หน้า 116) กล่าวว่า หมู่บ้านภาคเหนือมีระบบการจัดการชุมชน หมู่บ้านของตนเองโดยเฉพาะ ต่างไปจากชุมชนท้องถิ่นอื่นมาแต่โบราณ กล่าวคือ องค์กรจัดตั้งพื้นฐานของชุมชนได้ใช้ “ระบบหมวด” ในการจัดระเบียบและหน้าที่ระหว่างคนในชุมชนหมู่บ้าน

ไม่ว่าหมู่บ้านจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ก็ตามการใช้ระบบหมวด นี้ประกอบไปด้วย หมวดบ้าน หมวดวัด และหมวดเหมืองฝาย ระบบหมวดมองเห็นประชาชนว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมวดหมู่ ที่สังกัดสายเครือญาติ สายถนน สายน้ำ ซึ่งเขา คือคนถูกจัดหมวดหมู่ สัมพันธ์กับบริบทของ ภูมิศาสตร์และสังคมของเขาแต่ละระบบองค์กรบริหาร โดยรัฐ มองเห็นประชาชนว่าเป็นปัจเจกบุคคล ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่กับสิ่งอื่น เป็นผู้ได้ปกครองที่จะถูกรัฐจัดการ แต่ไม่ได้จัดการตนเอง โดยสายตาที่ตรงข้ามกันเช่นนี้ ระบบที่รัฐให้มาจึงกลายเป็นระบบที่ตั้งอยู่ข้างบน แยกแยกกับ ระบบเดิม กีดกัน และไม่ให้ที่ยืนแก่ระบบอื่น ระบบ อด. ของรัฐจัดการงบประมาณของรัฐ ในขณะที่ระบบหมวดต้องการ จัดการ ชีวิตความเป็นอยู่ ของตนเองและเป็นความสัมพันธ์ ระหว่าง คนกับคน

พ่อน้อยเกษม ชุมภูแก้ว (สัมภาษณ์ วันวิสาขบูชา 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2561) กล่าวว่า หมวด น่าจะหมายถึงกลุ่ม เช่น กลุ่มที่ใกล้ชิดกัน หรือกลุ่มใครกลุ่มมันอยู่ระแวงเดียวกัน สมัยก่อนบ้านไม่ได้อยู่ติดกันเหมือนสมัยนี้ มีงานการอะไรก็ช่วยกันรับผิดชอบหน้าที่ตามที่ตนเป็น หัวหน้าได้มอบหมาย และมีผลประโยชน์ร่วมกันเช่นหมวดเหมือง ถ้าไม่มาล่องเหมือง (ทำความสะอาดเหมือง) ดีหลักฝายช่วยกัน ถ้าไม่แบ่งงานให้แก่หมวด ยากที่งานของหมู่หรือกลุ่มจะสำเร็จ ลงได้ การเป็นสมาชิกหมวดถือว่าเป็นหน้าที่ มีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบและทำตามหัวหน้าสั่ง ชีวิตหมู่บ้านบางครั้งดูเหมือนสงบเรียบร้อย อยู่ตามสมควร ตามอัธยาศัย แต่แท้จริงมีความเข้มงวด เรื่องหน้าที่ของบุคคล เช่นหมวดตกลงกันว่าจะพัฒนาซอยหรือทำซุ้ม ตัดหญ้า ถ้ามีผู้ไม่มาทำงานผู้นั้นต้องถูกปรับ การปรับก็แล้วแต่กิจกรรมไปเช่นปรับทุกคนที่ขาดงานหรือปรับตามฐานะของครอบครัวแล้วแต่จะตกลงกันหรือใครไม่มาก็ไม่ต้องนับเข้าพวกไปเลยก็มี ที่สำคัญคือต้อง สามัคคีกัน

สวิง ต้นอุค (2528, หน้า 20) กล่าวว่า พื้นฐานของการเกิดหมวดน่าจะเกิดจากวัด ซึ่งเป็น ศูนย์กลางของชุมชนสมัยก่อน โดยพื้นฐานของการดำเนินกิจกรรมของหัวหมวดและกิจกรรมที่จะรองรับการทำงานตามโครงสร้างของรัฐ ในวัดจะมีตัวบุคคลก็คือ “ตุ้เจ้า” หรือเจ้าอาวาสเป็น ประธาน และมีกรรมการวัดซึ่งประกอบไปด้วยผู้มีความรู้ ความสามารถทางกิจกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัดเป็นอย่างดีมาเป็นผู้ให้คำแนะนำหรือตัดสินใจในการ ดำเนินกิจกรรมของวัด เมื่อผ่านการพิจารณาแล้วการปฏิบัติก็จะส่งผ่านมาทาง หัวหมวด ซึ่งมีหมวด ที่ตัวเองรับผิดชอบ

ระบบ หมวดทั้ง 3 แบบในบ้านคอนกรีต จากการเก็บข้อมูล สัมภาษณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ระบบหมวดบ้าน

โดยในอดีต แบ่งออกเป็น 4 หมวดคือ หมวดหัว หมวดอ้อ หมวดใจ้ หมวดหาง มีอาณาเขตของแต่ละหมวดชัดเจนในอดีต สมาชิกแต่ละหมวดประมาณ 30ครัวเรือน ปัจจุบัน มีตั้งแต่ 80 ถึง 90 ครัวเรือน มีผู้ดูแลหมวด รวม 4 คนเรียกว่า “ล่าม” มีหน้าที่ติดต่อประสานงานทุกเรื่องในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเป็นผู้สื่อสารระหว่าง วัด และ บ้าน ซึ่งในปัจจุบันสภาพของหมู่บ้านมีการเติบโตและมีขนาดใหญ่ขึ้น ได้มีการแบ่งแต่ละหมวดให้มีหน่วยย่อยมากขึ้น เป็น 10 หมวดกลุ่ม โดยแต่ละหมวดก็ยังคงพื้นที่เท่าเดิมแต่แบ่งให้เล็กลงเช่น หมวดหัว กลุ่ม 1 กลุ่ม 2 หมวดอ้อ กลุ่ม 1 ,กลุ่ม 2 กลุ่ม 3 หมวดใจ้ กลุ่ม 1 กลุ่ม 2 หมวดหาง กลุ่ม 1 กลุ่ม 2 กลุ่ม 3 รวม 10 หมวดกลุ่มแต่ละหมวดกลุ่มมีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ดูแลหมวดกลุ่ม แต่ยังคง บุคคลที่เรียกว่า “ล่าม” ทั้ง 4 คนไว้ มีหน้าที่ประสานและสื่อสารในชุมชนแต่งตั้งโดย เจ้าอาวาสวัดคอนกรีต

รายชื่อล่าม 4 หมวด

ภาพที่ 4.7 ล่าม หมวดหัว นายภักดี ปินตานา

กลุ่ม 1	1. นายบรรจง ปินตานา	หัวหน้ากลุ่มบ้าน
	2. นางบัวบาน คำอ้วน	หัวหน้าแม่บ้าน
กลุ่ม 2	1. นายทอง แสงสุข	หัวหน้ากลุ่มบ้าน
	2. นางทองม้วน แสงสุข	หัวหน้าแม่บ้าน

ภาพที่ 4.8 ล่าม หมวดอ้อ นายศิริชัย มณีจันทร์

กลุ่ม 1	1. นายอนันต์รัตน์ ไชยอิน	หัวหน้าคุ้มบ้าน
	2. นางเอี่ยมจิตต์ มณีเกียง	หัวหน้าแม่บ้าน
กลุ่ม 2.	1. นายเสวก นันไชยศิลป์	หัวหน้าคุ้มบ้าน
	2. นางส่องแสง อินตะ	หัวหน้าแม่บ้าน
กลุ่ม 3	1. นายสมบัติ ค้วงอิน	หัวหน้าคุ้มบ้าน
	2. นางสุพิน มณีจันทร์	หัวหน้าแม่บ้าน

ภาพที่ 4.9 ล่าม หมวดใจ นายมนตรี ปินตานา

กลุ่ม 1	1. นายจัด ปินตานา	หัวหน้าคุ้มบ้าน
	2. นางดวงดาว ดอนควนเจ้า	หัวหน้าแม่บ้าน
กลุ่ม 2	1. นายบัญชา ปิ่นแก้ว	หัวหน้าคุ้มบ้าน
	2. นางจันทร์เพ็ญ ศรีสวัสดิ์	หัวหน้าแม่บ้าน

ภาพที่ 4.10 ล่าม หมวดทาง นายชยัน วิริยะ

คุ่ม 1	1. นายประธาน นันทไชยศิลป์	หัวหน้าคุ่มบ้าน
	2. นางสุวิมล คำเนตรคำ	หัวหน้าแม่บ้าน
คุ่ม 2	1. นายณัฐพล ละเลี่ยม	หัวหน้าคุ่มบ้าน
	2. นางสาวทอง ปิมปา	หัวหน้าแม่บ้าน
คุ่ม 3	1. นายทวี ปันทา	หัวหน้าคุ่มบ้าน
	2. นางอัมพร วิริยะ	หัวหน้าแม่บ้าน

2. ระบบหมวดวัดคอนป็น

หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “หมวดซ้าข้าว” มีหน้าที่ ทำอาหารส่งให้วัด ทุกวัน ซึ่งจะแบ่งเป็นกลุ่มๆประมาณ 7-10 หลังคาเรือน จะทำหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันทำอาหารส่งให้พระที่วัดทุกวัน ซึ่งแต่เดิมไม่มี ในอดีตชาวบ้านจะทำสำหรับกับข้าวแล้วเอาไปรวมกันที่บ้านใครคนใดคนหนึ่ง แล้วคนนั้นก็อาสาเอาไปส่งวัด เมื่อสภาวะสถานการณ์เปลี่ยนไป การดำเนินชีวิตในปัจจุบันทำให้ไม่มีเวลาทำอาหารจึงเปลี่ยนมาเป็นเงินและมีผู้เสียสละเป็นธุระไปจัดหาและนำไปส่งวัดแทน ถึงรูปแบบวิธีการจะเปลี่ยนไป เมื่อมีกิจกรรมส่วนรวมที่วัดจัดขึ้น กรรมการหมวดซ้าข้าวก็จะมาช่วยกันทำอาหารเพื่อเลี้ยงคนที่มาร่วมงานบุญ ตลอดถึงช่วยงานต่าง ๆ ภายในวัดเช่นเดิม ปัจจุบันแบ่งเป็น 27 หมวดซ้าข้าวแต่ก็ขึ้นกับหมวดใหญ่ทั้ง 4 หมวดและล่ามทั้ง 4 คน และขึ้นอยู่กับคณะศรัทธาที่นับถือพุทธศาสนาด้วย โดยวัดจะมีกรรมการวัด คือ มัคทายก 1 คน ไวยาวัจกร 1 คน ผู้ช่วยไวยาวัจกร 1 คน ล่าม 4 คน ผู้ช่วยล่าม 4 คน กรรมการ ประธาน แม่บ้าน 1 คน กรรมการหญิงหรือแม่บ้าน 8 คน รวม 20 คน เป็นกรรมการวัด ฝ่ายฆราวาส

3. ระบบหมวดเหมืองฝาย

มีขึ้นเพื่อบริหารจัดการระบบน้ำ เหมืองฝาย ที่ใช้ในการเกษตร ทำไร่ ทำนา ทำสวน จะประกอบไปด้วย สมาชิกที่ใช้น้ำลำเหมืองเดียวกัน อาจจะอยู่ต่างหมู่บ้านก็ได้ แต่มีที่นาหรือที่ดินติดกัน มีผู้ดูแลเรียกแก่เหมือง มีผู้ช่วยตามที่เห็นสมควรเรียกว่า ล่ามน้ำ คอยส่งข่าวให้กับสมาชิกผู้ใช้

น้ำ ซึ่งในปัจจุบันได้ปรับประยุกต์เข้ากับระบบชลประทาน ของภาครัฐ หมวดยี่สิบเอ็ดซึ่งเป็นการจัดหมวดหมู่ของชาวบ้านที่มีมานานเพื่อการใช้งานน้ำอย่างมีประสิทธิภาพในการเกษตรนั้น แต่โบราณมาอาจมีรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งในงานนี้ไม่อาจอธิบายได้ให้สมบูรณ์เพียงแต่นำมาแสดงให้เห็นว่าระบบการจัดการของชุมชนบ้านคอนปิ่นที่เกิดขึ้นมา 150 กว่าปีนั้น ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้ เป็นไปตามกาลเวลา ตามยุคสมัย แต่ระบบยังคงคุณค่าอยู่ ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมาจน ทรายปัจจุบัน

ระบบที่ทำให้ชุมชนบ้านคอนปิ่นมีความเข้มแข็งอีกประการหนึ่งนั่นก็คือระบบครอบครัว และเครือญาติ สายตระกูล หอเจ้านาย ฝัปปูย่า ซึ่งก็เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ระบบหมวดบ้าน หมวด วัด หมวดยี่สิบเอ็ด เข้มแข็ง

ระบบคุณค่าและความสัมพันธ์ของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และศึกษาจากเอกสาร พบว่าระบบทั้ง 4 นี้เป็น กลไกที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งภายในของชุมชนหมู่บ้านคอนปิ่นที่มีมายาวนาน เป็นแบบแผนชีวิต ทางสังคมและทางวัฒนธรรม ที่แอบแฝงในสังคม วิถีการดำรงชีวิต

พ่อทอง แสงสุข (สัมภาษณ์วันเข้าพรรษา 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2561) กล่าวว่า เคยดำรง ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสมัยเมื่อท่านพระครูญาณสังการเจ้าอาวาสวัดคอนปิ่นองค์ที่ 3 ยังมีชีวิตอยู่ ช่วง พ.ศ.2521-2530 ชาวบ้านมีความสุขสงบร่มเย็น ท่านสอนให้ขยัน อดทน รู้จักอดออม รู้รัก สามัคคีกัน รู้จักพอประมาณตน มีเหตุมีผลไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน มีเหตุการณ์หนึ่งที่ชาวบ้านจำได้ดี คือการเลื่อนสมณะศักดิ์ขึ้นเป็นเจ้าคณะอำเภอแต่ท่านไม่รับ ทั้งที่พระยาอาวุโสสูงสุด ท่านบอกว่า วัดก็เล็กชาวบ้านก็น้อย รับตำแหน่งใหญ่ชาวบ้านจะเดือดร้อนแสดงถึงการรู้จักพอประมาณตน เวลา มีการมิ่งงานวัด ก็ต้องมาช่วย เสียเวลาเสียรายได้ ชาวบ้านจึงเคารพนับถือและเชื่อฟังท่านพระครู ญาณสังการกันมาก เป็นเหตุให้ชาวบ้านมีอาชีพกันแทบทุกครัวเรือน ขยันทำมาหากิน ไม่อดอยาก ยากจน แทบจะทุกหลังคาเรือนเรียกว่าแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง สาวๆคนใดใครเหยียบจักรเย็บผ้า ไม่เป็นลกะก็อใช้ไม่ได้เลย ส่วนผู้ชายก็ทำไร่ยาสูบ ปลูกถั่วลิสง หน่อกล้วยหน่อกล้วย อาชีพจักสาน ไม้ไฟ แกะสลักช้าง ท่างาช้าง มีเงิน มีรายได้ กันทุกครัวเรือน

อดีตกำนัน มนต์ ใจเขื่อนแก้ว อายุ 65 ปี (สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2561) กล่าวว่าสมัย เมื่อตอนที่ เป็นผู้ใหญ่บ้าน 5 ปี และมาเป็นกำนัน 5 ปี รวม 10 ปีก่อนหมดวาระ พ.ศ.2541-2551 ใน ยุคนั้นอาชีพที่ทำรายได้ของพวกผู้ชายคือ แกะสลัก ดังมากมี ออเต็อร์เยอะเยอะ คนบ้านคอนปิ่นเป็น คนมีฝีมือดี พวกผู้หญิงก็เป็นช่างเย็บผ้าบุติก ตัดเย็บกันเป็นกลุ่ม ๆ บางกลุ่มรวมกัน เย็บผ้าโหล เอา เศษผ้ามาเย็บเป็นที่เช็ดเท้าก็มี ไปทำงาน โรงเย็บผ้าในตลาดสันกำแพง เรียกว่าเป็นหมู่บ้านแผ่นดิน ธรรมแผ่นดินทองเลยก็ว่าได้ การเงินสะพัด การพนันไม่มี ไม่มีทะเลาะ ไม่มีลักขโมย อาจเป็น

เพราะว่าก่อนหน้านั้นท่านพระครูญาณลังการ ซึ่งมรณภาพ พ.ศ.2533 ซึ่งท่านก็เคยเป็นเด็กวัดอยู่กับท่านมาก่อน พระครูท่านเป็นคนที่เข้มงวดมาก วางรากฐานไว้ให้คนคอนปีนมากมาย เป็นแบบเป็นแผน สมัยเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่เวลาประชุมชาวบ้านท่านขานชื่อทีละคนเลยทีเดียว ใครจี้เกียจมาวัดก็ตั้งเป็นกรรมการวัด เป็นล่ามหมวด ชัดขึ้นก็ไม่ได้ชาวบ้านเชื่อฟัง แล้วก็ได้ดี เข้มแข็ง ทั้งหมู่บ้านทั้งครอบครัว

อดีตท่านมนัส ใจเขื่อนแก้ว กล่าวไว้ว่า ฟัง ตอนสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการในวิหารวัดคอนปีน (29 พฤษภาคม พ.ศ. 2561) กล่าวว่า กลุ่มคนที่มีอิทธิพลทางความคิดและตัดสินใจของหมู่บ้านคอนปีนในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นลูกศิษย์ของพระครูญาณลังการ ทั้งสิ้น คืออายุอยู่ระหว่าง 50 ปี ขึ้นไป จึงอาจเป็นไปได้ว่า เพราะการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมความดีความรักสามัคคีการรู้จักประมาณตน ไม่ห่อหิมมักมากเกินตัวถ้าเป็นสมัยนี้ก็เรียกว่ารู้จักพอเพียง ที่ฝังรากลึกในจิตใจจึงทำให้คนบ้านคอนปีนมีเอกลักษณ์พิเศษคือเมื่อมีกิจกรรมหรืองานหมู่บ้าน ทุกคนจะช่วยเหลือสมัครสมานสามัคคีไม่เกี่ยงกัน ตัวอย่างงานศพนี้เห็นได้ชัดเลย เมื่อมีการตายเกิดขึ้นชาวบ้านจะแห่กันมาเตรียมงาน เตรียมสถานที่คนเป็นร้อยใครมีหน้าที่ทำอะไรเตรียมกันเป็นที่เรียบร้อย เจ้าภาพแทบไม่ได้ทำอะไรเลยนับญาติกันไม่หวาดไม่ไหว หมู่บ้านอื่นไม่มีพอเสร็จงานเอาศพออกบ้านยังไม่ถึงป่าช้าทางบ้านคนหนุ่ม ๆ ช่วยกันเก็บเต็นท์ส่งของที่ยืมมาจากวัดเสร็จ ภายใน 1-2 ชั่วโมง อันนี้ที่ไหนก็ไม่มี เหมือนกัน เรื่องกินเรื่องประหยัดรู้จักเอาอันนั้นมาผสมอันนี้ “ป่าละของเก่าบ่าเมาของใหม่” ไม่ลืมของเก่าและไม่มามายของใหม่ ไม่ฟุ่มเฟือย เอาพอดีพอดี ช่วยกันคิดช่วยกันทำ สมัยท่านพระครู การพนันไม่มีเลย สงบเรียบร้อย ขโมยไม่มี”

ภาพที่ 4.11 สัมภาษณ์อดีต ท่านมนัส ใจเขื่อนแก้ว

การสนทนากลุ่มในวิหารวัดคอนปิ่น, วันอาสาฬหบูชา 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 พ่อน้อย เทพ น้อยหล้า และผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มาวัด ได้กล่าวถึงการบูชาผางประทีปว่า นิยมจุดผางประทีป เพื่อเป็นพุทธบูชา พระเจ้าห้าพระองค์ ตามตำนานแม่กาเผือก และจุดบูชาเพื่อตอบแทนบุญคุณ ผู้มีพระคุณ เพื่อสักการะต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ใช้ประโยชน์ เช่น ประตูบ้าน บ่อน้ำ ทุ่งข้าว เตาไฟ บ้านใด หน้าต่าง ฯลฯ นอกจากนี้ ยังเป็นการบูชาแสงสว่าง เชื่อว่าจะทำให้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีแสงสว่างนำทางชีวิตให้สว่างไสว ดังแสงจากผางประทีป ด้วยเหตุนี้ช่วงประเพณียี่เป็ง จึงสว่างไสวเต็มไปด้วย แสงผางประทีป เพราะเชื่อว่าเป็นวันเดียวกับที่ พระเวสสันดรพานางมัทรีและสองกุมาร กลับเข้ามาเมือง หกกษัตริย์ได้พบกัน เป็นวันที่ครอบครัวพร้อมหน้า หรือบางปีก็จัดให้มีเทศมหาชาติเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ ต่อจากพระธรรมอันสงประทีป ที่นิยมเทศน์ตอนหกโมงเย็นกว่าจะถึงผูก 14 สุดท้าย สรุปลานิสัยการพึงธรรมเทศน์มหาชาติก็สว่างกาตาพอดี

ผู้ร่วมสนทนาได้ให้ข้อคิดในคำคตินี้บางครอบครัวก็ทำสะดวกให้ลูกหลานไปลอยลงน้ำเพื่อขอขมาสัตว์น้ำ ทำโคมลอยหรือโคมไฟ ลอยขึ้นฟ้าเพื่อขอ อโหสิกรรมสัตว์ปีกบินได้ในอากาศเบื้องบน หรืออีกตำนานหนึ่งกล่าวว่าเพื่อบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีในสรวงสวรรค์ มีการจุดผางประทีปและสีสาย (สายสัญญาณขุบน้ำมันมะกอกหรือน้ำมันพืช) บอไฟ (พลุ) ดอกไม้ไฟวางลงบนดิน เพื่อขอขมาสัตว์บก ที่ได้เอาเขามากิน หรือบางปีก็จัดให้มีสลากภัตรในเดือนสาม คือทำสำหรับอาหาร คาวหวาน อุทิศถวายทานให้เจ้ากรรมนายเวรทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ แล้วก็ทำสลากเขียนลงใบลาน อุทิศให้ วัวผู้ขวน ควายแม่คำ ไก่ผู้เจียว หมาแม่ต้อง ฯลฯ แล้วให้พระภิกษุสามเณรท่าน จับสลากว่าเจ้าของจะได้ถวายพระรูปไปไหนองค์ไหนแบบไม่จำเพาะเจาะจงเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขกันทั้งสัตว์ทั้งคน

ระบบคุณค่า ประเพณี พิธีกรรม และความสัมพันธ์ของครอบครัว

พ่อบรรด น้อยหล้า อายุ 75 ปี ผู้ดูแลหอเจ้านาย (ตระกูล) (สัมภาษณ์ 14 เมษายน พ.ศ. 2561) กล่าวว่า เกิดมาก็เห็นหอเจ้านาย ตั้งอยู่ตรงนั้น เปลี่ยนไปก็หลายหลังแล้ว ผุพังกันไปตามกาลเวลา ซ่อมแซม สร้างใหม่กันตลอด ลูกหลานก็มาไหว้วาง สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ยี่เป็ง ปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา เป็นความเชื่อ ไม่มีใครบังคับแต่ก็ทำด้วยใจ ตามประเพณี ใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็มาบอกกล่าว เลี้ยงจิ้นลาบ แกงอ่อม ให้หายทุเลาเบาบางลงให้อยู่เย็นเป็นสุข ระบบเครือญาติยังส่งผลถึงกิจกรรมความสัมพันธ์อื่น ๆ เช่น งานศพ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ญาติพี่น้องกันก็ช่วยกัน ตระกูลเดียวกันสามัคคีปรองดอง ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ใครมีภาระงานอะไรก็ช่วยเหลือกัน ไม่แย่งแบ่งหรือเกี่ยงกัน

ภาพที่ 4.12 พ่อบรรคร น้อยหล้า ผู้ดูแลหอเจ้านาย

แม่ขันแก้ว น้อยหล้า (ปีนแก้ว) (สัมภาษณ์ 14 เมษายน พ.ศ. 2561) ผู้รับมรดกทางจิตวิญญาณ การลงผีหม้อนึ่ง และไกวข้าว จากแม่บัวเขียว ปีนแก้ว ได้เล่าให้ฟังว่า หลังจากแม่เขียว เสียชีวิตลง เนื่องจากเป็นที่สาวคนโต นื่อง ๆ ก็ให้รับขันของแม่ ตัวเองก็ไม่ค่อยจะเชื่อเท่าไรก็เอามางั้น ๆ แหละแต่อยู่มาก็ปวดหัวเข้า ไม่สบาย เดินไปไหนไม่สะดวก นื่อง ๆ ก็เลยมาคุยกันขอขมาผีปู่ย่า ทำศาลให้ใหม่แล้วก็ต้องทำการขึ้นขันครุ ลงขน (ทรงผีหม้อนึ่ง) อันเป็นมรดกมาครั้งอดีต อาการป่วยจึงทุเลาลง เลยไม่เชื่อก็ต้องเชื่อ

ภาพที่ 4.13 แม่ขันแก้ว น้อยหล้า ผู้รับมรดก ผีหม้อนึ่ง และไกวข้าว

พ่อแสน น้อยหล้า (สัมภาษณ์ 16 เมษายน พ.ศ. 2561) ได้กล่าวถึงวันเพ็ญเดือนยี่ หรือยี่เป็ง (ประเพณีลอยกระทงวันเพ็ญเดือนสิบสอง) ว่าเป็นประเพณีบูชาไฟถวายเป็นพุทธบูชา รำลึกนึกถึงคุณ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เจ้ากรรมนายเวร สัตว์น้ำ สัตว์บก นก หนู ที่ได้ฆ่าเอามากินในช่วงทำนา ขณะไถ หว่าน ดำ เพราะกลัวจะเป็นบาปกรรมส่งผลให้ข้าวกล้าในนาเสียหาย ได้ผลผลิต ไม่บริบูรณ์ จึงได้จัดแต่งเครื่องสักการะบรรณาการ เพื่อมาขอขมา อโหสิกรรมเจ้ากรรมนายเวร อุทิศส่วน

บุญส่วนกุศล ไปหาสรรพสัตว์ด้วยพระธรรมเทศนาชื่อว่า อานิสงส์ประทีป มีการจุดผางประทีป สี
สาย สว่างไสวไปทั่วลานวัด

พ่อน้อยเกษม ชุมภูแก้ว (สัมภาษณ์ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2561) กล่าวว่าสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิด
ความรักความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน เป็นภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นที่น่าสนใจก็คือ เรื่อง
ของฤกษ์ยาม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ก็ยังเชื่อกันอยู่อย่างนั้นเช่น แต่งงานก็ต้องเป็นวันหัวเรียง
หมอน ถ้าไม่อย่างนั้นก็จะอยู่กันไม่ยืดยาวนาน กระทั่งว่าเดี๋ยวนี้หนุ่มสาวเขาอยู่กินกันก่อนในเมือง
“บางคู่มาน (ตั้งท้อง) แล้วยังต้องหาฤกษ์ยามวันหัวเรียงหมอนกันอยู่เลย” ขึ้นบ้านใหม่เปิดกิจการ
ร้านค้าเด็กหนุ่มสาวยังมาหาฤกษ์ยาม วันฟ้าดีแสง เศษเลขดีไม่ดีหาฤกษ์บน ฤกษ์ล่าง บางคนบอก
ว่าไม่ถือไม่เชื่อ เป็นเรื่องมง่าย แต่ก็ไม่เห็นใครขัดขึ้น ก็ยังทำตามกันไปเวลาแต่งงาน หาฤกษ์ยาม
แล้วยังไม่พอสั่งไปใส่ผีปู้ย่า อีกด้วย หรือที่เห็นชัด ๆ “วันเก้ากองไม่เผาผี ขนาดคนจี๊ (จี๋เหนียว)
เวลามีคนตายในบ้านไม่อยากเอาศพไว้หลายวันกลัวเปลืองเงินเปลืองทอง แต่พอผู้รู้ผู้เฒ่าผู้แก่ บอก
ว่า (จันวันเก้ากอง) ตรงกับวันห้ามเสียผี ต้องเลื่อนออกไปอีกหลายวันก็ยอมทำตาม” ไม่มีขัดขึ้น
คัดค้าน ฝ่าฝืน กันเลย ทั้งที่ไม่มีบทลงโทษอันใดเลย

ภาพที่ 4.14 พ่อน้อยเกษม ชุมภูแก้ว

ระบบเครือญาติ สายตระกูลที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง

ปัจจุบันประชากรของหมู่บ้านดอนปิ่นตามทะเบียนราษฎรไทยตามมาตรา 36 (ท.ร. 14)
พ.ศ. 2561 ประกอบด้วยประชากรชาย 691 คน หญิง 786 คน รวม 1,477 คน คร่าวเรือน 672 หลัง
เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิม จากข้อมูล การเก็บ จปฐ. ประมาณ 350
หลัง นอกจากนั้น 322 หลัง เป็นหมู่บ้านจัดสรร 3 แห่ง และบุคคลภายนอกที่เข้ามาซื้อที่ดินสร้าง

บ้านอยู่ร่วมกันในพื้นที่อีกจำนวนหนึ่ง จึงเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะ ชนบทกึ่งเมืองหรือมีทั้งชุมชนเมืองและชุมชนดั้งเดิมอยู่ร่วมกัน มีความหลากหลายในการดำเนินชีวิต การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนที่ต่างออกไปจากพื้นที่ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ผสมผสานกันปะปนกัน เป็นวิถีชีวิตแบบใหม่ หรือจะเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมอุบัติใหม่ อย่างผสมกลมกลืน ถึงแม้บางครั้งอาจไม่ลงตัว ไม่เข้ากันในระยะแรก แต่เมื่อเวลาผ่านไป ก็สามารถพัฒนาจนได้รับการยอมรับและผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันได้ในภายหลังอย่างลงตัวเช่น ในอดีตเมื่อมีการแต่งงานเกิดขึ้นฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงก่อนจนกว่าพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะพอใจหรือฝ่ายชายพร้อมจะตั้งครอบครัวใหม่ แต่ปัจจุบัน ปรับเปลี่ยนไปตามโอกาสและความจำเป็นแล้วแต่จะตกลงกันระหว่างทั้งสองฝ่ายว่าจะให้ฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านฝ่ายชายหรือฝ่ายชายไปอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิง เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารราชการ ทร.14 และการสืบค้น สํารวจ ในชุมชน พบว่า ปัจจุบันในหมู่บ้านดอนปิ่นมีครอบครัวที่มีเจ้าบ้านใช้นามสกุลเดียวกันและมีมากกว่า 2 หลังคาเรือนขึ้นไปดังนี้

ตารางที่ 4.1 ตารางครอบครัวที่มีเจ้าบ้านใช้นามสกุลเดียวกัน (ทร.14)

ลำดับ	นามสกุล	จำนวนหลังคาเรือน
1	ปิ่นแก้ว	25
2	ปิ่นดانا	23
3	คิ้วอินทร์ + คิ้วอิน	12
4	มณีวรรณ	12
5	มณีเกียง	11
6	ศรีสุข	10
7	ใจคำ	10
8	อินพรหม	9
9	ไชยคำวัง	8
10	ชัยอินทร์	8
11	ชมพู่แก้ว	7
12	ยะอุป	7
13	อินตะ	6
14	นันไชยศิลป์ + ปิมปา	5+5=10

ตารางที่ 4.1 ตารางครอบครัวที่มีเจ้าบ้านใช้นามสกุลเดียวกัน (ทร.14) (ต่อ)

ลำดับ	นามสกุล	จำนวนหลังคาเรือน
15	ใจตะมา	4
16	น้อยหล้า+ศรีกาวิณ+จันทร์แท่น+มณีจันทร์+แสงสุข+คำมอย ศรีสวัสดิ์+สมภารจันทร์+ชาติปัญญา+พัฒนเกียรติพงษ์+ กันทะอินทร์	3หลัง, 11นามสกุล = 33 หลัง
17	แก้วนิล+ไชยวงค+คำมามูล+สิมมะ+พรหมอินต๊ะ+ทอง สมุท+ยะใส+แยงคุ่น+ปิ่นผาง+จำปาทอง+โปธา+วิริยะ+โส มัจฉา+ปาไลตา+อินตาดา+สุรินทร์คำ+ โนชัย+จินาโกฎิ+ ตาตะนะ	2หลัง, 19นามสกุล = 38 หลัง
	รวมจำนวน 45 นามสกุล	233 หลัง

ข้อมูลสำรวจได้จาก 350 ครัวเรือน 117 ครัวเรือน มีนามสกุลไม่เหมือนกันสาเหตุเกิดจากเป็นครัวเรือนส่วนหนึ่งย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ บางครอบครัวอพยพมาจากที่อื่นเพื่อมาซื้อที่ดินและสร้างบ้านอยู่อาศัย หรือหัวหน้าครัวเรือนมาเป็นลูกเขย ต่อมากลายเป็นเจ้าบ้านจึงใช้นามสกุลแตกต่างออกไปจากชุมชนดั้งเดิม และมีบางครัวเรือนที่ไม่มีการสืบทอดนามสกุลเดิมเนื่องจากมีลูกเป็นผู้หญิงหลังจดทะเบียนสมรสก็เปลี่ยนไปใช้นามสกุลสามีแทน แต่ก็ยังอาศัยอยู่ในชุมชนเช่นเดิม บางครอบครัวเปลี่ยนจากนามสกุลเดิมไปใช้นามสกุลใหม่จึงทำให้มีเพียงครอบครัวเดียว

ดังนั้นการมีนามสกุลเดียวกันจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจึงมีอิทธิพลในเรื่องความสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีนามสกุลเหมือนกันอีกด้านหนึ่ง เพราะเมื่อมีกิจกรรมของชุมชนก็มักจะเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมนั้น ๆ เนื่องจากมีแนวร่วมมากกว่า ยิ่งถ้าหากเป็นคนที่เกิดในครอบครัวที่มีนามสกุลเดียวกัน ก็ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเสมือนญาติพี่น้อง ที่ต้องช่วยกันดูแลเอาใจใส่ลูกหลานที่มีนามสกุลเดียวกันเป็นกรณีพิเศษเพื่อให้ดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวัง ไม่ให้เสื่อมเสียชื่อเสียงนามสกุล เป็นความเข้มแข็งของครอบครัวอีกประการหนึ่ง

ภาพที่ 4.15 รดน้ำคำหัวของตระกูลปิ่นแก้ว

ตอนที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ทราบความหมาย ครอบครัวเข้มแข็งบ้านดอนปิ่น

กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group)

เริ่มจากผู้วิจัยได้ทำหนังสือเชิญ ครอบครัวเป้าหมายที่เกิดและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนปิ่น มาเป็นเวลานานเกิน 10 ปีและผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกแบบเจาะจง ว่าเป็นผู้เสียสละ ช่วยเหลืองานชุมชน เป็นอย่างดี โดย ให้มาร่วมวงสนทนากลุ่มจำนวน 30 ราย แยกครอบครัวออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 หัวหน้าครอบครัวอายุไม่เกิน 30 ปี กลุ่มที่ 2 อายุระหว่าง 31 ปีถึง 60 ปี กลุ่มที่ 3 อายุ 60 ปีขึ้นไป กลุ่มละ 10 ครอบครัว จากการส่งหนังสือเชิญและยื่นหนังสือถึงเจ้าตัวให้ได้รับ แต่ในงานนี้ไม่ได้เชิญผู้นำหรือผู้มีตำแหน่งในหมู่บ้านมาด้วย มีผู้มาร่วมกระบวนการตามที่นัดหมาย ในวันอาทิตย์ ที่ 25 มีนาคม 2561 เวลา 19.00 น.ถึง 22.00 น.จำนวน 22 คน และขอตัวกลับก่อน 2 คน เหลือ 20 คน ในวงสนทนามีหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 30 ปีเข้าร่วม 1 คน อายุ 31 – 60 ปี 13 คน อายุเกิน 60 ปี 6 คน บางคนก็ไม่ได้เป็นหัวหน้าครัวเรือน สังกัดได้ว่ากลุ่มคนที่ อยู่ในวัย สร้างครอบครัว คือก่อนอายุ 30 ปี จะให้ความสำคัญกับการงานอาชีพและไม่ค่อยสนใจกิจกรรมชุมชนมากเท่าไรนัก และส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยเชิญมานั้นจะเป็นครอบครัวที่แยกตัวเป็นครอบครัวเดี่ยว จึงอาจเป็นไปได้ว่าไม่สามารถจัดสรรเวลามาช่วยกิจกรรมครั้งนี้ได้ ส่วนกลุ่ม วัย 31-60 ปีที่มาเกินนั้นเนื่องจากมีเวลาและมาแทนครอบครัวที่ถูกเชิญมาในครั้งนี้

ตารางที่ 4.2 รายชื่อผู้ร่วมให้ข้อมูล ครอบครัวเข้มแข็งบ้านคอนป็น 20 ครัวเรือน

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ	บ้านเลขที่	จำนวนสมาชิก	สามี/ภรรยาอายุ
1	นางพัชรินทร์ ใจคำ	39	6/1	4	46
2	นางชนษาภรณ์ กัณฑ์อินทร์	53	19	5	56
3	นายจักรวุฒิ อินต๊ะ	57	21	3	49
4	นางคำป้อ อินพรหม	64	38/2	2	65
5	นายศรีวรรณติมมะ	78	25/1	5	71
6	นายณัฐพล ละเลียม	52	98	4	54
7	นายนเรศน์ ปิ่นแก้ว	58	96/2	5	56
8	นางจิตกนิษฐ์ปิ่นตานา	45	31	4	-
9	นางวิไลวรรณปิ่นตานา	59	67	4	62
10	นางเฉลิมศรี ทองสมุทร	56	80/1	4	57
11	นายอนันต์รัตน์ ไชยอิน	56	26/2	3	55
12	นายทัศนีย์ ปิ่นแก้ว	65	104/1	5	64
13	น.ส.จตุพร จำปาทอง	34	106/4	6	-
14	นางดวงดาว ดอนควนเจ้า	53	94/2	3	54
15	นายดำเนิน ชุมภูแก้ว	51	54/2	4	49
16	นายรุ่งโรจน์ เตมีศักดิ์	52	70/3	4	36
17	นางจำลอง มณีวรรณ	63	32/1	4	67
18	นางจันทร์เพ็ญ ศรีสวัสดิ์	56	118	3	61
19	นายเกียรติศักดิ์ สิทธิมูล	30	87/1	3	29
20	นายศิริชัย มณีจันทร์	56	45/2	3	55

ผู้วิจัยใช้ห้องประชุมของโรงเรียนคอนป็น โดยได้กล่าวอธิบายวัตถุประสงค์ของการที่เชิญกลุ่มเป้าหมายมาให้ทราบ ถึงการศึกษาความหมายและความเข้าใจ ของคำว่า ครอบครัวเข้มแข็ง ที่มีอยู่ในหมู่บ้านคอนป็น ว่าเป็นอย่างไร ในรอบแรกได้ขอให้ผู้ร่วมสนทนาได้พูดถึง คำว่าครอบครัวเข้มแข็ง ของบ้านคอนป็น นั้นควรมีลักษณะอย่างไร โดยให้พูดทีละคน ตามความเข้าใจของตัวเอง

ไม่มีผิดถูกอย่างไร จากการสนทนาประเด็นที่ทุกท่านพูดนั้นจะมีลักษณะคล้าย ๆ หรือ ซ้ำ ๆ กัน ซึ่งเกิดจากการแสดงออกของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ไม่คุ้นเคยการพูดในที่สาธารณะ ไม่เคยเสนอความคิดเห็นในที่ประชุม จึงมีความกระดากอาย ไม่กล้าพูด และเสนอความคิดเห็น แต่เมื่อเวลาผ่านไปบรรยากาศการสนทนาเริ่มสนุกขึ้นมีการพูดจากระเซ้าเข้าเหย้าสออดแทรกแซวข้ามโต๊ะ เป็นที่สนุกสนานก็ทำให้หลายคนกล้าที่จะพูดแต่ก็มีประเด็นที่ไม่เหมือนคนอื่นที่พอจะสรุปได้ดังนี้

คนที่ 1 ต้องมีการทำกิจกรรมร่วมกันในบ้านเช่น ปลูกผัก ปลูกดอก คุกกี้ คุกกี้

คนที่ 2 ต้องมีความรักและเข้าใจกันให้มาก ๆ

คนที่ 3 ต้องช่วยกันทำมาหากินไม่สร้างหนี้สิน เศรษฐกิจพอเพียง

คนที่ 4 มีอะไรก็ต้องปรึกษาหารือกัน “ฟังบ้านฟังเมืองเขาบ้าง”

คนที่ 5 เข้าใจกันไม่มองข้ามเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ

คนที่ 6 สามีเป็นไฟ ภรรยาเป็นน้ำ ต่างคนต่างยอมกัน

คนที่ 7 ให้เกียรติกัน และช่วยกันแก้ปัญหา การตัดสินใจยกบางเรื่อง

คนที่ 8 เป็นตัวอย่างให้ลูก อย่าทะเลาะกันให้ลูกเห็น มีเหตุผล

คนที่ 9 ไม่พูดซ้ำซากจนคนในบ้านรำคาญ บ่น

คนที่ 10 ออกสังคม ช่วยเหลือญาติพี่น้อง เข้าร่วมกลุ่มกับคนอื่น งานวัดงานบุญ

คนที่ 11 พ่อแม่ลูกพร้อมหน้า เลี้ยงลูกคนเดียว สอนเอง ปลูก ตา ยาย ช่วยสอน

คนที่ 12 ไม่มีหนี้เยอะ พอมีพอกินพอใช้ ไม่หน้างอ ไม่เล่นการพนัน

คนที่ 13 ไปไหนไปกัน ไม่ขัดแย้ง ไม่ขวางความคิดเอาหัวหน้าครอบคร้วว่า

คนที่ 14 ไม่เครียดอยู่คนเดียว ต้องระบาย มีปัญหาช่วยกันแก้ไข

คนที่ 15 เอาพี่น้องช่วยเหลือเครือญาติ ฟังคนอื่นบ้าง

คนที่ 16 พูดจากันดี ไพเราะ (อู๋ม่วนเจ้าหวาน) ทั้งในครอบครัวและคนอื่น ๆ

คนที่ 17 ทนสมัย เรียนรู้โลก ไม่จมกับอดีต มีการยืดหยุ่นดี

คนที่ 18 ดูแลตัวเองและครอบครัว หมั่นไปตรวจที่โรงพยาบาล สุขภาพแข็งแรง

คนที่ 19 มันไม่สมบูรณ์แบบทั้งหมดแต่อยู่ได้ ไม่เดือดร้อนใคร ไม่ทะเลาะคนข้างบ้าน

คนที่ 20 ต้องแข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้

บรรยากาศการสนทนาเริ่มเป็นกันเองมากขึ้น ขณะที่คนหนึ่งพูดอยู่และถูกใจ อีกคน ที่นั่งฟังอยู่ ก็จะมีเสียงแซวพร้อมกับการแทรกเพื่อเสริมคำพูด เป็นที่สนุกสนาน แบบชาวบ้านขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อพูดครบทุกคนแล้ว ผู้วิจัยได้ถามคำถามกลุ่มเป้าหมายต่อไปอีกว่า ที่ทุกท่านสรุปมานั้นรวม ๆ กันแล้วท่านคิดว่าในหมู่บ้านคอนปีนมีลักษณะครอบครัวเข้มแข็งแบบนี้หรือไม่

จากการสังเกต หลังจากที่ทุกคนได้พูดในรอบแรกผ่านไป ทำให้กล้าที่จะเสนอความคิด และกล้าพูดในครั้งที่สองพอจะสรุปได้ว่า ผู้ร่วมสนทนาทุกคนตอบว่า “มีและเคยเห็น” ในชุมชน หลายครอบครัวและถ้าไม่นับที่สมบรูณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จะมีครอบครัวที่เข้มแข็งเกินครึ่งหนึ่งของ หมู่บ้านที่สามารถสรุปได้ดังนั้นเพราะจะสังเกตเห็นว่าครอบครัวที่สมบรูณ์และเข้มแข็งคือ ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมกับหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ ไม่เก็บตัวและโดดเดี่ยว ปิดกั้น ตัวเองจากงาน หมู่บ้าน มีความกระตือรือร้นที่จะอาสาทำงานช่วยเหลือ เต็มใจ และเสียสละอุทิศตน เพราะทุกครั้งที่ มีงานของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นงาน สพ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หรืองานวัด งาน โรงเรียน เมื่อหยุดมา ช่วยงานก็เท่ากับว่าเสียรายได้ ไปเลย ต้องเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เอาตัวรอดคนเดียว แล้วคนในบ้าน ต้องเข้าใจ พร้อมใจจึงจะทำได้ บางคนถือว่าตนเองเก่งเอาตัวรอดคนเดียว ไม่เคยไปช่วยงานใครเลย พอตัวเองมีงานสพ งานอะไรก็ไม่มีใครไปช่วยต้องจ้างต้องใช้เงินอย่างเดียว

เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามกลุ่มเป้าหมายว่าท่านคิดว่าครอบครัวของท่านเข้มแข็งหรือไม่ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ตอบ ในวงสนทนาทุกคนตอบพร้อมเสียงหัวเราะว่า เข้มแข็ง แต่จะมาก หรือน้อยแล้วแต่เวลาและสถานการณ์ เพราะสังคมโลกเปลี่ยนไปเร็วหมุนเร็วมากต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจบางครั้งก็ไม่เข้าใจลูกหลาน เพราะเขาเป็นคนรุ่นใหม่ คิดอะไรใหม่ ๆ จนคนรุ่นเก่าตามไม่ทัน บางคนที่ยังมีหัวโบราณและยึดติดอยู่กับอดีต ไม่ยอมรับสิ่งใหม่ไม่ยอมปรับตัวก็就会被คนรุ่นใหม่ทอดทิ้งให้อยู่คนเดียวจะไปโทษคนรุ่นใหม่ก็ไม่ได้ เพราะความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตต่างกัน ต่างเวลาต่างสถานการณ์

การที่ครอบครัวจะเข้มแข็งได้ไม่ใช้อยู่คนเดียวโดดเดี่ยวตัวเอง จำเป็นต้องอยู่ร่วมคนอื่น ได้ ด้วย มีสังคม มีญาติ พี่น้องเชื้อสายตระกูล ผูกพันช่วยเหลือกัน ช่วยคนอื่น ๆ ได้ตามกำลัง ความสามารถที่มี และมีความสุขกับสิ่งที่ได้ทำ ถ้าถามทุกคนจำต้องตอบว่าครอบครัวของตน เข้มแข็งทุกคน แต่จะมากหรือน้อยก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งขึ้นอยู่กับว่า ถ้าคุยกับคนข้างบ้านรู้เรื่องก็แสดงว่าคุยกับคนในบ้านรู้เรื่องเพราะคนในชนบทเวลาในบ้านมีปัญหาเสียงดังหรือทะเลาะกันก็จะดังไป ข้างบ้านเป็นอันรู้กันหมด จากนั้นมีการโหวตโดยการยกมือใครที่เห็นด้วยกับนิยามนี้ ทุกคนพร้อมใจกันยกมือใช้เวลาในการสนทนาประมาณ 2 ชั่วโมง

ภาพที่ 4.16 กระบวนการสนทนากลุ่ม

สรุปความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง

จากการสนทนา ของกลุ่มเป้าหมาย จึงพอสรุปความหมายของครอบครัวบ้านคอนป็น ได้ดังนี้ ครอบครัวเข้มแข็ง บ้านคอนป็น หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันด้วยความสัมพันธ์และผูกพัน ในบ้านหลังเดียวกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศหรือพี่น้องกันก็ได้ สมาชิก มีความใกล้ชิดสนิทสนม ห่วงใย รัก และเข้าใจกัน มีการทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีปัญหาสมาชิกในครอบครัวสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีพฤติกรรมที่ทำให้สมาชิกมีการปรับตัวไปในทิศทางที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขและความ เข้มแข็ง ไม่จ้องจับผิดกัน มีความรู้สึกอยากช่วยเหลือกัน อยากทำให้ผู้อื่นพึงพอใจ และสิ่งสำคัญ คือ สมาชิกครอบครัวมีการกำหนดเป้าหมายในชีวิตร่วมกัน โดยมีการดำเนินชีวิตตามความหมาย ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านสัมพันธภาพ คือ อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน ไม่ได้นาน ๆ เจอกันที เคารพ ความคิดซึ่งกันและกัน พุดคุยกันดีไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ดูแลสนใจกันและกันดี โทรศัพท์หากันทุกวัน
2. ด้านเศรษฐกิจ คือ สามารถหารายได้มาดูแลตนเองและครอบครัวได้ ประกอบอาชีพ สุจริต มีรายได้สมดุลกับรายจ่ายไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว มีเงินออมบ้าง มีบ้านเป็นของตัวเอง
3. ด้านโอกาสการเรียนรู้ มีการสนทนาแลกเปลี่ยนข่าวสารในครอบครัว รับรู้ความ เคลื่อนไหวของชุมชนและสังคม เรียนรู้เรื่องราวความรู้ที่ทันสมัยเป็นปัจจุบัน ศึกษาการใช้ เทคโนโลยีและการสื่อสารที่ทันสมัยเป็นปัจจุบันตลอดถึงการค้นหาความรู้จากสื่ออินเทอร์เน็ต

4. ด้านการจัดการกับปัญหาและความเสี่ยงของครอบครัว สมาชิกสามารถรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวร่วมกันและสามารถจัดการปัญหาอย่างมีเหตุผลร่วมกัน มีการบริหารความเสี่ยงที่อาจเกิดกับครอบครัว เช่น การทำประกันชีวิต ประกันทรัพย์สิน สมาชิกในครอบครัวสามารถจัดการอารมณ์ อคตุน อคถลัน ในในสถานะเครียดที่ต้องเผชิญปัญหา

5. ด้านคุณธรรมจริยธรรม สามารถร่วมงานบุญของหมู่บ้านได้และ มีการสืบทอดหลักคำสอนของบรรพชนเรียนรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการครองเรือน การรู้จักควบคุมอารมณ์ คำพูดเวลาอยู่ร่วมกันทั้งในบ้านและนอกบ้าน และการอุทิศตนเป็นผู้เสียสละ มีจิตสาธารณะ ช่วยเหลือหมู่บ้าน การเข้าสังคมนี้ถึงครอบครัวมากกว่าตนเอง

6. ด้านการอบรมเลี้ยงดูลูก ให้เป็นคนดี เมื่อมีปัญหาปรึกษาหารือกันในครอบครัวก่อนติดต่อพูดคุย สื่อสารกันเป็นประจำ และสอนให้ลูกช่วยตนเองพึ่งพาตนเองให้ได้

7. ด้านสุขภาพกายและจิตใจ สมาชิกในบ้านสามารถดูแลสุขภาพตนเอง เช่น การรับประทานอาหารที่เหมาะสม กับวัยมีการออกกำลังกาย มีความรู้เรื่องสถานบริการด้านสุขภาพ ตรวจร่างกายเป็นประจำ

8. ด้านทุนทางสังคม มีปฏิสัมพันธ์หรือกิจกรรมภายในกลุ่มนามสกุลเดียวกัน ตระกูลเดียวกัน ได้รับการยอมรับจากเพื่อนบ้านเป็นอย่างดี ร่วมกิจกรรมสันตนาการกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งในและต่างหมู่บ้าน ช่วยเหลืองานหมู่บ้าน และป้องกันปัญหาอาชญากรรมร่วมกับเพื่อนบ้าน และชุมชน

กระบวนการทบทวนข้อมูล กับกลุ่มเป้าหมาย โดยสร้างกิจกรรมขึ้นที่บ้านของกลุ่มเป้าหมาย เป็นการสร้างบทสนทนาและการสนทนากลุ่ม อย่างไม่เป็นทางการ การทำกิจกรรมรณรงค์คล้ายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งก่อนหน้านั้น ได้ทำกิจกรรมนี้ขณะจัดเก็บข้อมูลทั่วไปในช่วงเดือน มกราคม พ.ศ. 2561 จำนวน 3 ครั้ง ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย มีความสนใจและเสนอให้มีการทำน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม สบู่เหลว น้ำยาเอนกประสงค์ ผสมสมุนไพรใช้เอง เพื่อความประหยัดในครอบครัว โดยงบประมาณเกิดจากสมาชิกกลุ่มเป้าหมายเฉลี่ยกันออกเอง หลังจากทำเสร็จแล้วก็แบ่งให้เท่า ๆ กันและผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ ไปซื้อหัวเชื้อจากร้านเคมีภัณฑ์ในเมืองเชียงใหม่ มาให้ ตลอดถึงเป็นผู้ให้ความรู้และจัดหาผู้มีความรู้มาให้คำแนะนำให้ทุกคนได้ลงมือทำกันเองเช่น ถ้าสมาชิกคนไหนเป็นคนออกเงิน ก็จะเป็นผู้ลงมือลงแรงทำคือปฏิบัติด้วยตัวเองเพื่อที่จะได้จดจำ ต่อไปวันข้างหน้าก็จะสามารถไปหาซื้อหัวเชื้อและทำเองที่บ้านได้ ใช้เวลาในตอนกลางคืนวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 19.30 น.- 21.30 น. เริ่มวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2561 และบางอาทิตย์ก็ต้องเว้นว่างไปเนื่องจากมีงานชุมชนหรือเลื่อนไปตามสมาชิคนัดหมาย มีการทำกิจกรรมทั้งสิ้น 12 ครั้ง ที่บ้านของสมาชิกกลุ่มเป้าหมายดังนี้

1. บ้านนายเรนทร์ ปิ่นแก้ว	ทำน้ายาล้างจานสูตรสมุนไพรมะปิ่น
2. บ้านนางคำป้อ อินพรหม	น้ายาซักผ้า
3. บ้านนายจักรวุฒิ อินตะ	น้ายาล้างจาน มะกรูด
4. บ้านนายทัศนีย์ ปิ่นแก้ว	ทำสบู่เหลวสมุนไพรขมิ้น
5. บ้านนางวิไลวรรณ ปินตานา	น้ายาล้างจานสูตรมะนาว
6. บ้านนายอนันต์รัตน์ ไชยอิน	น้ายาล้างจานสูตรมะกรูด
7. บ้านนางสุพินนา ปิ่นแก้ว	น้ายาซักผ้า
8. บ้านนางกรรณิการ์ ชมพูแก้ว	น้ายาซักผ้า
9. บ้านแม่บัวหลั่น ขดีปัญญา	น้ายาปรับผ้านุ่ม
10. บ้านนางเฉลิมศรี ทองสมุทร	น้ายาซักผ้า
11. บ้านนายสุนทร กันคำ	น้ายาปรับผ้านุ่ม
12. งานศพแม่ประนอม ยะใส	น้ายาล้างจานสูตรมะนาว

ขณะทำกิจกรรมผู้วิจัยจะสอดแทรกคำถามเกี่ยวกับความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดบทสนทนาในขณะที่ทำกิจกรรมร่วมกัน อย่างเป็นกันเองและเพื่อให้มีการแสดงความคิดเห็น ความต้องการของแต่ละคนขึ้นในวงสนทนา เช่น ต้องการสร้างกิจกรรมสัมพันธ์แบบนี้ให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยจะคอยสังเกตสมาชิกภายในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายหรือเจ้าของบ้านไปด้วย ว่ามีปฏิกิริยาอย่างไรในครอบครัว บทสนทนาของ พ่อ แม่ ลูก ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ชัด จากการพูดคุยกันอย่างไม่รู้ตัวการ ใ้รู้ว่าสุขภาพต่อกัน การจัดบ้าน และ สุขอนามัยภายในบ้าน ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน เจ้าของบ้านที่ทำกิจกรรม มีความยินดีที่ได้มาทำกิจกรรมที่บ้านหรือไม่และบางครอบครัวพยายามให้สมาชิกในบ้านเช่น พ่อบ้าน หรือลูก ๆ ได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อจะได้ช่วยกันจำขั้นตอนการทำ

ผลที่ได้้นอกเหนือจากการทำกิจกรรม การพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายแล้ว การทบทวนข้อมูลความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมวิจัยด้วยกัน และบ้านใกล้เคียงแล้ว การส่งเสริมให้เกิดครอบครัวเข้มแข็ง ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาด้านสัมพันธ์ภาพ ครอบครัวกับชุมชน ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ครอบครัวผู้ร่วมวิจัย สองครอบครัว ที่มีลูกชาย และลูกสาว ทั้งสองเป็นเด็ก ขี้อายไม่กล้าแสดงออก มีความบกพร่องด้านพัฒนาการทางสมองและการเข้าสังคม อยู่ในโลกส่วนตัวไม่กล้าออกจากบ้านไปไหน เมื่อจะไปไหนต้องมีพ่อแม่ไปด้วย หลังจากมาทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยขึ้นก็ทำให้รู้สึกสนุก และกล้าที่จะเข้าสังคมมากขึ้น ปัจจุบันทั้งสองสามารถอยู่ร่วมกับคน

อื่นในชุมชนได้ สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องรอไปไหนมาไหนพร้อมกับผู้ปกครอง

ตัวอย่างที่ 2 ครอบครัวที่ คุณแม่มีความรู้สึกอายไม่กล้าเข้าสังคม และพูดคุยกับคนอื่น ๆ เนื่องจากที่ลูกชายเป็นเพศที่ 3 และนำเพื่อนชายเข้ามาอยู่ในบ้านด้วยกัน คุณแม่จึงเก็บตัวทำงานอยู่แต่ในบ้านไม่ออกไปสูงลิ้งกับใคร เมื่อมีกิจกรรมทำน้ำยาล้างจานที่บ้านกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านอยู่ติดกันและคุณแม่และลูกได้ถูกเชิญให้มาร่วมกิจกรรมในคืนนั้นและต่อมาด้วยกันหลายครั้ง ทำให้เธอกล้าที่จะเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น และสามารถเข้าร่วมกับชุมชนทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้ เช่นไปทำโรตาทานตามงานบุญต่าง กลายเป็นคนร่าเริง แจ่มใส ที่คนในชุมชนสามารถสังเกตเห็นได้

ภาพที่ 4.17 การสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านกิจกรรมลดค่าใช้จ่ายในบ้าน

ตอนที่ 3 ข้อมูลที่เกิดจากกระบวนการทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย

กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ครอบครัวในกลุ่มเป้าหมาย

การสนทนาพูดคุยในกลุ่มเป้าหมาย หลายครั้ง จากการทำกิจกรรม ธารรงค์ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ของสมาชิกกลุ่มเป้าหมายได้พูดถึงเรื่องราวในอดีต วิถีชีวิตของคนโบราณ หลักคำสอน สอดแทรกเวลาทำกิจกรรมก็ทำให้เกิด ข้อคิด และความรู้ กับผู้ร่วมสนทนา บางครั้งก็นำเรื่องราวในอดีตมาเล่าเป็นอุทาหรณ์ ให้ได้บททวน บางครั้งมีการเล่าเจ๊ย (เรื่องตลก) เป็นเรื่องราวความผิดพลาดของคนในอดีตที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ควรทำตามรู้ไว้เป็นบทเรียน แล้วนำมาเล่าเป็นนิทานสั้น ๆ แทรกตลกขบขันเพื่อให้เกิดความสนใจแต่ก็เป็น เป็นคติ เตือนใจว่าอย่าได้ทำแบบนั้นอีก

การสนทนาแลกเปลี่ยนเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและในปัจจุบัน เปรียบเทียบการใช้ชีวิตในอดีตกับปัจจุบัน เรื่องการทำมาหากิน การทำงาน เช่น ในอดีต การทำนา ทำไร่ ต้องออกไปนอนค้างแรมกันเป็นเดือนเนื่องจาก การทำนานั้นซ้ำใช้วัวใช้ควายไถนา กว่าจะปลูกข้าวเสร็จก็ใช้เวลาเป็นเดือนถึงจะได้กลับมาอนบ้าน เปรียบเทียบคนปัจจุบันที่ต้องออกไปทำงานที่ไกล ๆ นาน ๆ ที่ก็กลับบ้านที่เหมือนกัน ในอดีตจะสื่อสารกันก็ต้องเดินกลับมาบ้านหรือฝากคำคนอื่น ๆ มาบอกให้คนทางบ้าน บางทีข่าวสารมันผิดเพี้ยนกลายเป็นอย่างอื่น ๆ ไป ดังในนิทานหรือ “เล่าเจ็ย” ที่กลุ่มเป้าหมายเล่าสู่กันฟัง เรื่องเพื่อนฝากคำเพื่อน มาบอกให้เมียว่าให้เอาของที่สั่งไว้ฝากมา ปรากฏว่าเมื่อมาถึงบ้านสื่อสารกันผิด กลายเป็นเพื่อนฝากมานอนกับเมียเพื่อนแทน (ภาษาพื้นบ้าน) เปรียบเทียบปัจจุบันที่การส่งข่าวสารถึงกันเป็นเรื่องง่ายมากอยู่ไกลกันถึงต่างจังหวัด ต่างประเทศ โทรศัพท์คุยกัน เห็นหน้ากันด้วย สิ่งสำคัญในการครองเรือนทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ต้องรักษาไว้ให้มั่น และตระหนักให้ดี นั่นก็คือ การไว้ว่างใจและเชื่อใจกัน รักและเคารพในความเป็นคู่ผู้เมียให้มากนั่นเอง

สิ่งที่ครอบครัวในยุคอดีตและปัจจุบันปรารถนาก็คือ การได้อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน เห็นหน้าพูดคุยกันตลอดไม่ได้ไม่นาน ๆ เจอกันที่มีปัญหาอะไรก็ปรึกษาหารือกัน เมื่อมีปัญหาต้องปรึกษาหารือกันในครอบครัวก่อน มีความเคารพความคิดซึ่งกันและกัน พูดคุยกันดีไม่ทะเลาะเบาะแว้งหรือหาเรื่องให้ทะเลาะและมีความสนใจ ดูแล กันและกันดี การอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ให้เป็นคนดี สิ่งนี้สำคัญที่สุด พ่อ แม่ ลูก ต้องพูดคุยกัน ทุกวันได้ยิ่งดี รับประทานอาหารร่วมกันอย่างน้อยวันละมื้อถ้าทำได้เพราะถ้าได้นั่งกินข้าวด้วยกันมีอะไรก็คุยกันได้ ภายในครอบครัวคุยกันบ่อย ๆ ก็ทำให้ความสัมพันธ์มั่นคง ในยุคปัจจุบันอยู่ไกลกันถ้าจะคุยกันก็แค่โทรศัพท์หากันปรึกษาหารือได้ แต่ถ้าไม่คุยกันแล้วอยู่บ้านหลังเดียวกันก็ไม่คุยกัน ปัญหาหนักก็ไม่ได้แก้ยู่ดี

ผู้วิจัยได้สอบถามถึงการได้รับรู้ประวัติของหมู่บ้านแล้วมีความรู้สึกอย่างไร กลุ่มเป้าหมายเสนอความต้องการอยากไปศึกษาดูงาน ด้านการสร้างเสริมอัตลักษณ์ชุมชน วิถีชีวิตในอดีตของหมู่บ้านท่องเที่ยวในหลาย ๆ แห่ง ในที่สุดจึงตกลงกันว่าจะไปศึกษาดูงานบ้านใบบุญ ต.ดวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านไทลื้อ ซึ่งเป็นชุมชนที่อนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทลื้อและมีวิถีชีวิตคล้ายชาวไทยของบ้านดอนปิน และอยู่ไม่ไกลจากบ้านดอนปินเท่าไรนัก ค่าใช้จ่ายก็ไม่มาก โดยมีการเสนอความคิดในกลุ่มว่าจะพาครอบครัวไปทำกิจกรรมร่วมกัน หลังจากได้รับทราบประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เรื่องราวในอดีตแล้ว จากการสังเกตกลุ่มเป้าหมายมีความกระตือรือร้นและตระหนักถึงการรักครอบครัวมากขึ้น การเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวในอดีตกับปัจจุบัน จากคำบอกเล่าและการสนทนาระหว่างการทำกิจกรรมกลุ่มด้วยกัน ทำให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างของครอบครัว ในอดีตกับปัจจุบันมากขึ้น ชัดขึ้นเจขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายได้ให้ความสำคัญกับ การทำกิจกรรมครอบครัว การสนทนากันในครอบครัวรวมถึง

บทสนทนาระหว่าง พ่อ แม่ ลูก และ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ต้องปรับบทสนทนา จากที่เคยใช้ในอดีตให้เป็น ปัจจุบัน ทันสมัย การบ่นพร่ำสอน การพูดจาหลอกให้กลัวในสิ่งเล็กน้อยเป็นเรื่องงมงาย เป็นเรื่อง ล้าสมัย เพราะคนสมัยใหม่สามารถค้นหาข้อมูลความจริงได้แค่นี้ก็เป็นที่ จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่คนใน ยุคเก่าหรือเกิดก่อนต้องปรับตัวให้เข้ากับคนในยุคปัจจุบันและถ้า สามารถปรับตัวพูดคุยกันรู้เรื่อง ปัญหาต่าง ๆ ก็จะทุเลาเบาบางหรือไม่ก็หมดไป ในการทำกิจกรรมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วม จำนวน 20 ครอบครัว มีค่าใช้จ่าย คนละ 200 บาท ครอบครัวหนึ่งอาจจะมี 2 คน 3 คน หรือ ค่าใช้จ่ายไม่เกิน 600 บาทต่อครอบครัว พร้อมค่ารถ อาหารกลางวัน และอาหารว่าง 2 มื้อ

ซึ่งผู้วิจัยได้รับอาสาเป็นผู้ติดต่อและประสานงานให้ จำนวนผู้ร่วมกิจกรรมนี้ 60 คน ใช้ พาหนะในการเดินทางคือรถยนต์ 2 แถว 4 คัน ๆ ละ 15 คนในการเดินทาง เนื่องจากมีเด็ก ๆ ไปด้วย ไม่เปลืองพื้นที่ที่นั่งก็โดยสารได้สบาย และต้องเป็นวันที่เด็ก ๆ หยุดเรียนด้วย ในการศึกษาดูงานใน ครั้งนี้เป็นความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อศึกษาแนวทางอนุรักษ์และรักษาวัฒนธรรมของ ตนเอง หลังจากที่ได้สนทนาและเกิดประกายความคิดที่จะทำให้ชุมชนเป็นสถานที่ที่น่าสนใจ และมี ชื่อเสียง เกิดการสร้างงานในชุมชนในอนาคตต่อไป มีความ รู้สึกรักและหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิด ของตนเองมากขึ้น บางครอบครัวถึงกับกล่าวว่า “ที่ผ่านมาแล้วขอให้แล้ว ไปอนาคตความอบอุ่น เข้มแข็งของครอบครัวสำคัญที่สุด” แสดงถึงการจุดประกายความ รักครอบครัว ตลอดถึง การตระหนักถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชนมากขึ้น

ภาพที่ 4.18 การศึกษาดูงานบ้านไบบุญ ต.ดวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

ผลที่เกิดจากการทำกิจกรรมครั้งนี้ กลุ่มเป้าหมาย ที่ร่วมกิจกรรมได้เกิดประกายความคิด และร่วมกันคิดหาและค้นหา อัตลักษณ์ของบ้านดอนปิ่น อันเป็นผลมาจากการได้เห็นและเลียนแบบ โดยในขั้นแรกคือการอนุรักษ์อาชีพการทอผ้าฝ้ายที่กระทงของแม่บัวหลั่น ขัตติปัญญา โดยได้ตั้งเป็น กลุ่มทอผ้าที่กระทงบ้านดอนปิ่น และมีการรับชิ้นงานมาทำ ซึ่งก็ทำได้ดี กลุ่มยังได้รับการติดต่อให้ ไปแสดงการทอผ้ากฐินให้เสร็จภายในคืนเดียว ในงานจุลกฐิน หลายที่ด้วย มีการวางแผน ปลุก ต้นไม้นามหมู่บ้านคือต้นมะปิ่น (มะตูม) ซึ่งเป็นต้นไม้ นามหมู่บ้านดอนปิ่น โดยให้ผู้นำชุมชน ติดต่อกองป่าไม้ เพื่อขอลำพันธุ์มะตูม มาปลูกในบริเวณชุมชน ให้ได้มากที่สุด โดยการแจกจ่ายให้ ครอบครัวสมาชิกกลุ่มเป้าหมายนำไปปลูกเป็นกิจกรรมดูแลต้นไม้ของครอบครัว และมีการปลูกไป เป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมาเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2561 องค์การบริหารส่วนตำบลแซ่ซ่างได้ เล็งเห็นประโยชน์การปลูกต้นไม้ยืนต้นในชุมชน รวมถึงการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน จึงทำ โครงการปลูกต้นไม้นามหมู่บ้าน ปัจจุบันปลูกไปได้มากกว่า 200 ต้น ข้างถนนเข้าชุมชนด้านทิศ ตะวันออกจรด ถนนซูเปอร์ไฮเวย์ และภายในบริเวณหมู่บ้านดอนปิ่น

ภาพที่ 4.19 กิจกรรมปลูกต้นมะปิ่น (มะตูม)

จากการศึกษาดูงานครั้งนี้ กลุ่มแม่บ้านเป้าหมาย ยังได้เกิดความคิดเรื่องการทำอาหารว่าง ในงานประชุม เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมของชุมชน เช่น การทำอาหารว่างด้วยขนม พื้นบ้านราคาถูกและอร่อยเช่น ข้าวก่ำ ข้าวหมีตุหรือ ข้าวมิตุ (ข้าวเหนียวแดงคลุกน้ำอ้อย) น้ำดื่ม สมุนไพรที่ทำจากมะตูม การทำอาหารพื้นบ้านด้วยตนเอง ช่วยกันทำ แทนการจ้างเหมาในงาน มหกรรมส่งเสริมสุขภาพระดับชุมชนหมู่บ้านดอนปิ่นครั้งที่

ภาพที่ 4.20 อาหารว่างและน้ำสมุนไพรจากมะปิ่น

กิจกรรมของชุมชน ที่กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมคือ ช่วยงานศพ เตรียมครัวสังฆ์ ครัวทาน ขนดินที่ ขนโต๊ะ เก้าอี้ งานขึ้นบ้านใหม่ สืบชะตา งานแต่งงาน ทำบายศรีสู่ขวัญ งานวัด กลู้น ผ้าป่า แห่ไม้ค้ำสลี(ไม้ค้ำโพธิ์) ประเพณียี่เป็ง สงกรานต์ ฯลฯ ไปช่วยงานไม่ใช่ไปนั่งรอทานข้าวด้วย เหตุผลที่อยู่ร่วมกันต้องช่วยเหลือกันให้ตนเองมีภูมิคุ้มกัน เป็นเหมือนเกาะป้องกันอันตรายเพราะ กิจกรรมที่ทำนั้นไม่มีผลตอบแทนได้แต่ความอิ่มเอิบใจ อิ่มบุญทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ

การเข้าร่วมกลุ่มกับชุมชน ที่กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม เช่น กลุ่มชานา กลุ่มเย็บผ้า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มประปา กลุ่มเลี้ยงไก่บ้าน กลุ่มแกะสลัก กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้าฝ้าย กลุ่มปั่นจักรยาน กลุ่มเย็บกระเป่า กลุ่มเลี้ยงวัวเนื้อกลุ่ม OTOP กลุ่มสัมมาชีพ การทำงานร่วมกันเป็นทีม เป็นหมู่คณะนั้น เป็นเรื่องที่ได้ไม่่ง่ายนัก แต่ประวัติศาสตร์หมู่บ้านคอนป็นก็เคยการทำงานเป็นกลุ่มที่สร้างชื่อเสียงนั้นก็คือ การเข้าลือเกวียน ในอดีตที่ต้องทำงานกันเป็นทีมตั้งแต่ 5-6 คนขึ้นไป การทำงานร่วมกับคนอื่นทำให้รู้จักอดทนและอดกลั้นเกิดเป็นภูมิคุ้มกันจิตใจให้เข้มแข็งอดทน

ภาพที่ 4.21 กระบวนการทบทวนข้อมูล (Focus group)

หลักคำสอนของครอบครัว ที่ได้จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล

* ลูกเจ้ากินผักตั้งปาย ลูกขวยกินผักตั้งเก้า * ความหมาย ตื่นเช้าได้กินยอดผัก กินของดี ตื่นสายก็เหลือแต่ผักแก่ ๆ เน่า ๆ เหลือแต่ตอ สอนให้ตื่นแต่เช้าหมายถึง เร่งขยันทำงานแต่ยังหนุ่ม แก่ตัวมาจะได้ไม่ต้องทำงานหาเลี้ยงตัวเอง เหมือนได้กินของดีก่อนคนอื่น

* ตกก่อนเป็นขุน ตกขุนเป็นข้า ความหมาย ทำอะไรก่อนคนอื่น ลงมือก่อน ไม่มีใครก็ ได้เปรียบ

* จี๋ฮ่า ยังมีครู หมายถึง ปิงปลาร้ายังต้องมีวิธี มีครูสอน ไม่มีอะไรง่าย ๆ ต้องรู้จักศึกษาเล่าเรียนและเข้าใจในสิ่งที่ตนทำ

* ซ้าเหมือนซอง ของเหมือนเจ้า หมายถึง พ่อลูก แม่ลูก ย่อมมีลักษณะนิสัยคล้าย ๆ กัน คล้ายสุภายิต ดูว่าให้ดูหางดูนางให้ดูแม่

* ขาตีบ จุกบ่าหมั้น หมายถึง เวลายื่นถ้าขาชิดกันการทรงตัวก็ไม่ดี ต้องถ่างขาออกเล็กน้อยจึงจะมั่นคง เปรียบเหมือนคนเราทำตัวคับแคบ ทำการงานอะไรไม่มีใครช่วยไม่มั่นคง เดี่ยวก็ล้ม

* บั้นญูบ้านไฮ้ หมายถึง ปัญญาคนบ้านไร่ปลายนาอย่าได้ดูถูก ใช้พูดแก้ลำพวกนักวิชาการที่เข้าไปสอนแต่แก้ปัญหาไม่ได้ มักได้ยินบ่อย ๆ ว่า ปัญญาบ้านไร่เขาทำกันอย่างนี้นะครับ

* บ่ละของเก่า บ่มาของใหม่ หมายถึง สามารถผสมผสานหลักคำสอน วัฒนธรรม ประเพณีของเก่าให้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ รู้จักปรับประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์

* กินแล้วบ่าล้าง หรือซี้บ่าล้างกัน หมายถึง คนเรามีความอยาก มีความโลภ อยากรได้ ความต้องการ เหมือนการถ่ายอุจจาระแล้วไม่ล้างก็เหม็นติดกัน คนมีกิเลสหนา ไม่รู้จักขัดเกลา ก็ทำให้ตัวเศร้าหมอง

* ก่อนนอนหื้อสู๊จ๊กห่มผ้า ความหมาย ก่อนนอนให้นึกถึงพระรัตนตรัย สวดมนต์ก่อนนอน เหมือนมีผ้าปกคลุมร่างกาย

* จะไปนอนหันหัวไปทางเดียว ความหมาย อย่างนอนหันศีรษะไปทางเดียว หมายถึง ทำกิจการงานอะไรก็อย่างทำอย่างเดียว ให้มีงานสำรอง หรือมีแผนสำรองไว้ด้วย

ภูมิปัญญาดั้งเดิมของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยที่ได้สืบทอดเพื่อเลี้ยงชีพ

* เยียะนาก็สู๊จ๊กต่าง หมายถึง การทำนาต้องรู้จักการแบ่งสันปันส่วนเรื่องนี้

* เยียะสวนบ่จ้างแป็งเผือก ความหมาย ทำสวน แต่ ยกร่องไม่เป็นจะเริ่มต้นทำสิ่งใดก็ให้ตั้งใจทำให้ดี จึงจะสำเร็จได้ง่าย

* เลี้ยงไก่เพื่อไว้ตายท่า หมายถึง เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ สัตว์ปีก มักจะเป็นโรคทำ ก็ให้ทำใจ มีสุขภาพดีเปรียบเปรยว่า ถ้าอยากเป็นเศรษฐีให้เลี้ยงวัวควาย ถ้าอยากฉิบหายให้เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ทำถึงไหนก็ศึกษาให้ลึกซึ่งเสียก่อน ให้มีข้อมูลก่อนดำเนินการ

* แม่ญิงบู้จักฝ้าย ป้อจายบู้จักตอก ใจบ่ได้ หมายถึง เกิดเป็นผู้หญิงต้องรู้จักฝ้าย บั้นฝ้าย ทอผ้าเป็น จึงจะได้นั่งแต่งสวย ๆ เหมือนคนอื่น ส่วนผู้ชายไม่รู้จักตอก สานตะกร้า สานไซ ไม่เป็น ทำเครื่องมือหาปลาจับสัตว์ไม่เป็นก็เป็นคนใช้ไม่ได้การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง เรียนรู้เพื่อเอาตัวรอด

ภูมิปัญญาด้านการสร้างระเบียบสังคมเพื่อความสงบสุข

ฤกษ์ยาม..ที่ถูกกล่าวถึงเป็นระเบียบสังคมที่มีมานานแล้วและมักจะมีแบบแผนคล้ายคลึงกันไม่เฉพาะแต่ชุมชนบ้านคอนปิ่นเท่านั้น ยังใช้กันแพร่หลายมากในแถบดินแดนล้านนา ในที่นี้จะยกตัวอย่างไว้ 3 กรณี คือ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ ซึ่งพื่อน้อยสัมฤทธิ์ สุรินทร์คำ ท่านได้อธิบายพอสังเขปดังนี้

ฤกษ์ยามที่ใช้ในงานแต่งงาน ในชุมชนล้านนาเรียกว่าวันหัวเรียงหมอน เมื่อจะทำพิธีแต่งงานมงคลสมรส แม้ว่าจะหาฤกษ์ยาม วัน เดือน ปี อย่างอื่นได้ดีแล้วก็ตาม แต่ควรเลือกให้ได้วันหัวเรียงหมอนดังต่อไปนี้ เดือนใดก็ตาม ขึ้น 2 - 8 - 10 - 11 - 12 - 13 เดือนใดก็ตาม แรม 4 - 7 - 10 - 13 - 14 เป็นวันหัวเรียงหมอน แต่งงานมงคลสมรสกันดีนั้ก นอกนั้นไม่ดี

ฤกษ์ยามที่ใช้ในงานขึ้นบ้านใหม่หรือเปิดกิจการร้านค้า คือ วันฟ้าดีแสง การหาให้เอาตัวเลข จุลศักราชปีนั้นตั้ง เอา 108 หาร เศษเท่าไร เอาเศษนั้นตั้ง บวกด้วยเกณฑ์เดือน บวกด้วยดิถีวัน เอา 5 คุณ ลบด้วย 7 และหารด้วย 9 เศษเท่าไรเป็นวัน “ฟ้าดีแสง”

ถ้าเศษ 4 , 5 , 6 , 2, ดำราบว่า จี๊ไร้ป่องเป็นดี ถึงยากไร้ก็จะได้ดี กระทำการใดก็สำเร็จทุกประการ ถ้าเศษ 1, 3, 7, 8, 0, ดำราบว่า ภายหลังจะตกต่ำเป็นจี๊ข้า ถึงเป็นขุนเจ้าฟ้าก็หาความสุขสบายไม่ได้

นอกจากนี้ที่เป็นสากล ทั้งคนรุ่นเก่า รุ่นใหม่รู้จักก็คือ วันเสียประจำเดือน

เดือน เกียง ห้า เก้า (1, 5, 9,) “ระวิ จันทั้ง” เสีย วันอาทิตย์ กับวันจันทร์

เดือน ยี่ หก สิบ (2, 6, 10,) “อ้งคารัง” เสีย วันอังคารวันเดียว

เดือน สาม เจ็ด สิบเอ็ด (3, 7, 11,) “โสริ้ ครู” เสีย วันเสาร์กับวันพฤหัสบดี

เดือน สี่ แปด สิบสอง (4, 8, 12,) “สุกโข พุทธา” เสีย วันศุกร์และวันพุธ

ฤกษ์ยามที่ใช้ในงานศพ คือ วันเก้าก่อง คนภาคเหนือล้านนานั้นมีความเชื่อและเกรงกลัวมาก ดังที่พื่อน้อยเกษม ชมพูแก้ว กล่าวไว้ เมื่อจะมีการเผาศพคนล้านนาจะไปถามพระ ผู้รู้ นักปราชญ์เพื่อหาเมื่อจันวันดี วันเสีย วันจุม การคำนวณหาวันไหนเป็นวันเก้าก่อง อันนี้มีตำรา

เพราะพื้นฐานมาจากความเชื่อทาง เมืองของสิบสองปันนา สืบทอดจากตำราและหลายตำราในล้านนา หากเผาผีในวันนี้เชื่อว่าจะทำให้คนตายตามกันอีกหลาย ๆ คน ถ้าไม่ครบ 9 คนก็ไม่หยุดในบ้านคอนป็นก็เคยเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ คือมีคนตายถัด ๆ กันพอเอาคนหนึ่งไปเผาก็มีอีกคนตายอีก ชาวบ้านเป็นไม่ต้องทำมาหากินอะไร ถึงกับต้องทำพิธีส่งเคราะห์สี่ชะตาหมู่บ้าน กันเลย เป็นความเชื่อที่ชาวบ้านเกรงกลัว คนรุ่นใหม่ว่าไม่กลัวแต่ก็ไม่มีการกล้าขจัดขึ้น

พ่อน้อยสัมฤทธิ์ สุรินทร์คำ ท่านได้เล่าให้ฟังว่า มีตำนานวันเก้ากอง (วันเก้ากองปดีเผาผี วันยิปดีเผาถ่าน) ซึ่งท่านได้อธิบายถึงวิธีคำนวณหาวันเก้ากอง ซึ่งมีความละเอียดสลับ ซับซ้อนมากพอสมควร ทำให้คนรุ่นใหม่ ๆ ไม่ค่อยมีใครต้องการอยากเรียน ซึ่งในงานนี้ไม่อาจอธิบายได้ให้สมบูรณ์เพียงแต่นำมาแสดงให้เห็นว่าเรื่องของฤกษ์ยามก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการจัดระเบียบของชุมชนล้านนาที่เกิดขึ้นมานานแล้ว แม้ว่าปัจจุบันจะได้ถูกปรับเปลี่ยนจากอดีตที่ต้องให้ผู้รู้มานั่งคำนวณเป็นงาน ๆ ไป ได้มีการจัดทำ ปฏิทินพื้นเมืองเหนือ ที่ใส่วันเก้ากอง วันหัวเรียงหมอน และวันฟ้าตีแสงไว้ให้เรียบร้อย โดยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่ต้องมาคำนวณผิด ๆ ถูก ๆ กันอีกต่อไป

ภาพที่ 4.22 ปฏิทินล้านนาที่แสดงวันเก้ากองและวันฟ้าตีแสง วันหัวเรียงหมอน

ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนที่คอยควบคุมผู้คน ในการดำเนินวิถีชีวิตการครองเรือนให้เป็นไปตามครรลองครองธรรม ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านคอนป็นนั้น มีกระบวนการเรียนรู้ ที่เป็นไปตามกลไกของสังคมโลก ที่ซึ่งไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่รวดเร็วรุนแรงขนาดไหนก็ตาม การสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพชนที่ยังทรงอิทธิพลทางความคิดจากรุ่นสู่รุ่น ที่ยังคงหลงเหลือท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ก็จะยังคงสืบทอดกันต่อไป

ไม่สิ้นสุด คุณค่าและความหมายจะยังคงเดิม เพียงแต่รูปแบบเท่านั้นที่จะเปลี่ยนไปเพื่อให้เข้ากับสภาพภูมิสังคม

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาโดยมีระบบคุณค่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวกำกับ ทำให้ครอบครัวเกิดความเข้มแข็งของบ้านคอนป็นแสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตที่มีแบบแผนเป็นระบบ และเรียบง่ายตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความเข้มแข็งของชุมชนย่อมเป็นเสมือนเกาะป้องกันอย่างดีให้กับสมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ๆ การพัฒนาครอบครัวให้เข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นเรื่องยากกว่าการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งหากชุมชนเข้มแข็งก็ทำให้ครอบครัวเข้มแข็งตามไปด้วย

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชน บ้านคอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้บ้านคอนปิ่นในอดีตอยู่รอดมาถึงปัจจุบันได้อย่างไร และกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนของครอบครัวในหมู่บ้านคอนปิ่นที่สืบทอดคุณค่าดั้งเดิมและปรับตัวให้อยู่รอดเข้มแข็ง มั่นคงได้ในสังคมปัจจุบันโดยสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ผู้รู้-ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ จำนวน 10 ราย กลุ่มเป้าหมายเพื่อศึกษาความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง เปรียบเทียบความเข้มแข็งของครอบครัวในอดีตกับปัจจุบัน 20 ครัวเรือน

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 จากการสัมภาษณ์ สังเกต และสืบค้นข้อมูล ร่วมกับ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน อดีตผู้นำท้องถิ่นและผู้เฒ่าผู้แก่ พบว่า ครอบครัวชุมชนบ้านคอนปิ่นที่มีความเชื่อทางวัฒนธรรมบรรพบุรุษชาวยองในอดีตที่อพยพมาจากทางตอนใต้ของจีนเป็นการอพยพมาทั้งเมือง เสมือนการย้ายเมืองมาสู่ดินแดนใหม่ วัฒนธรรมดั้งเดิม ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ยังคงฝังรากลึกลงอยู่ในวิถีการใช้ชีวิต ในงานนี้ได้ศึกษา และสืบค้นประวัติหมู่บ้านคอนปิ่นเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านคือ พ่อน้อยสัมฤทธิ์ สุรินทร์คำ เพื่อแปลบันทึกเก่าแก่ในหอพระไตรปิฎก วัดคอนปิ่น ที่จารึกโดย ครูบาคำขาว ญาณรังสี เจ้าอาวาสวัดคอนปิ่น รูปที่ 2 พ.ศ. 2452-2484 ได้เขียน ลงในสมุดข่อยและใบลานเป็นภาษาพื้นเมืองล้านนา พบว่า บ้านคอนปิ่นนั้นขยายมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงคือบ้านบวค้าง เริ่มแรกจากอดีตเจ้าอาวาสบวค้างที่ลาสิกขาออกมาสร้างครอบครัวและออกมา เลี้ยงวัวเลี้ยงควายอยู่บริเวณป่าละเมาะที่มีต้นมะปิ่น (มะตูม) ขึ้นอยู่ ต่อมาก็มีน้องชาย และญาติๆกันอพยพมาอาศัยอยู่รวมกัน จะเห็นถึงความสัมพันธ์ในชั้นแรกเริ่มของการอยู่รวมกันในกลุ่มเครือญาติ ต่อมาเมื่อกาลเวลาผ่านไป จาก 7 หลังคาเรือนเป็น 32 หลังคาเรือนก็มีการสร้างวัดขึ้น ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้นำชุมชนกับศาสนาพุทธที่ยังมีความเลื่อมใสศรัทธาไม่

สามารถแยกจากกันได้ อีกทั้งยังไปนิมนต์พระภิกษุซึ่งเป็นลูกหลานตนเองมาจำพรรษาอีก ยิ่งเห็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของชุมชนแห่งนี้มากยิ่งขึ้น

การสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ถึง สถาบันครอบครัวในหมู่บ้านดอนปิ่น ลักษณะครอบครัว ในอดีต ลักษณะครอบครัว ในปัจจุบัน ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจะมีความแตกต่างแต่เพียงรูปแบบและการดำเนินชีวิตที่เป็นไปตามสถานการณ์ กาลเวลา เท่านั้นจากการสัมภาษณ์ คราวเรือนที่ผู้นำครัวเรือนมีอายุไม่ถึง 30 ปี 3 ครอบครัว เพื่อศึกษาความเข้มแข็งและการสืบทอดการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา หลักการครองเรือน พบว่า ความสัมพันธ์เครือญาติ สายตระกูลยังมีความสำคัญกับครอบครัวที่เกิดขึ้นใหม่ตลอดถึง การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ยังคงยึดโยงอยู่กับศาสนา และความเชื่อ ให้อารมณ์อ่อนน้อมถ่อมตนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เพื่อที่จะดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวังเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักคำสอนของครอบครัว อย่างมีสัมมาคารวะ

การสืบทอดภูมิปัญญา อาชีพเสริม หลังฤดูทำนาของชาวบ้านดอนปิ่น อย่างแม่บัวหล่น ขัดปัญญาที่เรียนปั้นฝ้ายทอก็กระตุกมาตั้งแต่อายุ 10 ขวบ จนปัจจุบัน อายุ 81 ปี จากอาชีพเสริมกลายเป็นอาชีพหลัก และหลายอาชีพก็เลือนรางจางหายไปเนื่องจากไม่ตอบสนองความต้องการของผู้คนในปัจจุบันแต่ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงบริบทจนมากเกินไป

การศึกษา ระบบกลไกความสัมพันธ์ที่สร้างภูมิคุ้มกันให้ครอบครัวและชุมชนบ้านดอนปิ่นที่พบว่ามีระบบหมวด ซึ่งเป็นการแบ่งหมู่บ้านให้เป็นหน่วยปกครองที่เล็กลงไปในอดีต มี ล่าม เป็นผู้ดูแลหมวด และในปัจจุบันหมวดยังแบ่งออกเป็นคุ้ม และมีกรรมการหมวดคุ้ม เพิ่มเติมเนื่องจากหมู่บ้านมีขนาดใหญ่ขึ้นตามข้อมูลทะเบียนราษฎร ไทยตามมาตรา 36 (ท.ร.14) พ.ศ.2561 ประกอบด้วยประชากรชาย 691 คน หญิง 786 คน รวม 1,477 คน ครัวเรือน 672 หลัง จึงมีความพยายามเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ระบบคุณค่าและความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านดอนปิ่น ประเพณี พิธีกรรม และความสัมพันธ์ของครอบครัวที่ยังคงดำเนินต่อไปในวิถีชีวิต จากอดีตจนถึงปัจจุบันตลอดมาคือการนับถือผีบรรพชน การนับถือผีเจ้านายฝ่ายแม่ การนับถือผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อวัด ตลอดถึงการนับถือผีหม้อหนึ่ง เป็นต้น รวมถึงความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม วันดี วันเสีย เดือนดี เดือนเสีย ที่ยังคงฝังรากลึกยึดโยงความสัมพันธ์ ระหว่าง คนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นการจัดระเบียบชุมชนให้มีแบบแผนวิธีปฏิบัติ ให้ไปในทิศทางเดียวกัน ป้องกันความขัดแย้ง อย่างมีความหมาย

จากการศึกษาเอกสารราชการ ท.ร.14 และการสืบค้น สืบราว ในชุมชนเรื่อง ระบบเครือญาติ สายตระกูลที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พบว่า มีครอบครัวที่หัวหน้าครัวเรือนมีนามสกุลเหมือนกัน 2 นามสกุลใหญ่ ๆ คือ ปิ่นแก้ว 25 ครัวเรือน ปิ่นดانا 23 ครัวเรือน และมี 45 นามสกุล

ที่มีครัวเรือนมากกว่า 2 หลังขึ้นไป จากการสำรวจทั้งหมด 350 ครัวเรือน พบว่า สองตระกูลใหญ่นี้มีอิทธิพลต่อบริบทของชุมชนมากเนื่องจากมีสมาชิกมากจึงสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนได้มาก

ตอนที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ทราบความหมาย ของครอบครัวเข้มแข็งบ้านคอนป็น จากกลุ่มเป้าหมาย 20 ครอบครัว ด้วยการสนทนาอย่างเป็นทางการ ด้วยคำถาม 3 ข้อ คือ 1. กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจว่าครอบครัวเข้มแข็งมีลักษณะอย่างไร 2. กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจว่าในหมู่บ้าน มีครอบครัวลักษณะดังกล่าวหรือไม่ 3. กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจว่าครอบครัวตนเองเข้มแข็งหรือไม่ ในห้องประชุมโรงเรียนบ้านคอนป็น หลังจากนั้นเพื่อให้เกิดข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้นและศึกษาครอบครัวเกี่ยวกับ การปรับตัว เพื่อให้อยู่รอดของครอบครัวเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในปัจจุบัน ด้วยการเรียนรู้ของครอบครัว การสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมที่อยู่ชุมชนมาช้านาน ด้วยกระบวนการสร้างกิจกรรมกลุ่มขึ้นที่บ้านของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย เพื่อให้เกิดการรวมตัวและเกิดบทสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับเรื่องราว การดำเนินชีวิตของครอบครัว โดยกลุ่มเป้าหมายไม่รู้ตัว นำข้อมูลที่ได้เปรียบเทียบกับข้อมูลตามทฤษฎีในงานวิจัยนี้ของ ทิพวัลย์ ธรรมรงค์ (2554, หน้า 45) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งแบ่งออกเป็น 8 ด้าน เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และเปรียบเทียบการศึกษาของ บังอร เทพเทียน และคณะ ที่ได้ ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง โดยได้ทำกิจกรรมสัมพันธ์ 12 ครั้งที่บ้านของสมาชิกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเน้นย้ำความหมายและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของครอบครัว

ตอนที่ 3 ข้อมูลที่เกิดจากกระบวนการทำกิจกรรมและบทสนทนากลุ่มขณะทำกิจกรรมที่บ้านของกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 12 ครั้ง หลังจากได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และรับทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน ความสำคัญของครอบครัว และพลังความเข้มแข็งที่อยู่ภายในของชุมชน กลุ่มเป้าหมายจึงเกิดแรงบันดาลใจ ต้องการทำกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยการศึกษาดูงานด้วยกันที่บ้านใบบุญ ต.หลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทลื้อที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงคล้ายคลึงกันกับ วัฒนธรรมไทยของ บ้านคอนป็น โดยการพาครอบครัวไปทำกิจกรรมด้วยกันครั้งแรก ทำให้เกิด ประกายความคิดและเกิดการเรียนรู้ ด้วยตนเองอย่างไม่รู้ตัว กระบวนการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานนำมาซึ่งการเลียนแบบ เกิดรวมกลุ่มของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านคอนป็น ตลอดถึงการสืบทอดภูมิปัญญาการร้อยพิ่น ขนมโบราณ เช่น ข้าวมิดู ข้าวกำ ข้าวมันค้าง และทำน้ำดื่มสมุนไพร น้ำมะตูม เป็นต้น เพื่อทำเป็น อาหารว่างในงานในโอกาสต่าง ๆ ที่ชุมชนมีงาน นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายยังริเริ่ม ให้มีการปลูก ต้นมะป็น (มะตูม) ให้เป็นสัญลักษณ์หมู่บ้าน ซึ่งต่อมา องค์การบริหารส่วนตำบลแช่ช้าง ได้เล็งเห็นประโยชน์การปลูกต้นไม้ยืนต้นในชุมชน เป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน จึงทำโครงการปลูกต้นไม้นามหมู่บ้าน จากที่หลงเหลืออยู่ต้นเดียว ปัจจุบันปลูกไปได้มากกว่า 200 ต้น

วัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาใหม่เรื่อย ๆ บางครั้งมีการผลิตซ้ำเรื่อย ๆ แต่จะมีรูปแบบ วิธีการ ที่อาจเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและสถานการณ์ของสังคม ระบบคุณค่าและความหมาย จะยังคงเดิม ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือการเรียนรู้ด้วยตนเอง การถูกสั่งสอนมา การเลียนแบบคนอื่น และเป็นไปตามบริบทของชุมชน อาจมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นบ้าง เนื่องด้วยอาจมีพื้นฐานที่มาของประวัติศาสตร์ชุมชน จากที่เดียวกันหรือมีบรรพชนเดียวกันตัวอย่างเช่น บ้านดอนปิ่น กับบ้านบวกล้าง ที่บรรพชนอพยพมาจากเมืองของ รัฐสิบสองปันนา ทางตอนใต้ประเทศจีนเมื่อประมาณ 200 กว่าปี แต่เดิมมีขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ รากเหง้าบรรพชนเดียวกัน แต่เมื่อผ่านกาลเวลา มาหลายร้อยปี ทั้งสถานการณ์ สถานที่ สังคม สิ่งแวดล้อม และการดำเนินชีวิตที่ แยกตัวออกมาสร้างชุมชนใหม่ เมื่อกาลเวลาผ่านไปก็就会有ความแตกต่างกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามบริบทของชุมชน สถานการณ์ สิ่งแวดล้อมและตามสภาพสังคม ตามกาลเวลา การผสมผสานแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นที่ต่างวัฒนธรรม ที่มาจากถิ่นอื่น ๆ เข้ามาปะปนอาศัยอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านและมีอิทธิพลเป็นแกนนำในการเปลี่ยนแปลงชุมชน เช่น ลูกเขย ลูกสะใภ้ หรืออพยพมาทั้งครอบครัว รวมถึงระบบการศึกษาหลักของประเทศ ที่นำเอาวัฒนธรรม ความรู้ จากระบบรัฐบาลราชการไทย มาจากส่วนกลาง สอนและครอบงำความคิดของชุมชนและผู้นำองค์กรจัดตั้งของชุมชน ให้เชื่อตามความคิดนโยบายชาติ ตลอดถึงภาวะเศรษฐกิจโลก จึงทำให้วัฒนธรรมของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนาของโลกเพื่อปรับตัวให้อยู่รอดได้ในปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวของชุมชนบ้านดอนปิ่น วัฒนธรรมด้านการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีความเชื่อทางวัฒนธรรมบรรพชนชาวของในอดีต การประกอบอาชีพ การอุปโภค บริโภคและการจัดการกับครอบครัวของตนเองเพื่อสร้างความตระหนักถึงสัมพันธ์ภาพ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ชุมชน และนำมาซึ่งการทำให้เกิดความเข้มแข็งในครอบครัวของตนเองในที่สุด

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า มีระบบกลไกภายในของชุมชนที่เป็นเสมือนสิ่งที่ยึดรั้งผู้คนให้ผูกติดยึดโยงกันไว้ เป็นระเบียบของชุมชนที่ได้ยึดถือปฏิบัติร่วมกันมานับร้อยปีและพร้อมที่จะปฏิบัติต่อไปเพื่อฝ่าฟันอุปสรรคปัญหาไปข้างหน้าด้วยกัน อย่างมีคุณค่าและมีความหมายเป็นระเบียบของชุมชนที่เข้มแข็ง

ประการแรกภูมิปัญญาชุมชนบ้านคอนปิ่นที่ทรงคุณค่าและมีพลังที่บรรพบุรุษมอบไว้ให้นั้นก็คือ กลไกการปกครองดูแลซึ่งกันและกันที่เรียกว่า ระบบหมวด คือ หมวดบ้าน หมวดวัด หมวดเหมืองฝาย ระบบหมวดทั้ง 3 นั้นเป็นการกระจายการดูแลครอบครัวสมาชิกในชุมชน การแบ่งเขตการปกครองของหมู่บ้านออกเป็นหมวดบ้าน 4 หมวด คือ หมวดหัว หมวดอ้อ หมวดใจ และหมวดหาง แต่ละหมวดยังแบ่งออกเป็นหมวดคุ่มอีก ถึง 10 หมวดคุ่ม แต่ละหมวดคุ่มมีหัวหน้าหมวดคุ่ม เป็นการกระจายอำนาจและการดูแลในหมู่บ้านอย่างทั่วถึง นอกจากนี้จะมีหมวดบ้านแล้วยังมีหมวดวัด ซึ่งมีกรรมการวัดถึง 20 คน มีหมวดเหมืองฝายที่ดูแลการจัดสรรน้ำอย่างเป็นระบบในการเกษตร ฉะนั้นในระบบหมวด ทั้ง 3 ที่มีในหมู่บ้านคอนปิ่นมาตั้งแต่อดีต และประกอบด้วยกรรมการ ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายไม่ต่ำกว่า 50 คน นับว่าเป็นภูมิปัญญาด้านการปกครองของชุมชนที่แฝงไว้เพื่อการดูแลสมาชิกแต่ละครอบครัวของชุมชนได้อย่างทั่วถึงไม่ปล่อยให้เป็นที่ของผู้นำบ้านหรือกรรมการหมู่บ้านไม่กี่คน เป็นความเข้มแข็งภายในของชุมชนที่มีมานาน

ประการที่ สอง การนับถือผีเจ้านาย ผิบรรพชน ความเป็นเชื้อสายตระกูลแม่ ฝ่ายหญิง ซึ่งเมื่อแต่งงานออกเรือนไปแล้ว ก็จะต้องไปใช้นามสกุลฝ่ายสามี เพื่อเป็นการไม่ให้หลงลืม ญาติพี่น้องสายตระกูลเดิมจึงมีหอเจ้านายสายตระกูลแม่ให้รำลึกนึกถึงอยู่เสมอ เพื่อเตือนผู้หญิงให้รับรู้ว่ามีผิบรรพชนคอยดูแลปกป้องรักษาอยู่ตลอด และไม่ควรถ้าสิ่งใดเป็นการลบหลู่คุณ หรือทำนอกเรื่อ ประเพณี เป็นการผิผิ นั้นเองเมื่อถึงเทศกาลงานวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) ยี่เป็ง (ลอยกระทง) ให้มีการนำกรวยดอกไม้ไปไหว้วางบอกกล่าวขอขมา อยู่เป็นประจำ ก็เพื่อย้ำเตือนไม่ให้หลงลืมที่มาของตนเอง ทบทวนหลักคำสอนย้อนให้ได้นึกถึงบรรพชนสิ่งที่ดีงาม

ประการที่สาม การนับญาติสายตระกูลพ่อโดยใช้นามสกุล แสดงถึงแหล่งกำเนิดที่มานั้นทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน เป็นกลุ่ม เครือญาติ คอยช่วยเหลือเกื้อกูลดูแลกันและกัน เมื่อยามมีปัญหา ลดความขัดแย้งจากปัญหาหนักเป็นเบา ตลอดถึงการป้องกันปัญหา สามารถจัดการปัญหาอย่างมีเหตุผลร่วมกันเพราะ มีบรรพบุรุษคนเดียวกัน จากการศึกษาสำรวจพบว่ามีถึง 45 นามสกุลในหมู่บ้านคอนปิ่น โดย 2 ตระกูลใหญ่ที่มีจำนวนครัวเรือนมากที่สุดและเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ จะเห็นได้ถึงอิทธิพลความสัมพันธ์เครือญาติที่มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก มีความรักและสามัคคีในหมู่คณะทำให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อชุมชนอย่างชัดเจน

ประการที่ สี่ การใช้ฤกษ์ยาม ในชุมชนบ้านคอนปิ่นเป็นเสมือนการจัดระเบียบชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อกำหนด กฎเกณฑ์ กติกา ที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เพื่อให้ชุมชนดำเนินไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นการสืบทอดหลักคำสอนของบรรพชน ภูมิปัญญา

ดั้งเดิมที่สอนให้รู้จักการควบคุมอารมณ์ คำพูดเวลาอยู่ร่วมกันทั้งในบ้านและนอกบ้าน และสอนให้รู้จักการอุทิศตนเป็นผู้เสียสละ มีจิตสาธารณะ ช่วยเหลือหมู่บ้าน รู้จักการเข้าสังคมนี้ถึงครอบครัวมากกว่าตนเอง ลดความขัดแย้งไม่ได้ถึงกัน ในการครองเรือน เป็นการดำเนินชีวิตร่วมกันตั้งแต่เกิดจนตาย ภายใต้กฎเกณฑ์ความเชื่อที่อาจจะเรียกได้ว่า เป็นหลักสากลของประชาชนในภาคเหนือที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมานาน ซึ่งในปัจจุบันยังทำเป็นปฏิทินไว้เป็นมาตรฐาน ให้ได้ใช้ได้เห็นกันโดยทั่วไป

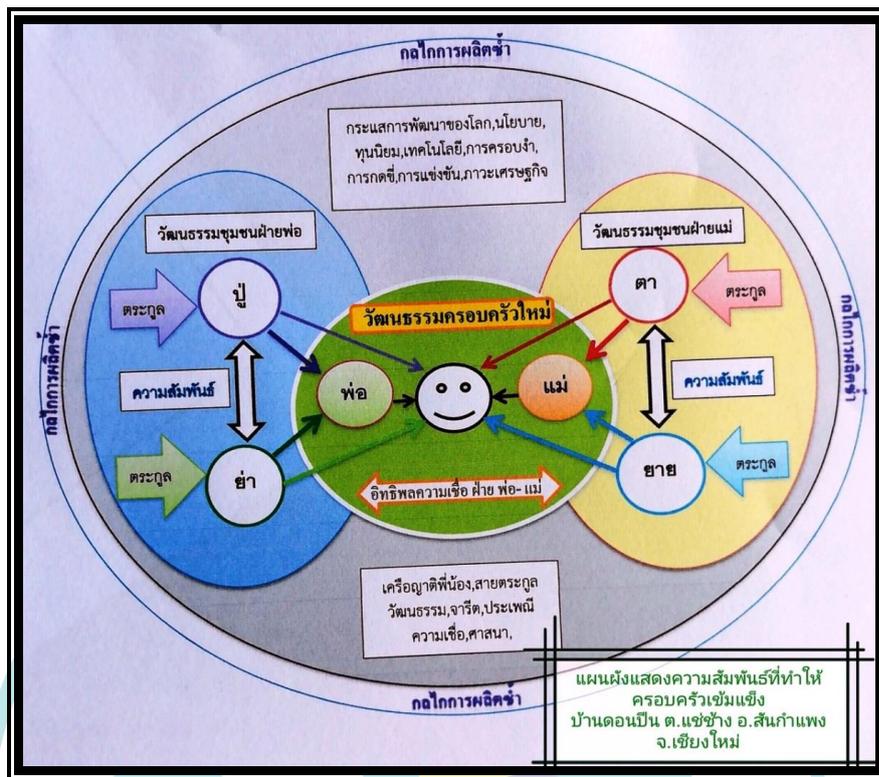
ระบบทั้ง 4 นี้ เป็นกลไกภายในของชุมชนบ้านดอนปินที่คอยควบคุม ครอบครัวยุคใหม่ และสมาชิกในครอบครัวให้เข้มแข็งและยืนหยัดต่อสู้อุปสรรคปัญหา ที่เข้ามากระทบ อย่างมีแบบมีแผน ด้วย วิธีคิด วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า สืบต่อกันมาหลายร้อยปี และยังคงฝังรากลึกในจิตสำนึกของชุมชนบ้านดอนปิน ทำให้ผู้คนยังยึดโยงผูกพันกันในปัจจุบันมีความเข้มแข็ง ไม่ว่าจะนานสักเพียงใด แม้ว่าบางครอบครัวจะพลาดพลั้งล่มสลาย เนื่องจากถูกตัดขาดออกจากระบบกลไกภายในจากปัจจัย ภายนอกที่เข้ามากระทบ หรือ ทำให้หลุดออกไปจากระบบกลไกเหล่านี้ แต่ลูกหลานก็สามารถฟื้นกลับมาได้ด้วยเพราะกลไกของชุมชนดังกล่าว เช่น ตัวอย่างกรณีศึกษาที่หัวหน้าครอบครัวอายุไม่ถึง 30 ปี สามารถกลับมาเข้มแข็งขึ้นได้เพราะระบบที่น้องเครือญาติโอบอุ้มช่วยเหลือนั่นเอง

ภาพที่ 5.1 แผนผังแสดงระบบคุณค่าวัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง

ความหมายของครอบครัวเข้มแข็งบ้านคอนปิ่นนั้นไม่สามารถ ประเมิน โดยบุคคลภายใน หรือบุคคลภายนอก ครอบครัวได้แต่เพียงฝ่ายเดียว ต้องมีองค์ประกอบทั้งสองทาง เพราะเมื่อ สอบถามถึงความเข้มแข็งของครอบครัว ทุกคนก็จะตอบว่ามีความเข้มแข็งเหมือน ๆ กันและไม่มีใครที่จะกล้าบอกว่าครอบครัวตนเองอ่อนแอ เพราะฉะนั้นการจะประเมินว่าครอบครัวนั้นๆเข้มแข็ง หรือไม่นั้น ในการวิจัยนี้จึงต้องอาศัยการสังเกตจากบุคคลภายนอก หมายถึงสมาชิกในชุมชน และ ผู้ใกล้ชิด เช่น เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง เป็นผู้ประเมินด้วยการสังเกต จากพฤติกรรมของครอบครัวนั้น ความสัมพันธ์ภายในของครอบครัว กับ พ่อ แม่ ลูก พี่น้อง เครือญาติในครอบครัว และบุคคลที่ เกี่ยวข้องอื่น ๆ การเข้าสังคมของสมาชิกในครอบครัวอย่างมีความสุขและเสถียรด้วยการอุทิศตัว ในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์กับเพื่อนบ้านชุมชน ประกอบกันไปด้วย

ครอบครัวจะเข้มแข็งในงานวิจัยนี้ไม่ใช่เกิดจากคนในครอบครัวที่อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน เท่านั้น ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่าตามหลักวิธีการสร้างครอบครัว นั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ชุมชน เป็นความสัมพันธ์ของบุคคล มากกว่า 6 คนขึ้นไป คือ ปู่ ย่า มีลูกชาย ตา ยาย มีลูกสาว ความคิดของปู่ ซึ่งมาจากการเลี้ยงดูแบบหนึ่ง ตระกูลหนึ่ง มีสัมพันธ์ร่วมกับ ความคิดของย่า ซึ่งมา จากการเลี้ยงดูอีกแบบหนึ่ง ตระกูลหนึ่ง สองความคิด สองตระกูลมีความสัมพันธ์ รวมกันเป็น วัฒนธรรมชุมชนฝ่ายพ่อ ความคิดของ ตา มีสัมพันธ์ร่วมกับ ความคิดของยาย สองความคิด สองตระกูลมีความสัมพันธ์ รวมกันเป็น วัฒนธรรมชุมชนฝ่ายแม่ เมื่อ คนของ 2 ครอบครัว มาใช้ ชีวิตร่วมกันเท่ากับว่ามีความคิด สี่ตระกูล สัมพันธ์ร่วมกัน เมื่อมีลูก จึงกลายเป็นวัฒนธรรม ครอบครัวใหม่ ลูกซึ่งเกิดมาที่หลังจึงรับเอาระบบความสัมพันธ์ของ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ เข้ามาไว้ในตัวลูก เป็นผู้ถูกรับการถ่ายทอดไปโดยปริยาย และกระบวนเรียนรู้การสืบทอดภูมิปัญญาของ บรรพบุรุษจึงถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเป็นระบบเกิดขึ้นซ้ำ ๆ เมื่อเวลาผ่านไปครอบครัวใหม่ก็จะแตกออกเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ คือการผลิตซ้ำไปเรื่อย ๆ ระบบคุณค่า ความหมาย และความ เข้มแข็งของครอบครัวในงานวิจัยนี้จึงอยู่ที่วัฒนธรรมครอบครัวใหม่ ไม่ว่าจะกระแสนการ พัฒนา ของ โลก นโยบายของภาครัฐตลอดถึงระบบทุนนิยม การแข่งขัน เทคโนโลยี และภาวะเศรษฐกิจจะ เปลี่ยนแปลงไป ขนาดไหนก็ตามอิทธิพลความเชื่อ จารีต ประเพณี ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ สายตระกูลจะคอยโอบอุ้มครอบครัวใหม่ให้มีความเข้มแข็งอยู่เสมอ

ภาพที่ 5.2 แผนผัง แสดงความสัมพันธ์วัฒนธรรมครอบครัวใหม่

วัฒนธรรมของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามกระแสหลักของโลกแต่ยังคงคุณค่าความหมายไว้เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ นั้นหมายถึงว่าเมื่อมนุษย์ไม่พยายามเอาชนะคะคานกัน และอยู่ร่วมกันอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน รักและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยกัน และความเป็นเพื่อนร่วมโลก จับมือกันและเดินไปพร้อม ๆ กัน ไม่ทิ้งใครคนใดคนหนึ่งไว้ข้างหลัง พลังสามัคคี พลังศรัทธา จะสร้างระบบคุณค่า ความเชื่อและเป้าหมายร่วมกัน การให้คุณค่ากับทุกสิ่งทุกอย่างที่ร่วมกันทำ สังคมนั้นก็จะสันติสุขและมีความเข้มแข็งอย่างแท้จริงตลอดไปและไม่มีทางที่ชุมชนจะล่มสลายหรือหลงลืมไป ดังจะเห็นได้จากประเพณีทานข้าวใหม่ทุกปีจะมีคนหนุ่มสาวไปทำบุญกันมากพอ ๆ กับงานสงกรานต์ งานยี่เป็งหรือ ลอยกระทง ส่วนวิธีการและวิธีให้คุณค่ากับการสร้างสมดุลของกิจกรรมครอบครัวเท่านั้น ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคมและตามกาลเวลา

การดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านดอนปินนั้นแท้จริงแล้วมีการดำเนินชีวิต อย่างระมัดระวัง และเกื้อกูลกัน แต่ด้วยกระแสการพัฒนาจึงทำให้กระบวนการเรียนรู้ของบางครอบครัว อาจจะคลาดเคลื่อนหักเหและ โน้มเอียงไปกับกระแสการพัฒนาระแสหลักและกระแสรอง กระแสนิยม บ้าง จนหลงลืมระบบกลไกภายในซึ่งเป็นเหมือนปรากฏที่แข็งแกร่งของตนเอง จึงทำให้ตนเอง

อ่อนแอลงไป แต่ด้วยความช่วยเหลือ ประคับประคองของเพื่อนบ้านกลุ่มเครือข่ายดิวงตระกูล ก็จะสามารถดึงกลับมาให้เดินถูกทางและพัฒนาไปด้วยกันด้วยระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างมีภูมิคุ้มกันที่ดี ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของกระแสโลก ไปพร้อม ๆ กัน

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งนั่นก็คือการเข้าใจตัวตนที่แท้จริงของครอบครัว ว่าครอบครัวนั้นเกิดจากคนสองคนที่มาจาก ต่างตระกูล ต่างหลักคำสอน ต่างผี บรรพชน ต่างวัฒนธรรมกัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสองคนตกลงที่จะอยู่ร่วมกันแล้ว และสร้างครอบครัวใหม่จึงจำเป็นต้องหลอมรวมสองความคิด สองวัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ดำเนินชีวิตไปในทิศทางเดียวกัน ครอบครัวจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและอาศัยความรัก ความเข้าใจ ในวิถีชีวิต ประกอบกับวิถีชุมชน ความสามัคคีกันของชุมชน ด้วยการนับถือผีบรรพชนซึ่งเป็นที่มาของครอบครัวและเชื่อว่าเราคือญาติพี่น้องกัน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดในภายหลังก็ตาม ความเชื่อในรากเหง้าภูมิปัญญา และศรัทธาในหลักคำสอนบรรพชน การเคารพและดูแลซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และมีสันติสุขนั้นคือเป้าหมายของความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน ที่ทำให้บ้านดอนปิ่นในอดีตอยู่รอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยการสืบค้น สัมภาษณ์ และสำรวจ จากพื้นที่ซึ่งผู้วิจัยอาศัยอยู่ จึงมีความใกล้ชิดกับชุมชนได้มากและได้เห็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนของครอบครัวที่สืบทอดคุณค่าดั้งเดิมและปรับตัวให้อยู่รอดเข้มแข็ง มั่นคงได้ในสังคมปัจจุบันอย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การศึกษาประวัติศาสตร์ รากเหง้าภูมิปัญญา ของชุมชน เป็นการค้นหาแก่นของวัฒนธรรมเข้มแข็งของชุมชน คือที่มาของความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของชุมชน เป็นการศึกษาเพื่อต่อยอดความมีศักดิ์ศรี เป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนนั้น ๆ ที่ได้เกิดมาบนแผ่นดินของ บรรพชนที่ได้ช่วยกันดูแลรักษา สืบทอดคุณงามความดีมาให้ลูกหลานจนถึงปัจจุบัน ให้อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีกินในท้องถิ่นของตนเอง จึงควรให้ความตระหนักและระมัดระวังในการสืบค้นข้อมูลเป็นอย่างยิ่ง

2. งานวิจัยจะได้ผลดียิ่งขึ้นควรมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนที่ต่อเนื่องและควรจัดกระบวนการเรียนรู้ในวันหยุด เสาร์- อาทิตย์ หรือในช่วงเวลาที่มีกิจกรรมชุมชนและเป็นการวิจัยที่กลุ่มเป้าหมายให้ความร่วมมือ มีความรู้สึกสนุกและมีความเป็นเจ้าของในสิ่งที่ค้นพบร่วมกัน จะเป็นการดียิ่งขึ้นหากกลุ่มเป้าหมายจะเป็นผู้กำหนดช่วงเวลาทำกิจกรรมกันเอง

3. การศึกษา ครอบครัวคือหน่วยสังคมที่เล็กที่สุดแต่ก็มีความสำคัญมากที่สุดนั้น มีความจำเป็นต้องศึกษาครอบครัวตามบริบทและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และหลักคิด หลักการครองเรือน ซึ่งในที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมในครอบครัวเข้มแข็ง และขยายไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง จนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการ ศึกษาเรื่องหลักคำสอนของครอบครัวและการใช้หลักคำสอนของบรรพชน มาดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้ครอบครัวเกิดความเข้มแข็ง

2. ควรมีการศึกษาวิจัย เรื่องความสัมพันธ์ของครอบครัวในแต่ละนามสกุลว่านามสกุลไหนมีจำนวนเท่าไรเพื่อศึกษาอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชุมชนผู้นำ กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

3. ควรมีการศึกษาวิจัย เรื่องแผนพัฒนาครอบครัวที่เข้มแข็งตามบริบทและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ หลักคิด หลักการครองเรือน ซึ่งในที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมในครอบครัวเข้มแข็ง และขยายไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง จนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). รายงานการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา
หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน.” กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กาญจนา แก้วเทพ. (บรรณาธิการ). (2553). การบริหารวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมด้วยนวัตกรรม
การวิจัย. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์
- กาญจนา แก้วเทพ. (บรรณาธิการ). (2553). แนวคิดเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” กรุงเทพฯ:
ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์
- คุณฉนิษฐุ ราชนบุญวัฒน์ และคณะ. (2550). รายงานวิจัย “ภูมิปัญญาไทยสู่การพัฒนาอาชีพแบบมี
ส่วนร่วมของครอบครัว-ชุมชนโครงการต้นแบบบ้านหนองหอย ตำบลเชียงเคี่ยน
จังหวัดสกลนคร”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เจนจิรา นาม โศตร. (2560). **ชีวิตและครอบครัวศึกษา**. ค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2560, จาก
<https://sites.google.com/site/ann5481136701/bth-thi4chiwit-laea-khrxbkhrav-suksa/>.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วันวร จະณู. (บรรณาธิการ). (2555). **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2541). **ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา**. กรุงเทพฯ:
โครงการวิถีทรรศนะ. พิมพ์ลัษณ์.
- ทิพวัลย์ รามรง. (2554). **การพัฒนาครอบครัวเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บำรุง บุญปัญญา. (2549). **3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลัษณ์.
- บังอร เทพเทียน และคณะ. (2551). รายงานวิจัย. “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง”.วารสาร
สาธารณสุขและการพัฒนา. ปีที่ 6. ฉบับที่ 2
- ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์. (2553). **การขับเคลื่อนแผนชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักเสริมสร้างความ
เข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน
- ประเวศ วะสี. (2533). **ทางรอด**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- ประเวศ วะสี. (2543). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน**. ค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2560, จาก
https://www.baanjomyut.com/library_2/economic_community/12_3.html.

- พรพิไล เลิศวิชา. (2534). **ไขประตูคอย**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาชนบท.
- พรพิไล เลิศวิชา, อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2543-2545). **ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน**. โครงการวิจัยพลวัตเศรษฐกิจชุมชน 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทย พ.ศ.2543-2545. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พระมหาอภิชาติ ธมฺมาภินนฺโท. (2554). **มิติทางวัฒนธรรมของการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองช้าง ตำบลหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์**.
- มาลีวัล เลิศสาครศิริ. (2557). **ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็ง ต้นทุนชีวิตกับพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสหศึกษาเขตสาทร กรุงเทพมหานคร.วารสารพยาบาลทหารบก.ปีที่ 15 ฉบับที่ 3.**
- รุจา ภูไพบูลย์. (2541). **การพยาบาลครอบครัว : แนวคิดทฤษฎีและการนำไปใช้ = Family nursing : theoretical perspectives and application .พิมพ์ครั้งที่ 3.** กรุงเทพฯ. คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สิริอร วิชชาวุธ. (2554). **จิตวิทยาการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. (2533). **รากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2553). **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2547). **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา.
- _____. (2554). **กระบวนการทัศน์พัฒนายั่งยืน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2554). **เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ ถ้าใจปรารถนา**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- การเรียนรู้คืออะไร**. ค้นเมื่อ 19 เมษายน 2560, จาก: <https://candmbsri.wordpress.com>. Marcy P. Driscoll (2000).
- กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้น ตอน**. ค้นเมื่อ 19 เมษายน 2560, :<http://www.teachersaslearners.com/front/blog>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชน
บ้านคอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจง

การวิจัยเรื่องนี้ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน ที่ทำให้บ้านคอนปิ่นในอดีตอยู่รอดมาถึงปัจจุบันได้อย่างไรและเพื่อศึกษา กระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนของครอบครัวในหมู่บ้านคอนปิ่น ที่สืบทอดคุณค่าดั้งเดิมและปรับตัวให้อยู่รอดเข้มแข็งมั่นคงได้ในสังคมปัจจุบัน โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยยึดหลักแนวคิดการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ เพื่อให้ การค้นหาคำตอบ และความเข้าใจ เกี่ยวกับ นิยามความหมายของคำว่า ครอบครัวเข้มแข็งเป็นอย่างไร ตามบริบทของประชาชนบ้านคอนปิ่น โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการดังต่อไปนี้

- ตอนที่ 1. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม
- ตอนที่ 2. แนวสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน
- ตอนที่ 3. แนวสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน
- ตอนที่ 4. แนวสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

อรรณพ ปินตานา
นักศึกษาระดับปริญญาโท

แนวสัมภาษณ์

เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ของผู้นำชุมชน

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุปัจจุบัน.....ปี
3. สถานภาพ โสด สมรส หม้าย/หย่า
4. ระดับการศึกษา ไม่ได้เรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
5. อาชีพหลัก ทำการเกษตร ค้าขาย รับจ้างทำการเกษตร รับจ้างทั่วไป รับราชการ อิสระ เจ้าของกิจการ

ส่วนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านดอนปิ่น สภาพสังคมในอดีตและปัจจุบัน การดำรงชีวิตในอดีตและในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

ส่วนที่ 3 แนวสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน

- 1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเป็นอย่างไร
- 2) อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น
- 3) ของดี สิ่งที่น่าภาคภูมิใจของชุมชนคืออะไร
- 6) กิจกรรมอะไรที่ชุมชนทำสืบต่อกันมานานมากไม่เคยขาด และมีกิจกรรมอะไรที่คิดขึ้นมาใหม่ และชาวบ้านก็เต็มใจร่วมกันทำ
- 7) สิ่งที่ยึดโยงชาวบ้านเข้าด้วยกัน คืออะไร ? มีความหมายอย่างไร?

แนวสัมภาษณ์

เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ของปราชญ์ชาวบ้าน

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุปัจจุบัน.....ปี
3. สถานภาพ โสด สมรส หม้าย/หย่า
4. ระดับการศึกษา ไม่ได้เรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
5. อาชีพหลัก ทำการเกษตร ค้าขาย รับจ้างทำการเกษตร รับจ้างทั่วไป รับราชการ อิสระ เจ้าของกิจการ

ส่วนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านดอนปิ่น สภาพสังคมในอดีตและปัจจุบัน การดำรงชีวิตในอดีตและในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

ส่วนที่ 3 แนวสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน

- 1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเป็นอย่างไร
- 2) ครอบครัวคนสมัยก่อนมีลักษณะและแตกต่างกับปัจจุบันอย่างไร
- 3) มีหลักคำสอน อะไร? ที่เป็นเฉพาะของครอบครัว และจะยังคงใช้ได้อยู่อีกหรือไม่
- 4) มีภูมิปัญญาอะไรที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชนที่ควรนำมาใช้ได้บ้างในการดำรงชีวิต
- 5) มีอะไรที่มีคุณค่า มีความหมาย ที่มีผลต่อการคงอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ชุมชนเสมอมา
- 6) กิจกรรมอะไรที่ชุมชนทำสืบต่อกันมานานมากไม่เคยขาด และมีกิจกรรมอะไรที่คิดขึ้นมาใหม่ และชาวบ้านก็เต็มใจร่วมกันทำ
- 7) สิ่งที่ยึดโยงชาวบ้านเข้าด้วยกัน คืออะไร? มีความหมายอย่างไร?

แนวสัมภาษณ์

เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับครอบครัวเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดอนปิ่น หมู่ที่ 5 ตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ของกลุ่มเป้าหมาย

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุปัจจุบัน.....ปี
3. สถานภาพ โสด สมรส หม้าย/หย่า
4. ระดับการศึกษา ไม่ได้เรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
5. อาชีพหลัก ทำการเกษตร ค้าขาย รับจ้าง เกษตรกร รับจ้างทั่วไป รับราชการ อิสระ เจ้าของกิจการ

ส่วนที่ 2 แนวสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

- 1) เรียนรู้ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมชุมชนแล้วได้ประโยชน์อะไร
.....
- 2) ได้ทราบคุณค่า ความหมายการเรียนรู้ว่าอย่างไร
.....
- 3) ได้รับรู้และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้หรือไม่อย่างไร
.....
- 4) จำเป็นหรือไม่ที่ต้องมีการสืบทอด หลักคำสอนวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม
.....
- 5) จากการร่วมกิจกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อครอบครัวตนเองหรือไม่ อย่างไร
.....
- 6) ในครอบครัวมีหลักในการดำเนินชีวิตอย่างไร
.....

ภาคผนวก ข.
ภาพประกอบการวิจัย

ภาพที่ 1 กลุ่มเป้าหมาย ตลอดโครงการ ตัวแทนครัวเรือน 20 คน

ภาพที่ 2 สังเกต กลุ่มเป้าหมาย ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน

ภาพที่ 3 กระบวนการมีส่วนร่วม ของกลุ่มเป้าหมาย กับกิจกรรมชุมชน

ภาพที่ 4 กิจกรรมสาธิตการทำอาหารของกลุ่มแม่บ้าน

ภาพที่ 5 สังเกตการร่วมกิจกรรมชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย

ภาพที่ 6 พ่อน้อยสัมฤทธิ์ สุรินทร์คำ ปราชญ์ชาวบ้านด้าน วรรณกรรม และอักษรล้านนา
เสนาย์อ่อนรอยอดีตบ้านคอนปิ่น พ่อทอง แสงสุข และแม่มาลัย ศรีหมื่น
ในงานวันผู้สูงอายุ วันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2561

ภาพที่ 7 การมอบประกาศนียบัตรเชิดชูความดี ของผู้บำเพ็ญตนต่อชุมชน
เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจต่อตนเองและครอบครัว

ภาพที่ 8 การนำขนมโบราณมาเป็นอาหารว่าง (ขนมเบรค)
ขนมมันต้้ง และข้าวหมีตุ หรือข้าวมิดู ของ แม่ณรงค์ราญ กันคำ

ภาพที่ 9 กิจกรรมเยาวชนรักบ้านเกิด รู้จักต้นไม้หายบ้าน หมายเมือง
ด้านหลังคือต้น “มะปิ่น” ต้นเดียวที่เหลืออยู่ อายุรวม 100 ปี

ภาพที่ 10 เยาวชนพัฒนาบ้านคอนปิ่น และเยาวชนคนเก่ง “หน่อมแน้ม” ปลูกต้น มะปิ่น

ภาพที่ 11 กลุ่มเป้าหมายผู้ร่วมวิจัย และพ่อบัญชา ปิ่นแก้ว แกนนำและผู้ดูแล
การปลูกต้นมะปิ่น มากกว่า 200 ต้น สามารถนำมาสู่แผนการปลูกต้นไม้หายบ้านคอนปิ่น
เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ชุมชนและได้รับการสนับสนุนจาก อบต.แซ่ซ่าง พ.ศ.2561

ภาพที่ 12 หนีไฟซ้อมของตระกุด ปีนดانا 15 เม.ย. 2561

ภาพที่ 13 สะตวงส่งเคราะห์ ในวันปกปี 16 เม.ย.2561

ภาพที่ 14 ทวายและสายสัญญาณ หลังจากเสร็จพิธีจะนำไปหว่านบริเวณบ้าน

ภาพที่ 15 หอเสื้อบ้านดอนปิ่น และหอเสื้อวัดดอนปิ่น

ภาพที่ 16 เส้าหลักบ้านดอนปิ่น มี 5 หลัก และพระกัมเจ้าที่ ในวัดดอนปิ่น

ภาพที่ 17 หออุปกุด และหอท้าวทั้งสี่ วัดดอนปิ่น

การตัดเกิด ตัดกรรม ทางสามแพ่ง ผ่าจัน หรือการตัดเป็นตัดตาย ตุงสามหางนำหน้าศพ

ถอนศพออกจากบ้าน

ตุงข้าว 100 ห่อ

สะตวงถอนขี้ด

ภาพที่ 18 พิธีกรรม ความเชื่อ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชนบ้านคอนปิ่น แม้โลกจะเปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 19 การทำสะตวง และครัวกรรม ครัวตาน ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพ

ภาพที่ 20 พิธีเผาหลอก กรณีที่มิคนตายซ้อนกัน ถัดกัน ในหมู่บ้านศพที่ตายทีหลังจะทำพิธีศพ โดยการนำเอาหุ่นฟางมาแทนแล้วให้พระมาทำพิธีนำศพไปเผาก่อน

ภาพที่ 21 ชั้นตั้งที่ใช้ในงานเจริญพุทธมนต์ และชั้นน้ำส้มป่อย สุมมา กร้าวตาน

ภาพที่ 22 รูปแบบถ้วยสลาก (ฉลอมหรือตะกร้า) อาจเปลี่ยนไปแต่ความหมาย คุณค่ายังคงเดิม

ภาพที่ 23 กลุ่มเป้าหมายในกิจกรรมของชุมชน งานสงฆ์พระธาตุ
วัดดอนปีน 28 กุมภาพันธ์ 2561

ภาพที่ 24 มีส่วนร่วมกับกิจกรรมชุมชน ช่วยแบ่งปันความรู้

ภาพที่ 25 สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ
ในช่วงว่างทำกิจกรรมหรือตามบ้าน ตามงานต่าง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นายอรรถพ ปันตนา
วันเดือนปีเกิด	19 มกราคม 2508
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 บ้านดอนปิน ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ 50130
เบอร์โทรศัพท์	081-366-6891 , 083-578-8294
อีเมล	kalabox32@hotmail.com, kalabox32@gmail.com
สถานที่ทำงาน	บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 บ้านดอนปิน ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ 50130
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา ท้องถิ่น สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน พ.ศ. 2556
ประสบการณ์และตำแหน่งในท้องถิ่น	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (ชาย) ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ - ประธานชมรมผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน อำเภอ สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เลขานุการกองทุน สวัสดิการชุมชนตำบลแช่ช้าง (กองทุนวันละ บาท) อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ - อนุกรรมการกลั่นกรองและติดตาม การดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ - ผู้รับผิดชอบ โครงการร่วมสร้างชุมชนให้ น่าอยู่ บ้านดอนปิน ตำบลแช่ช้าง อำเภอสัน กำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2558-2559 (สสส.) - ผู้รับผิดชอบ โครงการครอบครัวคนสาม วัยรุ่นใหม่ในตำบลแช่ช้างใส่ใจสุขภาพ ด้วย หลักสุขบัญญัติ 10 ประการ สำนักกองทุน หลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่น (สปสข.) ปี 2560